

A SZÉKELYEK

SCYTHA-HÚN EREDETÜSÉGE

ÉS AZ

ELLENVÉLEMÉNYEK.

IRTA

DR. NAGY JÁNOS.

(Ára 70 krajczár.)

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT STEIN JÁNOS MAGY. KIR. EGYETEMI NYOMDÁSZ BETŰVEL.

1879.

Legújabbán Grott orosz ~~lvo~~ írt könyvet a' Magyarok megrögzöttségéről, a' ki legalább Palacska aron Vadja ellen volt bennünket mintha Keleti Europa egész elszlávosodását megakadályoztuk volna mikor a' magyarországi a' Blárok köze éltek. Inkább a' germanizáció terjedésére vetettünk gátot.
Egyet. Abi. Km 882 - Sept. 21.

Bonyházi N. János 2/2 880.

A SZÉKELYEK

22.
E. 1. II.

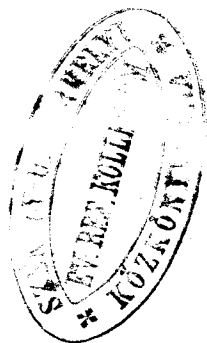
SCYTHA-HÚN EREDETŰSÉGE

S AZ

ELLENVÉLEMÉNYEK.

IRTA

DR. NAGY JÁNOS.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT STEIN JÁNOS MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI NYOMDÁSZ BETŰIVEL.

1879.

BEVEZETÉS.

Hazai tudományos irodalmunkban ritka kérdés keltett oly sok vitát, mint a székely nemzet hún-scytha eredetűsége. Nagy tekintélyű tudósok: történetírók, nyelvészek, jogászok, ethnographusok, foglalkoznak több mint egy század óta mind fokozottabb érdeklődéssel e kérdésnek oknyomozó felderítésével. Az eszmecsere — különösen az újabb időkben — oly élénkké vált fölötté, hogy ma már — ugyyszólva — az őstörténeti vizsgálódás egyik tudományos irodalmi napi kérdésének tekinthető.

Nemzetünk őstörténetei búvárlatára nézve hazánk ezeréves államlétének közelgő nagyjelentőségű évfordulója adta kétségtelenül az újabb időkben tapasztalt nagy lendületet; és a dolog természetéből foly, hogy a búvárlat, a székely nemzet eredetének, ugy érdekessége és tanulságos volta, valamint szoros kapcsolatosága miatt vonzóan fontos kérdését is a vizsgálódás körébe vonta.

A ki azonban e vita-kérdést elejétől fogva a fejlődés különböző fokozatain át éber figyelemmel kíséri, tapasztalnia kell, hogy ennek eltérő nézetekre okot bőven szolgáltató természetéből folyó egyéb nehézségei mellett: gyakran találkozand oly állításokkal is, melyek mindjárt első tekintetre, nem a történeti igazság felderítése érdekében, sőt egyenesen annak ellenére: bizonyos leplezett, faj- és nemzetiségi érdeken elfogult, félrevezetési szándékból megkoczkáztatott állításoknak tűnnek fel; vagy legjobb esetben, való történeti tényekből tévesen levont következtetéseknek bizonyulnak bé a szigorú kritika világánál.

Kétségbe vonhatlan tapasztalati igazság az is, — és ezzel a kérdésben első helyen számolni kell — hogy minden nemzet őstörténeteit sűrű homály borítja, s valamely nép őseredetének megállapítása mindég azon nehézségbe ütközik, hogy az írott történelem világa mindenütt csak későn, a nép mivelődésének bizonyos előhaladottabb fejlődési fokán kezd felgyúlni s első kezdetleges állapotában — alig pislogó halvány mécsvilágként — csak igen szűk körre terjedő tájékozást nyújt.

De mert a népek eredete, fejlődése s világtörténeti jelentő-

ségű szereplésének emlékezete nemcsak az egykorú feljegyzések, krónikák, oklevelek elsőrangú írott kútforrásaiban szállnak át az utókorra, sőt épen a népek első történeteiről ily források rendesen nem is maradnak fenn —: a történetbúvárnak föl kell kutatnia a régi nemzeti mondák, a jellemző ősi szokások, s a nép életéből kifejtett és annak bélyegét magán viselő őszintéményekre vonatkozó hagyományokat is, s azok fényénél mindmegannyi útba igazító szövétneket gyujtani a mult idők eseményeit környező homály felderítésére.

E feladat természetéből önkényt foly, hogy a meddig az írott történelem világa a multba fölér, sőt a meddig az ősi nemzeti szokások, az idők során az eldödtől átöröklött intézmények és a nemzeti köztudalomban élő s a szájhagyományokban megszólamló mult, számba vehető adalékokat szolgáltatnak a történetbúvárnak: addig — a positivismus szem előtt tartásával s lelkiismeretes kritika mellett — kutatásait kiterjesztheti. Renan mondja: „a hol az írott történelem világa megszűnik, ott kezdődnek a szájhagyományok; hol ezek végződnek, ott beszélni kezdenek az épületek rómjai, a kézművek hátramaradt példányai, s a hol ezek is elhallgatnak, ott megszólal a föld, míg végre a csillagok viszik feljebb a történelem fonálát.“

Athén s Róma keletkezése és népe legrégibb történeteiről csak hitregék, ősemlékek rómmaradványai s a szájhagyományok szólnak; de míg a mythosz alakjait környező félhomályban a történelem világának végsugarai el nem enyésznek: Klio felkent papja a gondosan összegyűjtött regék, romok és emlék-maradványokból mozaikot rak össze, mely ama népek jellem-képét a történelem színterén megjelenésüktől fogva főbb vonásaiban visszatükrözi.

Igy van ez a magyar s a székely nemzet őseredetének történeteivel is. E nemzetek hajdankori történetei, mielőtt a hazai krónikások azok töredékeit feljegyzék, előbb a szájhagyományban, a hegedősök kobzán s vitézi dalaiban, a kiválóbb hősök nevéhez vagy emlékezetes nevezetességű helyekhez szövéődött regékben, mondákban szállottak ivadékról-ivadékra a nemzeti köztudatban; és a mai kor történetírójának, felkutatva az elődeinkkel érintkezésbe jött más nemzetek irodalmában fellelhető feljegyzéseket is, — a könnyen tévedhetes esélyeinek gondos elkerülésével — ily töredékekből kell a multnak valószínű képét legalább általános körvonalaiban egybeállítania.

E nézetek szem előtt tartásával kísértem meg én is — anynyi kitűnő történészünk után, a székely nemzet eredete kérdésében nézetet kockáztatni, s az e kérdésben keletkezett ellentétes véleményeket, a rendelkezésre álló kútforrások alapján tüzetes tanulmány tárgyává tenni; bárha a kezdetlegesség gyarlóságaitól

nem egészen ment legrégibb történeti kútfőink hitele ellen túlszigorú kritika által támasztott kételyek, és a tévedésekre épített hypothesisok s új meg új eredeztetési nézetek miatt a kérdésnek történeti méltatása ma már szerfelett meg van nehezítve.

I.

A hazai irott történeti kútforrások, melyek régi nemzeti hagyományokat tartva fenn, mint legközvetlenebb bizonyítékok első sorban veendő tekintetbe: mind a székelyek hún-scytha eredetűsége mellett bizonyítanak.

Legrégibb hazai történeti kútfőnk, a mellette felhozott nyomós érvek alapján I. Béla király jegyzőjének méltán tartott Névtelen, kinek hitelességét Cornides¹⁾ jól megválasztott érveinek egész seregével védelmezte és fényes sikerrel kivívta: krónikája Pannonia feldulásáról szóló L-ik fejezetében, a magyarok bėjövetele s a Dunántuli hódítás 895—6-ra eső idejéről beszélve, így ír: „Es a székelyek, kik előbb Attila népei voltak, meghallván *Öcsőb híréit, mindnyájan békességben elébe menének, és fiaikat különbféle ajándékokkal önkényt túsokul adák, s Öcsőb serege előtt az első sorban kezdenek harczolni. S a székelyek fiait mindjárt átküldték Arpád vezérnek s maguk székely kalauzaikkal együtt Mén-Marót ellen kezdenek lovagolni. stb.*“ „Mikor ezt hallotta Mén-Marót — így folytatja az LI-ik fejezetben, — hogy Öcsőb és Velek, Arpád vezér legnemesebb vitézei, a székelyek vezetése mellett, erős sereggel ellene jönnek, kelleténél jobban megijede. . . .

A székelyek és magyarok sok embert agyon nyilazának, Öcsőb és Velek kezijjaikkal százhuszonöt katonát megöltek, és folyt a harcz köztök tizenkét napig és Öcsőb vitézei közül húsz magyar és tizenöt székely esett el.“²⁾

Névtelen jegyzőnk hitele s forrási tekintélye különösen az újabb időkben gyakori támadásnak van kitéve. A támadók azonban rendesen azon hibába esnek, hogy a jelenkor gondolkozásmódja s igényeivel mérlegelve a XI-ik századbeli krónika íróit, az ő korabeli álláspontra helyezkedni nem tudnak.

Tagadhatatlan, hogy műve egészéből kitűnik az, miszerint „a parasztság csalfa meséi“ és „a hegedősök csacska énekei“ mellett, — melyeket minden tiltakozása daczára forrásképen szintén

¹⁾ L. Dan. Cornides: Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii. Budae 1802.

²⁾ L. Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. Fordította Szabó Károly. Pest 1860. 73—75 l. Endlicher: Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli 1849. 46. l. „Siculi, qui primo erant populi Athile regis...“ etc.

bőven felhasználta, — a korában ismert regék és mondakörök voltak közleményeinek főkutforrása. De elvitatni egészen azt sem lehet tőle, hogy ezek felett, az ő korát megelőző hazai és külföldi történetírók hagyományait, s a királyi udvarnál és klastromokban ekkor már még szent István rendelkezése következtében vezetett évkönyveket is felhasználta.

Ellenkezőleg; művében gyakran hivatkozik bizonyos eszten-dők szerinti krónikákra (Annales Chronici) s előre bocsátja, hogy ő „az irományok bizonyos fejtegetéseiből és a históriák nyilván magyarázatjából¹⁾ kívánja megértetni a magyarok történeteit. barátjával, kihez munkáját írta. Sőt a Botond vezérről szóló népre-gét kifejezetten azért hagyta ki munkájából, „mivel azt — úgy-mond — egy történet íróban sem találtam följegyezve.“²⁾

A fölöttébb való szigorú elbírálással szemben névtelen jegy-zőnk hitelét s tudósításainak belbecsét különösen három körülmény kell hogy emelje a mai kor történetírói szemében: saját maga által bevallott óvatossága s ezáltal tanúsított — korához képest nem kicsinylendő — történetírói képessége; továbbá a történeti adatok gyűjtése szempontjából különösen kedvező hivatali állása; végül azon körülmény, hogy — saját nyilatkozata szerint — az ő korát megelőző idők krónikáiróinak munkáiból, régi királyi év-könyvekből s az ő korában még élénk emlékezetben élt szájhagyo-mányokból merítette feljegyzéseit, mely utóbbi körülmény a szé-kelyek eredetéről szóló közleményét is a közelkorúság tekinté-lyével ruházza fel.

Daczára ennek, azok, a kik több más hazai krónikáinkkal együtt a névtelen hitelét is gyakran ostromolják, jegyzőnknek a szé-kelyek eredetére vonatkozó közlése ellen épp magából a közle-ményből merítnék erősséget s tudósítása ellen felhozzák, hogy a szé-kelyeknek a magyarokkal való első találkozását egészen mel-lőzve, csak a Mén-Marót elleni harc leírásánál érinti e találko-zást. Valóban ez szembeszökő hijánya a névtelen közlésének, any-nyival inkább, mert feltehető, hogy voltak források, melyekből ezt tudható vala, s a melyekből a későbbkorú krónikások is merít-tették elbeszélésüket.

¹⁾ L. Szabó Károly fordításában 58. l. „Optimum ergo Duxi, ut vere et simpliciter tibi scriberem, quod legentes possint agnoscere, quomodo res geste essent,“ — így ir bevezető sorailban — alább pedig így folytatja: „ergo potius a modo de certa scripturarum explanacione, et aperta historiarum interpreta-cione rerum veritatem nobiliter percipiat.“ l. Endlichernél 2. l.

²⁾ L. u. o. a XLII-ik fejezetben: Quidam dicunt eos (Hungaros) ivisse usque ad Constantinopolim, et portam auream Constantinopolis Botondium cum dolabro suo incidisse, sed ego. quia in nullo codice historiographorum inveni, nisi ex falsis fabulis rusticorum audivi, ideo ad presens Opus scribere non proposui.“ l. Endlichernél i. h. 38 l.

Nézetem szerint azonban, bárha e mulasztás mindenestre nagy veszteség is a hazai történelemre nézve, még sem olyan, mely a közlöttek hitelének árthatna. Sőt feltételezve a legroszabb esetet, hogy a névtelen minden rendelkezésére állhatott pozitív adat nélkül, egyedül a korában élő hagyományos hiedelem és kétségbe nem vont köztudomás alapján jegyezte fel krónikájába a széke-lyekről, hogy „azok előbb Attila népei voltak,“ és ha elbeszélésének az Őcsöb s Velek hadjáratáról szóló s apró részle-tekre kiterjeszkedő többi részét, a névtelen hitelességét tagadók-kal, mi is a mesék országába utasítanók: még ez esetben is amaz előbbi feljegyzés jelentőségét a legszigorubb kritika sem vitathatja el.

Anyanyival inkább nem, mert a névtelen jegyzőnek a széke-lyek hún-scytha eredetűségére vonatkozó — s az ő korában élt nemzeti köztudatból merített állítását későbbkorú írott történeti forrásaink is megerősítik, a melyeknek szerkesztőiről pedig tudva van, hogy a névtelen munkáját nem ismerték s abból nem meríthettek.

A XIII-ik évszáz vége felé élt Kézai Simon mester, 1282—1290 közt irt s IV-ik László királynak ajánlott magyar króniká-jában, — melyet a hazai évkönyvek (*liber chronicarum*) s régi külföldi krónikák alapján a nemzeti hagyományokkal egybevető-leg szerkesztett — az I. könyv IV-ik fejezetében a hún biroda-lom felbomlásáról szólva, a széke-lyek eredetéről a következőket hagyta fenn: „Maradt volt még a húnokból háromezer ember. kik a Krimhildi csatából futással menekültek, kik is félvén a nyu-gati nemzetektől, Arpád idejéig a Chigle mezőn (*in campo Chigle*) maradtak, s ott magokat nem húnoknak, hanem széke-lyeknek (*Za-kalos*) nevezték. Ezen széke-lyek ugyanis a húnok maradványai (*isti enim Z a c u l i Hunorum sunt residui.*), kik, midőn megtud-ták, hogy a magyarok Pannoniába másodszor visszajöttek, a vissza-térőknek Ruthenia határszélein eléjük menének s Pannoniát együtt meghódítván, abban részt nyertek, de nem a pannoniái síkon, ha-nem az oláhokkal együtt a határszéli hegyek közt kaptak osztály-részt; a honnan az oláhokkal összeelegyedve, mint mondják, azok betűit használják. Ezek a széke-lyek azt hitték, hogy Csaba Görögországban veszett, a honnan a köznép ma is mon-dja közbeszédben: Akkor térj meg, mikor Csaba Görögországból visszatér.“¹⁾

A krónikairól ezen közlésének bírálat alá vétele első tekin-tetre meggyőzi a figyelmes olvasót, hogy ez a széke-lyek hún ere-detűségét az ő korát megelőző történetirókból merítette, ugy-

¹⁾ I. Kézai Simon mester magyar krónikája. Fordította Szabó Károly Pest. 1862. 38—39 l. Endlicher: *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*. Sangalli. 1849. 100—1 l.

szintén ezeknek a magyarokkal való első találkozása- s az ország együttes meghódítására vonatkozó állításokat. Hogy azonban magukat székelyeknek nevezték, s hogy a határszéli hegyek közt kaptak osztályrészt: ezek Kézai saját tudomása szerinti hozzáadásoknak látszanak.

Kézai közlését nagyrészen utánmondja az 1358-beli Márk-féle krónika.¹⁾ A székelyek hűnötödsága, a háromezer szám, a magyarokkal Rutheniában történt találkozás, Magyarország együttes meghódítása, sőt azon állítás is, hogy a székelyek Erdélyben az oláhokkal együtt nyertek osztályrészt a határhegyek közt, hogy azokkal összeelegyedtek s azok betűit használják, a Csaba Görögországban veszte felőli hit és azon alapuló közmondással együtt: mind Kézai közlésével összhangzólag vannak előadva e krónikában is.

Eltér ez utóbbi krónika amattól abban, hogy itt a székelyek neve Kézai *Zakuli*-ja helyett *Zekul*-nek van írva, s hogy Márk krónikájában a Kézai Chigle mezeje határozottan²⁾ Erdélybe van téve. De feltűnő az eltérés a székelyek név-változtatása kérdésében is. Kézai közleményében ugyanis csak az állítatik, hogy az érintett hűn vitézek, kik a nyugati népektől félvén, Arpád kijöveteléig a Chigle mezőn maradtak, nem hűnoknak, hanem székelyeknek nevezték magokat, — a miben a név-változtatás még benn nem foglaltatik, mert a szöveg értelme nem zárja ki annak feltételezését, hogy a kérdésben forgó hűn fegyveresek azelőtt is hívathattak székelyeknek.

A Márk-krónika szövege ellenben a név-változtatást határozottan kifejezi, sőt a nyugati népektől való félelem — mint indok — nemcsak azok Erdélybe vonulása, hanem a név-változtatásra is vonatkoztatható.

A székelyek eredete felől lényegben az előbbi krónikák tartalmát adják vissza a pozsonyi²⁾ és budai krónikák³⁾ is, melyeknek szövege e részben inkább a Márk-, mint a Kézai krónikájával egyezik meg. Eltérnek némileg abban, hogy a pozsonyiban a székelyeknek a magyarokkal Rutheniában való találkozása, mindkettőben az ország közös elfoglalása, s ezeknek Erdélyben az oláhok közötti osztályrész nyérése, azokkal összeelegyedése és azok betűi használata felől való állítás nincs felvéve s illetőleg — úgy látszik — el van ejtve és szándékosan mellőzve. A pozsonyi krónikában a székelyek neve: „Zewkalos“, „Zekuli“, a budaiban egyszerűen a latin „Siculi“ alakjában említetik fel.

¹⁾ L. Toldy Francisc. *Marci Chronica de Gestis Hungarorum ab Origine Gentis ad Annum MCCCXXX. producta.* Pestini 1868. XVII. p.

²⁾ L. Toldi Franc. *Chronicon Hungarorum Posoniense etc.* Budae 1852. 191.

³⁾ L. Podhradczky Joseph. *Chronicon Budense etc.* Budae 1838. 31. l.

A Kézai-féle és a vele rokon későbbi krónikák közlését vette fel nagy részben, itt-ott kibővítve, saját kora nézeteivel megtoldva az I. Mátyás királyunk korában élt Turóczy is „ex diversis Chronicis veteribus“ egybeállított magyar krónikájába, melyben, mint előszavában elbeszéli, „Scythia részeinek leírását és Attila király történeteit több rendbeli, ez okból megtekintett munkákból írta meg, kissé terjedelmesebben, mint a magyar nemzet történeteinek régiebb írói.“

Turóczy is, mint Kézai és a többi krónikások elbeszélvén előbb, hogy az Attila halála utáni harcok következtében Chaba tizenötezered magával Honorius császárhoz menekült, elbeszélését a székelyekről szóló külön fejezetben így folytatja: „Azon húnokon kívül, kik Csabát követték, háromezer hún vitéz a harc veszélyéből futás által menekülve, Pannoniában visszamaradt, s előbb a Cзыglamezewn megszállott, de félvén az Attila életében sokat nyugtalanított nyugati népektől, Erdélybe, Pannonia határszéleire húzódtak, s hogy meg ne esmerjék őket, mint hún maradványokat, magokat nem húnoknak vagy magyaroknak, hanem székelyeknek (Zekel) nevezték el a magok nyelvén.“ „Senki sem kételkedik az én időmben is — ugymond — hogy ezek a székelyek az először kijött húnok maradékai; idegen vérrel nincsenek is elegyedve, s mind szigorubb erkölceik által, mind a földek felosztására nézve sokban különböznek a többi magyaroktól.“¹⁾

Felemlítvén Turóczy azt is, hogy a székelyeknél a scythab etük az ő korában még nem mentek feledésbe, a székelyekről szóló elbeszélését azzal egészíti ki, hogy azok idő folytán nem jelentéktelen nemzetté növekedve, a Scythiából Pannoniába újlag kijövő magyaroknak, midőn azok jövetelének hírét vették, nagy örömmel Ruthéniába elébe mentek s azután az új hazát együttesen meghódítván, a magyarok akaratával az ország azon részét kapták osztályrészül, melyet azelőtt már székhelyökül választottak volt. Végül megemlíti a Csaba Görögországban vesztéről szóló székely népmondát és közmondást.

Turóczy közlésében szintén megkülönböztetendő a székelyeknek Attila húnjaitól való leszármazását hirdető tan, melyet csak utánközöl, és a Márk-féle krónikából átvett és kibővített magyarázat, melyet hozzáadni jónak látta, s a melyben a hún név le-

¹⁾ „Hi siculi humorum prima fronte in Pannoniam intrantium etiam hac nostra tempestate residui fore, dubitantur per neminem. Cum in ipsorum generatione extraneo nondum permixto sanguine, et in moribus severiores, et in divisione agri caeteris hungaris multum differre videantur.“ L. a krónika 1488. ki Budai kiadásában C. 6. levél.

tételét és a székely név felvételét előadva, a név-változtatás indokát amannál határozottabban fejezte ki, s a napnyugati népektől való félelemben keresi.

Fontos e megkülönböztetés azért, mert a kik krónikáink hitelét kétségbe vonták és vonják, rendesen a névváltoztatás ezen indokát vették kiindulási pontúl. Nem kevésbé fontos, a mit Turóczi a maga koráról szólva ad hozzá a székely nép hún eredetiségét állító tradícióhoz, hogy t. i. az ő idejében a székelyek hún utódságát senki sem kétlé.

Lényegesen eltér a többi krónikáktól, sőt egyenesen ellenkezik Turóczi közleménye amazok tartalmával, midőn a székelyek felől azt jegyzi fel, hogy idegen vérrel nincsenek elegyedve. Új világot vet krónikásunk ez állítása és a scythabetük megőrzése felőli tudósítása, főleg azon kérdésre nézve, mely Kézait már tévedésbe vitte, midőn t. i. a székelyek kimagyarázni nem tudott sajátlagos írásjegyeit az oláhok írásjegyeinek véve, ez általa felállított hypothesis — mint vélt következményből — alapította meg feltételezett előzményképen azon állítást, mintha a székelyek az oláhokkal összeelegyedtek volna. Innen érthető, miért nem vették fel a pozsonyi és budai krónikák szerkesztői ez állítást.

E tekintetben kiváló érdeme Turóczinak, hogy a feltétlen utánmondás helyett, a Kézai és Márk-féle krónikák tévedését, az ő korában élénkebb közlekedés folytán tudomására jutott jobb értesülés alapján megigazította.

Kézai és a vele rokon krónikákban Turócziig bezárólag a székely nemzet húnoktól való leszármazását illető s minket első sorban érdeklő állítás mellett nem hagyható figyelmen kívül a Krimhildi csatából menekült hún vitézek három ezerre tett száma, s a hely megnevezése, mely a menekülők célpontja volt. Az előbbire nézve később lesz alkalmam nézetemet elmondani. A helynévre azonban szükségesnek látom véleményemet már itt előadni.

Mint a székelyek eredete kérdésében, ép oly eltérők és különbözők a vélemények a Kézai „Chigle“-mezeje holléte kérdésében.

Már az egymással rokon krónikákban is eltérőleg iratik a kérdésben forgó mező neve, a hova az állítólagos 3000 húnfegyveres menekült. Kézainál „in campo Chigle,“ a Márk-féle krónika fennhivatkozott kiadásában „in campum Chiglamezey,“ a krónika Béldi Codexében „Chyklamezew,“ a Teleki Codexben „Chiglamezei,“ a pozsonyi krónikában „Siglamezei,“ a budai és dubniki krónikákban „Chigládmezei,“ Turóczinál „Chyglamezew“-nek iratik, melyet Otrókocsi Foris Fer. az Alföld déli részében, régebb- és újabbkori történeteink közül némelyek Czegléd nevében a Duna és Tisza közt, Imecs Jákó Mező-Telegd nevében a Sebes-Körös

mellett. némelyek a mai aranyosszéki Csegez-helység nevében a Maros és Aranyos közt vélik feltalálni. Sőt vannak, kik az 1176. évben kelt tordai metalis levélben eléjövő vajdai ítélőmester nevét „Paulus de Chigulának“ olvasván, a mai aranyosszéki Keresztmező helyén sejtetik a kérdésben forgó névvel összeköttetésbe hozott Chigle vagy Chigla mezőt, melyet az Aranyos melletti alsó és felső Szt.-Mihályfalva községek mögött hosszan elnyúló nagy berek: Csiga, vagy Csigolya-berek nevével némileg támogatni is lehetne, ha t. i. a következtetés nem volna hypothesisre építve. Az érintett oklevélben foglalt név ugyanis — melyet különben az Árpádkori Okmánytár¹⁾ is tévesen közöl Paulus de Gyulának olvasva — helyesen Paulus de Chyula azaz Csúlai Pálnak olvasandó, mely a Chigle-mezővel semmi összeköttetésbe nem hozható.

Nézetem szerint a fennebb érintett hely meghatározások mind tévedésen alapulnak. Sőt tévedés volna a krónikák helynevét a létező oklevéli adatok alapján akár az 1274-ből ismert veszprérmegyei „villa Chygle“ vagy az 1294-ből ismeretes „Chyglafeu“-völgy nevében, akár a mai Csiglénnyel vagy Cséglénnyel k-szolnokmegyei, vagy a Cigla nevű sárosmegyei faluk rokon hangzású neveiben keresni, sőt téves Szabó Károly jeles történetírónk nézete is, midőn — a pozsonyi krónika Sigla-mezőjét tartva szem előtt — a kérdésben forgó Chigle mezőt Kézai fordításában „Szikla-mező“ névvel adja vissza.

Minthogy pedig a krónikák szövege, főleg a Márk-féle krónika a hűnvitézek kérdésben forgó menhelyét kifejezetten Erdélybe helyezték, s Kézai szerint a székelyek „in campo Chigle usque Arpad permanserunt“ és a Márk-krónika szerint is „in campo praefato“ — várták be a magyarok bejövetelét: állításomban aligha csalódom, midőn a kérdéses Chigle-mező nevében már a Kézai krónika szövegébe elrontott alakban felvett Csik-székelyszék nevét, s a mai Al-Csik mezejét vélem feltalálni. A mint ugyanis újabbkori történetíróink, s köztük Gál László és Kállai Ferencz — az 1176-beli tordai metalis levél „Paulus de Chyula“-ját az *y* betű téves olvasásával Chigulának olvasták, ép úgy feltehetjük, hogy maga Kézai, vagy azon másolója — ki után e tévedés a többi krónikákba is átment — az *y* „ig“-nek és a *k* betű „le“-nek olvasásával írta Chigle-nek az ő korában s egész a XVII. századig Chyknak irt székelyszék nevét; fölösleges is lévén e helyen fölemlítenem a *k* betűnek e korszakban szokásos leírását, mely abból állott, hogy a folyóírásban használt kis *l* szára közepéhez közvetlenül jobbra kis *e* betű-alakú vonás ragasztatott.

¹⁾ Monumenta Hungariae Historica. Okm. VI. 73. 1.

Ez állításom erősségeül hivatkozhatom Wrancsics előadására, ki a székelyek telepedési helyét Erdély legvégső szögletébe helyezvén: Chik mezőnek írja¹⁾

A székelyeknek a Névtelen és a később kori hazai krónikások által fenntartott hún-scytha eredetűségét megerősíti, s ama kútforrásoknál bővebb és fontosabb adatokkal világítja meg, a történetírásra nézve csak a mult század végén felmerült, ugynevezett Csiki-székely krónika, melyet András Mátyás csiki törvényes ember több kortársával együtt, a székelyek legrégebb történeteiről évszázadokon keresztül megőrzött régi iratokból kivonatolva, Csikszékben, Sándor Menyhárdt Vacsaesi és Csikfalva közt feküdt várában 1533-ban állított egybe.

A krónika keletkezésmódja és tartalmából kitűnik, hogy annak compilerai a fennebb érintett hazai más krónikák létéről tudomással sem bírtak, s egészen más forrásokból van merítve, mint amazok tartalma.

És — mert a csiki székely krónika felmerülésekor a fennebbi hazai krónikák hitelessége és a székelyek húnoktól való eredeztetése ellen támasztott controvers vélemények nagy részben kifejlődve s tekintélyes történet írók által egyik-másik elfogadva volt — valóban nem is csoda, ha e krónika hitelessége talán mindannyiunknál élesebb támadásoknak volt kitéve.

Midőn egy egyszerű másolata az erdélyi philohistoriai társulathoz 1796-ban Zabolai nevű ügyvéd és Székely Márton által benyújtva, a tudományos világ előtt először ismeretessé lőn, hazánk akkori tudósai körében nagy óvatossággal fogadtatott. Gróf Bathyáni Ignác erdélyi kath. püspök, Eder Károly, Mártonffy József, Katona István, Benkő József és Beregszászi Pál, a philohistoriai társulat által annak bírálati átvizsgálásával megbízatván, ezek a krónika kiadását egyelőre elhalasztandónak vélték, nóha annak tartalmát magok is „nagyon érdekesnek“ ítélték; hitelessége elleni kételyüknek azonban azon nyilatkozatukban adtak kifejezést, hogy „sok olyan mondatik benne, a mi nagyon furcsa, és a miről régi historikusaink még álmodban sem emlékeztek, s hogy ezen — nézetök szerint is — nagy figyelmet érdemlő krónika eredetijének hol léte sem tudatik.“

E krónika a hazai könyv-piacon először Kilyéni Székely Mihály 1818-ban Pesten eszközölt kiadásában²⁾ jelent meg. A hibáktól hemzsegő kiadás azonban sokat ártott a krónika forrási tekintélyének. Kállai Ferencz a székely nemzet eredetéről irt mun-

¹⁾ L. Kovachich: Scriptores etc. II 107. l.

²⁾ L. A Nemes Székely Nemzetnek Constitútiói Privilegiumai stb. Pesten 1818. 275—295 l.

káját 1829-ben közzé tévén, — bár abban ő maga is forrásképen használta e krónikát — mégis, midőn Gál László a „Nemzeti társalkodó“ 1830. évi folyama 17. 18. és 21. számaiban munkájára e krónika alapján bírálói észrevételeket tett, Kállai ugyanazon hirlap 1831-ki évfolyamában válaszolt s a Csiki székely krónika hiteltét első támadta meg. „A mese nem história, a história nem mese“ — mondá Kállai válaszában, krónikánkat mintegy a mesék országába utasítván.

Ellenben Kovács István, a hazai őstörténelem egyik alapos búvára, a „Transsylvania“ írói s főleg Benigni ellen intézett és a „Nemzeti társalkodó“ 1833. évi folyamában közzétett kritikai tanulmányában e krónikát forrásként használva, azt jegyezte meg felőle — már magában is erős bizonyítékokat felsoroló értekezésében, — hogy „íveket elborító bizonyítékokkal mutogathatja e székely historiai kivonat hitelességét.“

Azóta nagy időköz mult el, míg egy mellékes történelmi kérdésből gróf Kemény József, és Szabó Károly — a hazai történelem e két kitűnő búvára közt az Új M.-Museum hasábjain lefolyt tudományos vita eredményeül Szabó Károly, magából a krónika tartalmából vett bizonyítékokkal annak hitelességét oly fényes győzelemmel bizonyította bé, — hogy nem is tekintve a Bartal és Szalay ellen ugyan csak Szabó Károly által diadallal folytatott utó csatározást — krónikánk forrási tekintélyét azóta legjelesebb történet íróink kivétel nélkül elismerik, arra hivatkoznak, sőt maga Gróf Kemény József, kinek tagadása és kételyei adtak alkalmat Szabó K. védelmére, örömét fejezte ki a felett, „hogy a székely krónika hitelessége oly alapos készültséggel oly sok oldalulag megvitatva s annyira diadalmasan kivá lón.“

A székely krónika szerint: a székely nemzet Attila nemes Scythia népétől vette nevét és eredetét; s Attila birodalma elenyésztevel mai hazája bérczei közt, a Halom, Örlöcz, Jenő, Medgyes, Adorján és Abrán hat törzs-nem és ezek nemzetségi ágai-ból állott szerkezetében, a földet és közhivatalokat nemek és ágak szerint osztva meg, saját választott s a még Attila birodalmának romlása előtt Buda ravóban által épített Búd-várban székelő ravóbánjai főhatalma alatt, tartotta fenn magát a magyaroknak Árpád vezér alatt történt bejöveteleig; a midőn Zandirhám ravóban, e nemes nemzet fogadására követeket küldött, s Árpádtól hat köre metszett alap törvényt kapott, melyek Búdvárban a nemzeti áldozat szertartásai mellett a nemzet előtt felolvastatván és a nemzet régi szokásai és intézményeihez alkalmaztatván, vérszerződéssel szentesítettek, mire ünnepélyes öröm áldomás következett...

A székely krónika tehát eltér a fennközlött hazai más tör-

téneti kútfőktől, a mennyiben a székelyeket nem a húnoktól, hanem Attila scytha népétől eredezteti; de összhangzik amazokkal abban, hogy ez is, mint azok, a székelyeknek a mai székelyföldön lakását a magyarok bejövetele előtti időre helyezi. Ez összhang, s általában a székelyek eredetének Attila népeitől való származtatása tekintetében való összetalálkozás által, krónikáink egymás hitelét és kútfői tekintélyét kölcsönösen emelik.

Az előre bocsátottak szerint hazai legrégibb írott történeti forrásaink mind a székely nemzet hún-scytha eredetősége mellett szólanak. Későbbkori hazai történet íróink nagy része szintén.

A XV-ik századbeli Tubero a székelyeket mint scythákat emlegeti.¹⁾ Bonfini szerint a székelyek „(Scythuli): populi e scythiis ingenuis oriundi.“²⁾ A széles ismeretű Werbőczy szerint: az erdélyi székelyek (Scythuli) Nobiles privilegiati a scythico populo in primo eorum ingressu in Pannoniam propagati, quos nos corrupto quodam vocabulo Siculos appellamus.“³⁾ Az erdélyi származású Oláh Miklós esztergomi érsek, a XVI-ik évszáz első felében, Turóczy közlését a székelyek eredete felől minden kétely nélkül után mondta, Attiláról szóló munkájában.⁴⁾ Kortársa, s az esztergomi érseki széken utóda, Werantz Antal — ki a székelyeket közelebbi érintkezésből ismerte, a XVI-ik év száz közepén szerkesztett munkájában a székely nemzet termékenységet, harmincz ezer harczos kiállítására való képességét, és nemzeti erkölceseit, Scythiából magával hozott nyersességét, szokásai, törvényei s intézményei tekintetében — vallását kivéve — a magyaroktól különbözőségét s az ő korához képest is régi kiejtésűnek hangzó nyelvére nézve sem minden részben hasonlíthatóságát jellemzően írva le, constatatja, hogy „a székelyek hún-scytha eredetűségét senki sem kétli.“⁵⁾ Werantznak egy névtelen kortársa — kinek az erdélyi székelyekről szóló tudósítása Werantz gyűjteményében fennmaradt — felsorolva a székely székeket, s felemlítve, hogy „Cyk et Gyergyó inter alpibus collocatae sunt Hargitha et Chyalo“⁶⁾ nominati, feljegyezte többek közt: „Gentes illius regionis in tres ordines (ut scribuntur etiam in litteris, suis nominibus, universis trium Nationum Siculis, ab antiquo scythico populo ac gente sic appellati) divisae sunt.“⁷⁾

¹⁾ L. Math. Belli: Scriptores rerum Hungaricarum etc. Tom. II. p. 187.

²⁾ L. Historia Pannon. Decad. I. Libr. 7.

³⁾ L. Decret. Trip. Juris Consuetudin. inclut. Regni Hung. etc. P. III. tit. 4.

⁴⁾ L. Bonfini 1690-ki kiadása 658-ik lapján.

⁵⁾ „Seculos autem Hunorum genus esse nemo ambigit“ etc. L. Kovachich: Scriptores rei. Hung. II. 106—9. és Monumenta Hung. historica. Írók II. 145. 1.

⁶⁾ A Csalhó a keleti Kárpátok legmagasabb (9000 láb) hegycsúcsa a tölgyesi szorosnál.

⁷⁾ L. Monumenta Hung. Hist. III. 286. 1.

Székely István, ki a székely földön Bencézdből s a székely nemzet kebeléből származván, mint író, tudósítását a régi hazai krónikák és nép hagyományok mellett részint közvetlen tudomás alapján írta, e kérdésben a sicambriai harcából megmaradt hűnvitézekről azt írja, hogy „Erdélybe a Moldovaság felől szállának meg, holott mind e napiglan lakoznak, és nem magyaroknak hanem székelyeknek hivattatnak, kik még most is különböznek a többi magyaroktól, törvényekkel és írásokkal, kik Hunniabeli módra Székely börtönnel élnek mind e napiglan.“ „Ezt azért hozám itt bé — úgy mond — hogy a németek az ő históriájokba azt irták bé, hogy a nagy Károly imperator ide jött volna Pannoniába és itt teljességgel a magyaroknak végeket szakasztotta volna, maga (nóha) még régen Attila halála után több magyar itt nem maradt, hanem csak a székelyek, kik mind e napiglan ugyan vadnak.“ Majd a magyarok bejövételéről szólva így folytatja, mikor ezt „meghallották volna a székelyek, az Attila királynak maradványai — kik immár Erdélybe letelepöttek vala — eleikbe menének Oroszországba és béhozák Erdélységbe.“¹⁾

A nagy tudományu történetíró s nádori méltóságig emelkedett Istváni Miklós a II-ik Ulászló alatti ökörsüetről felemlíti, hogy az „a székelyek ősi szokása s régi törvénye szerint“ ment végbe, s minden kétely nélkül regisztrálja, hogy „a Moldvát Erdélytől elválasztó Ojtoz hegy körül lakó székelyek a régi seyták nemzetségének tartatnak.“²⁾ Sigler Mihály a XVI-ik században szerkesztett Chronológiájában azt írja: In ultima Daciae, quae Transilvania vocatur ora remanserunt quaedam Hunorum reliquiae, se sículos pro Scithulis nominantes.³⁾ A székelyek hún utódságát hirdeték Heltai és Szamosközi is a XVI-ik évszázban irt munkáikban.

Nadányi János a Jordanis közleménye alapján Emnedzár és Uzindur, Attila fíjainak a hún maradványokkal a Maros és Olt közötti megtelepedését hirdetvén, a székelyeket ezek utódainak tartja.⁴⁾ A szász Tröster⁵⁾ és Töppelt⁶⁾ s a székely származású Lisznyai K. Pál⁷⁾ XVII-ik századbéli írók szintén a székelyek hún-

¹⁾ L. Chronica ez vilagnac yeles dolgairól. Szekel' Estvan Cracoba 1559. n. 2. levél és p. 2.

²⁾ Historia Regni Hung. 1685. lib. IV. 35. 1.

³⁾ L. Chronologia Rer. Hung. et Trannic. Belii: Adparatus ad Historiam etc. Posonii. 1735. Decas I. lib. II. pp. 43—88. I. könyv 1. fejezet.

⁴⁾ L. Nadányi Joh. Florus Hungaricus. Amstelredami 1663. 35. 1.

⁵⁾ L. Tröster Joh. Das Alt. und Neue Teutsche Dacia etc. Nürnberg 1666. 245 s. köv. II.

⁶⁾ L. Töppeltinus Laur. Origines et Occasus Transylvanorum etc. Lugduni. 1667. 45—47 II.

⁷⁾ L. Lisznyai K. Pál: Magyarok Cronicaja. etc. Debreczen 1692, 169. s. köv. I.

scytha eredetűségét tartották fenn. Otrókocsi Foris Ferencz a székelyleket hún-ivadéknak (hunniaca prosapia) vallja, s míg egyfelől Sicilia Herodotból ismert: *Σικελοι*, Siceli nevű lakosai s a székelylek közt keresi az érintkezési pontot, s reflectal a persa Szakanevre is, másfelől, a hazai krónikák által fenntartott monda alapján, a székelylek eredetére nézve véleményét a következőkben adja elő: „— me non putare eos, tantum Hunorum illorum, qui post Attilae mortem, et filiorum ejus infelix imperium (multis in Scythiam redeuntibus) in extremis Transilvaniae manserant, esse reliquias; sed illis quidem auctos numerum eorum, at vero jam ante illa etiam tempora, aliquos eorum majores . . . in finibus Transylvaniae habitasse.“ etc.¹⁾ Frank Balint a székelyleket scytha népnek tartja,²⁾ s ez iránti nézetét a hazai történeti forrásokra alapítja.

Pisztori János szerint:³⁾ „Siculi ad tria millia in Pannonia substiterunt, ubi occupata Transsilvania mutavere nomen, et siculos se fecerunt.“ Frólich Dávid műve⁴⁾ 20 §.-ban a székelylek eredete iránti meggyőződésének e szavakban ad kifejezést: Siculi Hunorum reliquae a Schythulis orti translatis in Transylvaniam sedibus usque huc degunt, ibidem nobilium privilegiis gaudentes.“ A hangya szorgalmu gyűjtő Deserits Incze nagy munkája számos helyén meggyőző erővel bíró adalékokkal bizonyítja szintén a székelylek hún-scytha eredetűségét.⁵⁾

Ezt hirdeték mult századbeli történészeink közül Bod Péter: „Siculia Hunno Dacica“ (kézirat) című művében; a nagy tudományu Benkő József: „Transilvania-“jában és „Imago Inclytae Nationis Siculicae“ című munkájában s Felmer: Historiájában.⁶⁾ És a történetírási positivizmusnak a mult évszázban hazánkban legkiválóbb mestere, úgy szólva megalapítója: Katona István: Historia

¹⁾ L. Otrókocsi: Origines Hungaricae. Franequerae 1693. I. 34. és 454—5 ll.

²⁾ L. Breviculus Originum Nationum etc. Cibinii 1696. p. 6. „Natio . . . siculica vel potius scythulica“ etc.

³⁾ L. Genealogia Regum. Hung. Math. Belii: Scriptores etc. Tom. I. p. 758.

⁴⁾ L. Prodromus majoris Hung. című művét. Bél Adparatus etc. Decas I. 381—414 ll.

⁵⁾ L. Desericii Jos. Innocentii: De Initiis ac majoribus Hungarorum Commentaria Budae et Pestini 1748—1760 I—V. fol. Tom.

⁶⁾ L. Martini Felmer, Primae lineae Historiae Transsilv. Cibinii 1780. 80. l. „Probabilis est eorum sententia, qui Hunnos a Gothis Pannonia ejectos, in Daciam precipue Mediterraneam se recepisse affirmant; quippe non solum Comitatus Hunyadvármegye, cum voce Hunnivár multum convenit, verum etiam Hunnos in Dacia nostra longissime sese retinuisse, reliquiae illorum Székelyi sive Siculi certissimo sunt indicio.“

Criticájában¹⁾ a székelyek hún-scytha eredetűségét nem csak elfogadja, de azt a legszigorubb bírálat alá véve, az ítéset elvei szerint hathatósan védi és támogatja is.

A jelen században e nézet mellett nyilatkozott Kilyéni Székely Mihály „A nemes Székely nemzetnek Constitutioji Privilegiumai és a jószág leszállását tárgyazó némely törvényes ítéletei“ stb. czim alatt Pesten 1818-ban névtelenül közreadott gyűjteményes munkájával; Szabó József a Tudományos Gyűjteményben 1827-ben kiadott értekezésében; Kállai Ferencz a székely nemzet eredetéről írt s 1829-ben Enyeden nyomtatott könyvében, továbbá Gál László²⁾; Nagyajtai Kovács István³⁾; Zombori József⁴⁾; Szigethi Gyula Mihály⁵⁾; gróf Kemény József⁶⁾; Kriza János⁷⁾; Kővári László⁸⁾; Horváth Mihály⁹⁾; Ipolyi Arnold¹⁰⁾; Balássy Ferencz¹¹⁾; Dózsa Dániel¹²⁾; Imecs Jákó¹³⁾; Wass József¹⁴⁾; Szilágyi Sándor¹⁵⁾; gr. Lázár Miklós¹⁶⁾; Orbán Balázs¹⁷⁾; s a kit mindenek felett ki kell emelnem, a magyar és székely ős történelem legalaposabb búvára, a csiki székely krónika hitelességének örök érdemeket szerzett védelmezője, a Székely Oklevéltár szerkesztője s a székely nemzet történetének felkért írója, és e tekintetben, a nemzet bizalmának letéteményese: Szabó Károly.

II.

A székely nemzetnek — a hazai írott történeti kútforrásokban az őskor szájhagyományai után fenntartott, s történet irodalmunkban elejétől fogva majd nem általánosan elfogadott — hún-scytha

¹⁾ L. Katona Steph. *Historia Critica primorum Hungariae Ducum etc.* Pestini 1778. 258—264 ll.

²⁾ Nemzeti Társalkodó 1830 évf. 17. 18. 21. számaiban.

³⁾ L. Bíráloi észrevételek. Nemz. Társalk. 1833. 13—25. számok.

⁴⁾ L. A Hajdani Nemes Székely Nemzet Áldozó Poharáról. Tud. Gyűjt. 1835. III. k. 31.

⁵⁾ L. Felső Magyarországi Minerva 1828 1742 I. és az 1836. IV. 164 ll.

⁶⁾ L. Kurz: Magazin für Geschichte Siebenbürgens II. k. 255—268 ll.

⁷⁾ L. Új Magyar Múzeum 1853. I. 175 l.

⁸⁾ L. Erdély Története I. k. 25. l.

⁹⁾ L. Magyarország története I. 29. l.

¹⁰⁾ L. Magyar Mythologia Pest 1854. számtalan helyén.

¹¹⁾ L. Székely tanulmányok. Új Magyar Múzeum 1856. I. 66. 1857. I. 401. 1858. I. 189. 1860. I. 145, II. 322. stb. továbbá: A székelyek alapszerződése. Akad. Értekezések a tört. tud. köréből. II. k. X. szám 1873.

¹²⁾ L. Zandirhám Kolozsvár 1858. bevezetés.

¹³⁾ L. Gyulafehérvári füzetek Kolozsvár 1861. I. 39—66 l. II. 1—29 l.

¹⁴⁾ L. Erdély országgyűlései a Vajdák alatt. Pest 1869.

¹⁵⁾ L. Erdélyország története Pest. 1866. I. 9—14 l.

¹⁶⁾ L. Századok 1868. 673 l.

¹⁷⁾ L. A székelyföld leírása I—VI. kötet, számtalan helyén.

eredetősége ellenében eltérő nézetek is merültek fel. Az első eltérő nézetet e tekintetben az I. Mátyás király udvarában olasz követséget viselt palermoi Ranzano Péter hagyta fenn.

Történeti művében érintve a hazai történet írók véleményét, mely szerint a székelyek a Scytháktól származtak, s csak „*verbo corrupto — ut nonnulli autumant — appellant sículos*,” e szavakban bocsátja előre az ő korában általában elfogadott ezen nézetet és köztudomást: „*Ajunt eos (sículos) a Scythiis habuisse originem.*” A maga eltérő nézetét pedig így adja elő: „*Sunt nihilominus, qui vetustiora repetentes, putent, Sículos revera eos dicendos esse, non Scythulos. Eius namque gentis genus referri vólunt in Sículos, qui tenent Siciliam Insulam, in extremis Italiae locis positam. . . Perhibent igitur ejus nationis quamdam legionem sub Attila olim Pannoniarum Domitore, militasse: ut enim ex aliis compluribus orbis terrarum regionibus, ita ex Sicilia multi convenere mortales ad exercitum Attilae, ut mererent sub Duce, quo nullus tunc erat toto orbe praeclarior. Illo postea extincto, ingentique illius exercitu maxima ex parte (ut idoneo in loco infra memorabitur) deleta, aliis alio contenditibus: Sículorum Legio in hoc, de quo nunc est mentio, loco sedes sibi locavit. Commixti deinde ob juncta matrimonia cum finitimis, mutata Nationis suae lingua, aliam acceperunt, illaque in hanc diem usi sunt. Genus hominum ferox, ita mutato patrio solo, imbutique alienarum gentium moribus, exasperati sunt, qui ex Sicilia fuerunt oriundi.*”¹⁾

Mint első tekintetre szembeötlik, Ranzano ezen véleményét pusztán csak a székelyek (siculi) nevére alapította, a nélkül, hogy az, egyetlen régibb történet író feljegyzésével, vagy valamely számba vehető okadattal támogatható volna, sőt, hogy a bizonyítást maga legalább megkísérltte volna.

Már a nézete megalapítására felvett hypothesis, — hogy a Valentinián birodalmában meszsze benn feküdt s Attila által soha nem érintett Siciliából, valamely szolgáló hadsereg Attila kíséretében csak képzelhető is lenne, — a mellett, hogy egyetlen közel vagy újabb korú történet író sem támogatja: minden legkisebb valószínűséget nélkülöz. Annál kevésbé feltételezhető az, hogy egy ily legio, mely történet írónk szerint is nemzetiségét elvesztve beolvadt a húnok s velök lakott más népek közé, adhatta volna meg nemzeti nevét és jellegét a hazai források szerint hún-scytha népmaradványokból alakult székely nemzetnek s lakföldének.

Valóban, Ranzano véleményét hazai történetírónk még csak

¹⁾ L. Petri Ranzani Episcop. Lucerini Epitome Rerum Hung. Ind. Be-
lii Scriptores I. 334 l.

czáfolatra sem érdemesítették. Egy-kettő¹⁾ távol vonatkozással meg-
érinti ugyan, de komolyabb taglalásába egy sem bocsátkozik.
„Quid malum, Transsylvanis cum Sicilia?” — kérdi Töppelt, s
e kérdésre, történetiróinknak Ranzano véleményét teljesen ignoráló
mély hallgatásában van megadva a méltó felelet.

Habár Ranzano véleményére bátran elmondhatni a nagytudo-
mányu Horváth Istvánnal, hogy az teljesen „feneketlen állí-
tás,” mindamelllett nem épen érdektelen jelenség az a törté-
netirásra nézve, a mennyiben ez az első nyilatkozat a hazai törté-
netet irodalomban, mely mintegy felhívja a figyelmet azon mind
eddig megfejtetlen tüneményre, mely a székelyek neve s a
Siciliát lakott, görögül: *Σικελοί*, latinúl: *Siculi* néven ismert nép,
ugy szintén a székely föld latin: *Siculia* s a kérdésben forgó
sziget: *Sicilia* (Szikelia) közötti névhasonlatosságnál fogva,
ha nem is az Attila kora, de a Scythák Heródot korabeli s azt
megelőző őstörténetei szempontjából —, a történeti vizsgálódásnak
talán nem épen érdektelen tárgyát képezhetné.²⁾

A székelyeknek Attila húnjaitól eredeztetése ellen egy ha-
talmasabb, s következményei tekintetében fontosabb ellenvélemény
alapját vetette meg Fassching Ferencz jezsuita, 1725-ben
Kolozsivárt közreadott munkájában,³⁾ melyben Turóczi, s az ő nyo-
mán járó Bonfini, Oláh Miklós és Pisztori ellen polémizálva,
azt hozta fel a hazai krónikákban foglalt monda ellenében, hogy:
„nehezen hihető, miszerint három ezer ember elfoglalhatta volna
Daciát, melyet a rómaiak is alig tudtak meghódítani, sokáig meg-
tartani pedig, azok sem voltak képesek.” „És kitől vették — kérdi
— a régi írók közül, Pisztori meg Turóczi a három ezer szá-
mot?” — Majd reflectálva a székelyek állítólagos névváltoztatásá-
ra, — mely szerint azért tették volna le a hún nevet, hogy köny-
nyebben elhitessék, hogy nem a húnok maradékai —, azt kérdi:

¹⁾ L. Töppelt: *Origines et Occasus etc. Lugduni 1667. 45. l.* Lisznyai
K. Pál: *Magyarok Cronicaja. Debreczen 1692. 170 l.* Benkó *Transsilvania I.*
395. l. s újabban Imecs Jákó értekezése a: *Gyulafejevári füzetek I. füzete 59. l.*

²⁾ Heródot a mai Siciliát, mint Sicaniat, „*Τὴν νῦν Σικελίαν καλεομένην*“
— említi, VII. 170. fejezetében; lakósaít Zanklé (a későbbi Messina) városnak
a Számoszbeliek általi elfoglalása, s *Σπόδης* monarchájuk történetének elbeszé-
lésében, mint szikeleket (*Σικελοί, Σικελιες*), emlegeti a VI. 22—24. fejezet-
ben. E névhasonlatosságra Horváth István (Tud. Gyűjt. 1834. I. 113. l.) nyil-
tan figyelmeztette, felemlíti Scilax (Hecataei Milesii Fragmenta. Scilacis Ca-
ryandensis Periplus. Berolini 1831. 168. l.) következő érdekes közlését: In Si-
cilia autem Gentes Barbarae sunt hae: Elymi, Sicani, Sikeli (*Σικελοί*)
Phoenices, Trojani. Hi quidem Barbari; habitant vero etiam Graeci, — s ke-
resí az egy eredetűség kapcsolatát a hazai székelyek és a sicíliai szikel nép
között.

³⁾ L. Fassching Franc. *Vetus Dacia ex probatis Scriptoribus deprompta*
*etc. Claudiopoli 1725. pp. 78—85. és Nova Dacia p. 5. „Siculi Jassorum reli-
quae” etc.*

„hogyan tudtak a hún-székelyek itt lappangni akkor, midőn a húnok neve Európában a legismeretesebb volt?“ „S ha — úgy mond — mint győzők szállották meg Dáciát, akkor nem volt miért félniök a legyőzöttektől. Ha pedig attól tartottak, hogy a szomszédos népektől bántódásuk lehet, miért települtek a gépidék közé, a kik által már csak azért is könnyen felismertethetének, mivel amazok Attila alatt Dáciában húnok közé vegyülve éltek, s Ardarik is, a későbbi gépid király, mindég Attila tanácsában ült.“ „Nem valószínű ezeknél fogva — így folytatja érvelését — hogy három ezer ember, — nehogy mint húnok felismertessenek — nemzeti nevének elváltoztatásával fennmaradhatott volna, mivel a góthok és gépidék előtt oly hamar nem mehetett feledésbe a húnok emléke és ismerete; avagy ez utóbbiak, kik több ezreket kiűztek, e három ezernyi néptöredéket ne lettek volna-e képesek kiűzni?! De miképen is rejtőzködhettek volna el amott — a mint Turóczi állítja, — ha üldöztettek a különböző népektől; miképen lappanghattak volna ott az ellenség közepette, 100 esztendeig, a húnok (avarok) másodszori kijövetéig?!“

„Alig hihető az is — ezzel zárja bé Fassching kritikai vizsgálódását — hogy a székelyek a húnok másodszori kiűzetése után maradtak volna vissza a mai Székely földön; de hihetőbb az, hogy a XIII-ik században, midőn a tatárok Erdélyt hét évig, Magyarországot három évig dúlták, pusztították, amazok eltávozta után, IV. Béla által Jászok vagy Philiszteusokból határ őrzés végett (ad custodiendos limites) telepítették oda.“

Fasschingnál felületesebben szól e kérdéshez kor- és kartársai Timon Sámuel, ama tévnézet megalapítója: hogy a székelyek határőrök. Timon a hún regék Csabá-ját költött személynek, a névével kapcsolatos mondát koholmányynak tartva, a székelyeknek a húnoktól származtatása kérdésén — a három ezer húnvitész Erdély keleti határaitra telepedése felől fenntartott hagyomány csak távoli megérintésével — úgy szólva átsiklott, Jordánis ezt támogató helyére alig reflectálván annyit, miszerint nem tartja hihetőnek, hogy a különböző népek tolongása között, ily kisiny létszám állandóan fenn maradhatott volna, ha csak netán magukat rendre mindeniknek alá nem vetették.¹⁾ „A székelyek — úgy mond — ős régiséggel és szabadságokkal dicsekednek; mióta élvezik azonban kiváltságaikat, maguk jobban tudják. Eldő-deik állítólag Attila harcz társai voltak, — de hogy mely régi író-ból tanulták légyen ezt az újabbak, nem tudom. De ha ez így lenne — így folytatja — akkor nem lenne többé helye azon kér-

¹⁾ L. Timon Sam. Imago Antiquae Hungariae etc Viennae 1754. p. 109. és Additamentum ad Imagines Antiqu. et Nov. Hungariae etc. 2. l.

désnek, vajjon a magyarok hún eredetűek-e? Mert a székelyek a magyaroknak legközelebbi rokonai.¹⁾ Szerinte, mint a szászok, a székelyek is: propter custodiam regni, feltételes szabadságot és köztehermentességet élveztek. Ez indokból erősítette meg IV-dik Béla szabadságukat.²⁾

Timon a székelyek hún-scytha eredetősége ellenében nyilvánított kételye s azok határőr voltáról felállított tanáért azon írók közé sorozandó, kik a székelyeknek a magyarok bejövetele utáni telepítését hirdetik, habár nem helyezkedett is egészen a Fassehing álláspontjára, sőt a székelyek IV. Béla kora előtti történetéhez azon eddig még bizonyítatlan adalékkal járult, hogy egy 1175-beli oklevélben az Apor-család: „de Siculis de Kezdi, de Torja“ iratik.³⁾

Stilting János jezsuita, mint biztosat állítja, hogy Attila húnjainak maradványai Szt. István koráig Pannoniában fenn nem maradtak, „talán azon keveset kivéve, a kikről állítatik, hogy az erdélyi részekben megmaradtak, s magukat székelyeknek nevezték el. Ezek a székelyek — úgy mond — legalább azzal kérkednek, hogy ama húnok utódai.“⁴⁾ Stilting e szavaival legfennebb kéteylét jelzé a székelyek hún eredetősége ellen; azzal azonban, hogy Konstantinosz munkája egy helyének félremagyarázásával Erdélyben a magyarok honfoglalása után is besenyőket keres, maga is Fassehing és Timon nyomdokába lépett, s alapját vetette meg a székelyek besenyőktől való származását hirdető tévnézetnek.

Fassehing, Timon és Stilling nyomdokain indult meg s amazoktól helyen-helyen eltérve, de mindeniktől fogadva el valamit, állította fel nézetét a székelyek eredete kérdésében a nagy tudományu Pray György. Szerinte a székelyeknek Attila húnjaitól való eredeztetése semmivel sem érdemel több hitelt, mint Turóczinak a többi húnok Ázsiába visszamenetele felől fenntartott tudósítása. Épen ezért, a székelyeknek a három ezer hún vitéztől való származtatását elvetendőnek véli, s Fassehing érveire támaszkodva, nevetségesnek tartja azon hazai krónikáink által fenntartott állítást, mintha a húnok Erdélyben vissza maradt része, ellenségeiktől felve, azért vették volna fel a székely nevet: nehogy a húnok maradványául felismertessenek. „Mintha bizony csak a név változta-

¹⁾ L. Timon Sam. Imago Novae Hungariae etc. Cassoviae 1734. 97—99 l.

²⁾ U. o. „Et quemadmodum Saxones, sic Siculi propter custodiam regni immunes erant et liberae conditionis. Quam etiam ob causam Bela IV. libertatem eorum approbavit, at generatim solum.“

³⁾ L. U. a. Additamentum ad Imagines Antiquae et Novae Hungariae etc. (Hely és év nélkül) 17. l.

⁴⁾ L. Stillingius Joh. Vita Sancti Stephani Regis Hungariae etc. Jaurini 1747. p. 14—18.

tástól függött volna, — úgy mond — hogy a gépidek előtt, kik akkor Dáciát birták s a kikkel kevésbé azelőtt harczban állottak, más, mint hún-népnek látszassanak; holott ezeket beszédük, életmódjuk, s ruházatuk minden más népektől élesen megkülönböztette.“ Nem tartja hihetőnek Pray azt sem, hogy ily kicsiny szám, midőn a többi húnok Attila birodalma szétbomlása után a Dnieper vidékén Dengizich (így) alatt államot alkottak, amazoktól elszakadt legyen, s magát önkényt a gépideknek — kik előbb a húnok szolgálói voltak — hatalma alá adta volna. A székelyek hún utódságát nem kifogásolja — úgy mond —, de azon időre véli visszaviendőnek, midőn a magyarok Azsiából kijöttek.

Majd Stilting nézetét fogadva el, s vele együtt Konstantinosz félremagyarázásával a X-ik század közepén besenyők által lakott Ateközbe Erdélyt is bele számítva, hosszasan fejtegeti, hogy a történeti forrásokban emlegetett kúnok alatt: Konstantinosz besenyői értendők; s mint biztosat véli állíthatni, sőt erős meggyőződésének vallja, hogy a székelyek besenyő eredetűek. kik a tatárok pusztítása után a Maros és Olt vidékét megszállván, ezek újabb betörése ellen telepítették Erdély keleti határait. „Cumanos autem nostrorum scriptorum, ut memoravi, veros patzinacitas, seu Transilvanos fuisse, mihi extra omnem dubitationem est. Haec propterea prolixius, ut de Siculorum origine, unde argumenti illustrandi causa necesse fuit parumper divertere, certius statuere possimus: plane enim persuasus sum, veros itidem Patzinacitas ortu suo esse.“ E szavakban fejezte ki Pray véleményét, s csatlakozva Timonnak a székelyek határőrvoltáról felállított nézetéhez, egymásnak ellenmondó állításait így egészíti ki: „Nisi hinc Siculos ortos dicamus, non video, si quidem, aut certo sunt, Hunnici sint generis, unde eorum incunabula verisimiliter deduci possint. Attilanas enim reliquias, qui veterum monumenta diligentius excusserunt, omnes negant; nisi forte ab Avaribus, quos, cum Hungari ex Asia emigrarent, in Dacia resedissee alias ostendimus, prognatos quis existimet?“¹⁾

Fassching, Timon, Stilting és a nagy tekintélyű Praynak a székelyek eredete kérdésében kifejezett kételyét, s hazai krónikáinktól eltérőleg jász, kún és besenyő eredetüket vitató nézet nyilvánítását elfogulatlanul véve bírálat alá, tartozunk az ő történetírói tekintélyüknek s bár eredményeire nézve téves vizsgálódásuknak azon elismeréssel, hogy mindenik véleménye megalapításánál, a korában ismeretes forrásokhoz képest, némi óvatossággal

¹⁾ L. Pray Georg. Annales Veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum etc. Vindobonae 1761. 179—180 és 388. ll. Vessd össze: Pray: Dissertationes Historico-Criticae in Annales Veteres etc. Vindobonae 1775. 123—125 ll.

és kritikával járt el, s szándékos ferdítéssel egyikök sem vádolható; sőt el kell ismernünk, hogy nézetüknek és hypothesisaiknek csak hozzávetőleges, habozó és az ellenkezőt nem feltétlenül tagadó felállítására, még a hazai krónikák ellenében indokolatlan kételyüket is menthetővé teszi. Az az út, melyen ők vizsgálódásukban megindultak, ha a jelenkorban ismeretessé vált adatok rendelkezésükre állanak vala, bizonyára mindeniket a kérdés helyes megoldására vezette volna. Hogy mégis tévedtek, annak oka — a tájékoztató megbízható történeti adatok hiányától eltekintve — főleg a krónikák három ezer hún fegyveresének — ahhoz, hogy önálló nemzettestként feltűntethető legyen, — valóban csekély száma, ugyszintén a székely név felvételének kimagyarázása végett krónikáink tévesen felvett kiindulási pontja, s e ténynek még ferdébb indoklásában kereshető és lelhető fel.

Igaz, hogy a csekély három ezer számmal szemben, imént felsorolt íróink előtt, ott állott Otrokocsi Foris F. fennebb közlött közvetítő véleménye, mely jelezte már, hogy nemcsak a harczból hazatérő menekültek száma, de az Erdély bérczei közt állandó telepükben otthon hagyott, velök egy nemzetbeli öregek, nők és gyermekek számával bizonyára nem jelentéktelen nép egész összege veendő számításba. Előttük állott e nép számával combinatióba hozhatólag Oláh Miklósnak a székelyek XVI-ik századbéli nemzeti hadereje fölől emlékezetben hagyott azon szám-adata, hogy ötvenezer harczost, sőt többet is könnyen hadba vihettek; a miből, Pray és előzői, ép úgy levonhatták volna a helyes következtetést, mint Szabó Károly, midőn a székely krónika alapján a székelyek haderejét már a magyarok honfoglalása előtti időkre 36,000 emberre számította.¹⁾

De — mert Fasschingtől Prayig mindenik téves kiindulási pontból vette vizsgálat alá a vitás kérdést, — természetes, hogy a hagyomány teljes elvetésével felállított nézetük sem állhat meg a kritika előtt. Helyesebben vélekedtek azon újabbkori történészeink, kik a hagyomány védelmére felhozták, hogy a mondbeli háromezernyi hún-székely maradványnak, mivel ellenségnek csekély volt, ellenben harcztársnak sokat érhetett: e körülménynél fogva fennmaradása nem volt épen lehetetlen, sőt nagyon is valószínű; vagy a mint Katona Pray ellenében megjegyezte: *Quo vero pauciores erant, eo minus metuendi Gepidis, ab hisque facilius tolerari poterant.*²⁾

Pray és előzőinek a hazai krónikák közleményei ellen kifejezett kételye s a székelyek hún-származása ellenében felállított jász

¹⁾ L. Új Magyar-Muzeum 1854. II. 459—60 l.

²⁾ L. Katona Hist. Critica Primorum Hung. Ducum. 261. l.

vagy philiszteus, továbbá kún és besenyő népektől való eredetét hirdető véleményei, mintegy bátorításul szolgáltak a magyar és székely nemzet ellen fajgyűlölségtől vezetett, elfogult és előítéletes Schlözernek: a hazai krónikákban fenntartott hagyományok merészebb ostrom alá vételére. . .

Schlözer a Timon által megalapított azon nézetet, hogy a székely név: határőrt jelent, mint kétségbevonhatlan igazságot hirdeti; a székelyeket kún eredetű népnek s valamelyik magyar király, mindenestre Szt. Lászlónak a kúnok ellen 1089-ben folytatott hadjárata-, sőt a százszok bejövetele utáni telepítvényének állítja, a mely szerinte régi kún nyelvét és szokásait levetkőzve, a magyarokét vette fel. Benkő azon állítását, hogy 1089-ben a székelyek a kúnok ellen Szt. László alatt dicsőséggel harcoltak, mesének, — Lőrincz milkóvi püspöknek amaz által közlött 1096- (Szabó K. szerint 1396-) beli levelét koholmányynak nyilvánítja s fajgyűlöletének egész méltatlankodásával fakad ki: „ . . . und lässt sich noch immer von einigen seiner Schriftsteller, durch widersinnige Märchen und erdichtete Urkunden bereden, seine Komnische Abkunft zu verläugnen, und eine Reliquie der attilaischen Hunnen, also ältere Landes-Besitzer (Landes-Occupanten), als Madjaren und Deutsche, seyn zu wollen.“¹⁾

Schlözer állítását minden kritika nélkül elfogadja és utánmondja az erdélyi százsz írók közül Benigni, ki ad fidem magistri, Schlözerre esküszik, s fennen hirdeti a székelyeknek kún származását és a XII-ik századbeli telepítését, a hazai krónikákban fentartott hún-eredeztetés ellenében. „Sorgfältige Nachforschungen (?) in den geschichtlichen Quellen — írja Benigni — haben den Ungrund dieser Meinung dargethan, und beweisen, dass man die Ansiedlung der Sekler in ihren dermaligen Wohnsitzen in einen weit spätern Zeitraum, nämlich in das zwölfte Jahrhundert, versetzen müsse, und dass die Abkömmlinge der Kumanen seyen, eines Volkes, welches in der Geschichte Ungars und Siebenbürgens eine bedeutende Rolle Spielte“. . .²⁾

Schuler szerint is: „Unsere Szekler waren ein späterer Zuwachs einer vermehrten Bevölkerung Siebenbürgens.“ Timon tanát ő is elfogadja s bár elismeri, hogy nehezen lehet történetileg kinyomozni azon népszerkezet és szabadságok eredetét, melyekkel e nép, mint az ország határainak őre, élt; mégis lehetetlen másfelől, szerinte, a székelyeknek a magyarokkal egy ugyan-

¹⁾ L. Schlözer D. Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Göttingen 1795. 183—184. 216. 219 222. 508. II.

²⁾ L. Benigni J. H. Unterhaltungen aus der Geschichte Siebenbürgens. Hermannstadt 1840. I. k. 61. I.

azon közös törzstől való eredetiségüket félre ismerni.¹⁾ És e reflexio — habár Schuler mellett épen nem bizonyít, valóban igazságot foglal magában. A székelyeknek magyar eredetiségüket a két nemzet egynyelvűségével bizonyítja Schuler; de hogy amazok telepítése korát a magyarok, sőt a szászok bejövetele utáni időbe helyezi ő is, kitűnik azon körülményből, hogy a székelyek nemzeti szerkezete és jogának a szászokéhoz való állítólagos hasonlóságából (?) azt a következtetést igyekezik levonni, miszerint a telepítő magyar királynak, a székelyek szervezése tekintetében, a *libertas saxonum* szolgálhatott mintául.

A fennebb felsorolt, egymástól részben ugyan eltérő nézetek, mind megegyeznek abban, hogy a székelyek a magyarok bejövetele után telepítették Erdély keleti határait. Az előbbiek, Fasschingtól—Prayig, IV-ik Béla király korára teszik a telepítés idejét; az utóbbiak, Schlözer és követői valamivel előbb a XII-ik századba, de a szászok bejövetele utáni időre. Fasschingász- vagy philiszteus-, Stiling és Pray bessen-yő-, Schlözer és Benigni kún-, végre Schuler magyar eredetiségöket vitatja.

Jellemző e kérdésben különösen az, hogyan fejtett ki a székelyek határőr voltáról szóló tan.

Fassching, midőn véleményét: a székelyeknek IV-ik Béla által a tatárpusztítás utáni telepítésére nézve felállította, mintegy a székelyek évszázadokon keresztül önfeláldozó hősiességgel és dicsőségesen megoldott honvédelmi missiójából vonta le azon állítását: hogy a határok biztosítása végett (ad custodiendos limites) telepítettek oda. Hogy külön néposztályt, czéltudatosan szervezett határőrséget képeztek volna, vagy hogy nemzeti nevük, tényleg bétöltött honvédelmi feladatokkal kapcsolatba hozható lenne: ily conjecturáknak még árnyéka sem lelhető fel Fassching állításai között. Ő a székelyek nevét Maginus²⁾, Nadányi³⁾, Tröster⁴⁾, Töppelt⁵⁾, Lisznyai K.⁶⁾ Haner Gy.⁷⁾, Otrókosi

¹⁾ L. Schuler J. K. *Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*. Hermannstadt 1840. I. füz. 29—30. II.

²⁾ Maginus Jo. Ant. *Geographia Cl. Ptolomaei Pars secunda*. 1597. 162. l. „Dicuntur ab Idiomate Hungarico, quos ipsi Sekheli vocant, quod nomen locum sedium significat, q. d. habitatores sedium.“

³⁾ L. Nadányi i. h. 35. l. Székelyos se appellaverunt: quod vocabulum fixum locum, fixamque sedem, non profugos aut reliquos (quod aliis factitatum) interpretamur; sunt enim a tribus sedibus, quas incolunt, id nomen sortiti.“

⁴⁾ L. Tröster i. h. 246. l. Sie heissen Székely, vom ungarischen Wort: Szék, das ist Sedes, ein Stuhl.“

⁵⁾ L. Töppelt i. h. 46. l. „Székhelyi (hungarico vocabulo) sunt nominati, a sedium videlicet, vel districtus occupatione.“ V. ö. Szenczi Molnár Albert: *Dictionarium Ungarico latinum*. Heidelberg. 1621. 353 l. „Sekelia vulgo Siculorum comitatus Székélység, Székélyföldre.“

⁶⁾ L. Lisznyai i. h. 171. l.

⁷⁾ L. Haner Georg. *Historia Ecclesiarum etc. Francofurti et Lipsiae*. 1694. 62. l. „... a sedibus Regionis i. e. districtu, se appellari voluerunt et Székhelyi sunt nominati.“

Foris¹⁾, stb. után indulva a székelyek által lakott szék-ek (sedes) nevéből eredettnek véli²⁾, mely nézetét később a nagytudományu Benkő József is elfogadta³⁾.

A székelyek határőrségét s nemzeti nevöknek határőrséget jelentő értelmét Timon Sámuel vitatta először. Mint Horn a hazai krónikákból, a székelyek hún-utódságát fenntartó monda alapján, megkoczkáztatta azon téves állítást, hogy „a székely név a húnok nyelvében maradványt, maradékokat (reliquias) jelent⁴⁾” úgy okoskodta ki Timon is a székelyeknek nemzeti had-szerkezetök és hősiek vitézségök által az ország keleti határain évszázadokon keresztül teljesített és a történelem által örök emlékezetben tartott honvédelmi szerepökből, hogy azok destinált határőrök (?) voltak, s a székely név jelentése e politikai hivatásukat fejezné ki.

„Joannes Hortylius apud Joannem Maginum putat, — írja Timon — Siculos appellatos ex composito vocabulo Ungarico Székely; in qua opinione quosdam eruditiores quoque Siculos esse cognovi. Verba enim disjuncta Szék-hely valent locum Sedis, vel judicii, ac proinde significantur iis habitatores Sedis. At hoc etymon non satis est apertum ac planum, quando etiam Saxones territoria sua, Hungari judicia, imo et terrena quaedam Sedes nuncupant; neque tamen idcirco aliqui ipsorum Siculi sunt. Rectius fortasse senserit, qui Székely antiquum vocabulum esse dixerit, quod custodem significet. Usque hodie namque in quibusdam satrapiis Ungariae, veluti in Regecensi, custodes montium ac silvarum Sekelii vocantur.“⁵⁾ Ez Timon eredeti nézete és indokolása, melyben később Apor Péter által megérősítettén, „Gratum mihi accidit — írja⁶⁾” Aporhoz intézett leve-

¹⁾ L. Origines Hungaricae I. 34. „Nos Hungari dicimus considendi vel assidendi locum Szék; non certe a sedendo; nam *ro* sedeo, longe aliter exprimimus, nempe per ülök; sed ab ipsissimo Hebraico סֵכֶךְ *sakak*, unde *sek* vel *sak*... quasi tectorium et requietorium; quam derivationem etiam origo Sedium Siculicalium, vulgo Szék helyi dictarum in Transylvania, quod tentoria olim castrensium, illic subinde figerentur, facile mihi comprobaret, si in ea describenda et ventilanda immorari possem.“

²⁾ L. Fassching i. h. 82. l. Eorum regiuncula hodie in septem regiones, quas Sedes vocant, divisa, a qua vernaculo idiomate Szék helyi dicti sunt. Szék-hely enim Sedium seu Comitiorum locum significat.“

³⁾ L. Transsylvania I. 396—398 ll.

⁴⁾ L. Hornii Georg. Arca Noae etc. Francofurti et Lipsiae 1674. 215. l. „Chaba cum superstitibus Hunnis in Scythiam rediit. Residui Skekelios appellarunt, quos hodie Siculos appellamus.“ V. ö. Ugyanannak: Introductio in Hist. Universalem. Gothae 1679. 64. l. „Significat sicularum nomen lingua Hunnica: reliquias.“

⁵⁾ L. Timon Imago Novae Hung. i. h.

⁶⁾ L. u. annak Additamentum ad Imag. Antiqu. et Novae Hung. Epistola I.

leben — cum intellexi, sententiam meam de etymo vocabuli hujus Székely, quod nimirum custodem significet, testimonio quoque Michaelis Bay, in quadam parte Scythiae ante complures annos nuncii, firmari.“

Látva azt, mily ingatag alapon állítá fel minden positiv bizonyíték nélkül Timon ezen tanát, valóban csodálkoznunk kell, hogy még oly jeles történetírók által is, mint egy Pray, Fejér és Horváth István, minden kritika nélkül elfogadtatott. Ám — ha valamelyiknek eszébe jut vala után kutatni: a regeczi erdők és havasok állítólagos székely pásztoraiban, aligha nem valamely kisebb székely telepre akadt volna, minő a túlnépes székely anyahonból Erdély s a szűkebb értelemben vett Magyarország uradalmaiba, úgyszintén a szomszéd Moldovába számtalan vándorolhatott ki a különböző századokban. Az ily kisebb telepek adhattak nevet benn az ország szívében fekvő vármegyék számos Székely-nevű községeknek,¹⁾ melyek lakóiról aligha merné állítani valaki, hogy: határőrzés végétt telepítették oda.

De nem állja ki a szigorú birálatot Timonnak Bay Mihályra való hivatkozása sem. Pedig, bármily gyöngye volt is ez bizonyítéknak, kétségtelenül még is erre vezethető vissza a székelek határőrségéről szóló tév-nézet majdnem általános elterjedése s még tekintélyes történetírók részéről is bebizonyított tényképen való elfogadtatása.

Hogy honnan vette Apor tudomását Bay állításáról; hol, hogyan és minő alapon nyilatkozott Bay Mihály; mikor és Scythiának mely részében volt ő nuncius: mindezeket Timon — az Apor levelét nem is közölve — felületességből, az általa felállított nézet iránti vak előszeretetből-e, vagy írói hiuságból, elég az, hogy elhallgatta.

Szem előtt tartva azon körülményt, hogy a XVIII-ik száz közepe táján, Magyarország még nevesebb történetírói előtt is Erdély és főleg a Székelyföld — úgy szólva — terra incognita volt; népe történetei s őshintézményei pedig csak a későbbi történeti vizsgálódás, s egy Benkő szorgalmas kutatásai eredményének

¹⁾ Ilyenek: Székely, Szabolcsmegyében; Székelyhid, Székelytelek, Biharban; Nagy-Székely, Kis-Székely, Tolnában; Szekul, Krassómegyében; Szekula, Posonmegyében; továbbá Székelyfalva, Tordamegyében; Székelyó, Kolosban; Szekuláj, Dobokában stb. Hát a Komárommegyei Szák, a Bihar megyei Száka, a Tordamegyei Erdő-Szakál (Szekál), Mező-Szakál, a Bihar, Baranya, Tolna, Nográdmegyébéli Szakál, a borsodi Szakáld, a Temes megyei Szakálháza, az abaujji Nagy- és Kis-Szakály, a szabolcsi Szakoly, Krassómegyei Szakul, a Torontálm. Szakula; az Ung megyei Szekó, a Békésmegyei Szikhalom, továbbá Szikszó, a Sáros-, Kolos-, Tolnamegyei Szokol és Szokoly helynevek nem állanak-e semmi kapcsolatban a Székelyek nemzeti nevével! Alább e tekintetben is lesz némi mondani valóm.

közzétételével lettek némileg ismeretessékké; s tudva azt is, hogy a határőri intézmény Magyarország délnyugati határán ekkor már teljesen kifejlődve s 1750-től fogva a déli határon is szervezve volt: csoda-e, ha az e korbéli írók között a nagytudományú Pray is, Timon állításától könnyen megtévesztve, annak nézetét behatóbb vizsgálat nélkül fogadta el, nem is sejtván, hogy az ő írói tekintélyének leple alatt, egy Büsching¹⁾ és Schlözer²⁾ s az utóbbiak nyomdokain járó szász írók, kárörömmel ragadják meg a kedvező alkalmat, hogy fajgyűlöletük epés kiöntésével, a szász nemzetnek Erdélyben a székelyeknél régibb voltát, kiváltságaikban túlterjeszkedhetésük érdekében, nagy fontoskodással fitogtathassák.

Pedig Pray s főleg az utóbbiak egy kissé alaposabb kritikával, — a mit kivált Schlözertől, a „Kritische Sammlungen“ nagy hangú szerzőjétől, maga a történeti igazság érdeke méltán megkövetel vala, — könnyen kideríthették volna, hogy a Timon által és általuk hirdetett értelemben, határőrség a Székelyföldön a XVIII-ik száz 60-as éveitől előtte soha nem létezett, s akkor is erőszakkal kényszerítették rá a szabad székely nép; minek következtében nemzeti nevük állítólagos határőri rendeltetésükkel kapcsolatba nem hozható. Kiderítheték vala azt is, hogy Bay Mihály scythiai nunciussága — mire Timon tévtana oly nagy súlyt fektetett — ugyancsak az ő bizonyítatlan állítása, semmi hitelre nem érdemes.

Bay Mihály ugyanis Tököl Imrének volt 1692—93-ban portai kaptiháza³⁾ és később 1696-ban a székelyekkel szomszédos Moldvában nunciusa,⁴⁾ a hol számos telepe levén a csángók és székelyeknek, természetesen nem volt ismeretlen a velők határos erdélyi székelyeknek Erdély keleti határain emberi emlékezet óta teljesített honvédelmi missiója, melyre Bay s utána Apor és Timon tévedése visszavezethető; de a mely nem tévesztendő össze a már érintett későbbi keleti határőri intézménnyel.

Nem bocsátkozhatván még e helyen Timon tévnézetének részletes bírálatába, e rövid kitérés után, újra fölveszszük a székelyek eredete kérdésében a hazai krónikáktól eltérő további vélemények ismertetésének fonalát.

E tekintetben érdekes jelenségképen tűnik fel Engel Keresztélynek a jelen száz elején közzétett újabb véleménye. Ő ugyanis átlátván, a Pray- és előzői fennebb ismertetett véleményeinek tartatlanságát: a székelyek eredetét nem a IV-ik Béla korában keresi, mint Fasching és Pray, sem a XII-ik százban, mint Schlö-

¹⁾ L. Auszug aus meiner Erdbeschreibung. Hamburg 1776.

²⁾ L. Kritische Sammlungen i. h. 183. I.

³⁾ L. Naplóját Monumenta Hung. Hist. Irók. 23 k. 459—578. II.

⁴⁾ Tököl Imre és Zrínyi Ilona 1696-ki leveleinek fogalmazásai a Battyáni-féle könyvtár kéziratai közt. L. Gyulafejérv. Füzetek II. 13. I.

zer és követői, hanem valamivel a magyarok bėjövetele előtti időre helyezve, vitatja azoknak a magyaroktól való származását. Szerinte a székelyek „nem a puffadt testű, beesett szemű és mongol fajú húnok utódai“¹⁾, hanem Árpád magyarjainak azon töredéke, mely amazok atelközi veresége alkalmával állítólag Erdély havasai közé menekült, s ott magát, megvédelmezte.

„Während die Magyarische Hauptarmee in Grossmähren stand, — így adja elő saját nézetét — und den grössten Theil ihrer Greise, Weiber und Kinder und des Viehes unter dem Schutze einiger Bewaffneten aus jedem Stamme in der Ober-Moldau zurückgelassen hatte, verabredete Simeon der Bulgare mit den Petschenegen einen Einfall in das Gebiet des Magyaren. Dieses wurde dann verheert, die wenigen Bewaffneten wurden verjagt, die Greise, Weiber und Kinder wurden ermordet. Die Bewaffneten entkamen zum Glücke in die nahegelegenen Gebirge, welche das heutige Siebenbürgen von der Moldau scheiden. Von diesen Entkommenen stammen die Szeckler, ein ächt Ungarischer Schlag von Menschen, die alle alt Magyarischen Sitten, Gebräuche und Verfassungen am längsten aufbewahrt haben, und eine reine Ungrische Sprache reden.“²⁾

Engel ezen nézetét Konstantinosz „de Administratione Imperio“ című munkája 40-ik fejezetének tévesen értelmezett azon helyére alapította, hol amaz elbeszéli. hogy: „midőn a turkok (magyarok) hadjáratra kimentek, a besenyők Szűmeonnal a turkok ellen menének, családjaikat tökéletesen megsemmisíték és az országok őrzésére hátra hagyott turkokat csúful kiverék. S a turkok, a mint megtértek, országukat ily pusztának és feldűltnek találván, megtelepedének azon a földön, a melyen mai napig laknak.“

Ennyi és nem több, a mit Konstantinosz feljegyzett. Honnan csűrte-csavarta Engel e feljegyzésből fennebbi nézetét, belátni nem tudom. De Engel ennél még tovább is ment. Hogy az állítólag Erdély havasai közé húzódott turkok: székely nemzeti nevét kimagyarázza, s nézetét hihetőbbé tegye — bár Lisznyai K. Pál több mint egy századdal előtte már megírta, „hogy a székely annyit tégyen, mint szőkj-el: csak játék ez, a székelyekre fogott nomenclatio“³⁾ — Engel is a nyelvészkedésben keresve érvet állítása támogatására: megcsinálta azt a nyelvünk sza-

¹⁾ L. Engel: Supplementa ad Vindicias Anonymi Cornidessianas p. 348—9. Havete fortes et generosi Siculi! Nno estis posteri Mongolum imberbium profundorumque oculorum, quos Hunnos vocant Historici!

²⁾ L. Engel: Geschichte des Ungarischen Reichs. Wien 1834. 61. I. V. 6. Supplementa ad Vindicias Anonymi Cornidessianas. Budaë. 1802. 347—350 II.

³⁾ L. Lisznyai i. munkája 171 I. V. 6. Nadányi i. m. 246. I.

bályaival teljesen ellenkező szójátékot, hogy a székely nemzet nevét a szökélyből származtatta, a mi szerinte szökevényt (fugitivus, Flüchtling) jelent.¹⁾

Mintha bizony az ellenség fegyvere elől való menekülés indokul szolgálhatott volna a magyaroknak, hogy a Szűmeon által szétvert testvéreiket gúnynévvel nevezzék el, vagy az utóbbiaknak, hogy nemzeti nevük letételével, a helyett az önmegbélyegző szökély vagy szökevény nevet önkénytesen felvegyék.

Hogyan tételezhetett fel ilyet Engel az általa is hősiebátorságáért magasztalt székely nép eldődeiről, — valóban megfejteti nem lehet.

Nem lesz tán fölösleges e helyen felhívni a figyelmet, a székelyek eredete kérdésében a hazai krónikák közleményétől eltérő nézetben levő történetíróink azon eljárására, hogy míg egyfelől a nemzeti hagyományok által támogatott krónikáirók tekintélyét ugyancsak éles kritika alá veszik, másfelől mindannyian elég merészek, minden számbavehető történeti bizonyíték nélkül, ingatagnál ingatagabb hypothesisek alapján, egymással homlokegyenest ellenkező oly eredeztetési tanokat állítani fel, melyek nemesak a nemzeti hagyományokkal, de az önmaguk által alkalmazott kritikai elvekkel is ellenkeznek.

Igy vagyunk az Engel nézetével kiváltképen, a mely bárminő képtelenségnek tűnjék is fel, mégis akadtak követői. Hogy Lányi népies történeti művét ne is említsem, e nézetet fogadta el Szalai László²⁾ nagynevű történetíróink is, ki határozottan oda nyilatkozott, miszerint „Pray s vele és utána többen csalódnak, midőn a székelyeket a XIII-ik században költöztetik jelen lakhelyeikbe; de — úgy mond — a székelyeknek Attila hűnjaitól való származtatása is csalódás.“ Ugyan ő a költözőkődő magyarok atelközi vereségére reflectálva, azt jegyezte meg, hogy: „a magyarok közül, a havasok közt magokat megvédő székelyek kivételével, a honmaradottak részben levágattak, részben a Pruth mellé vonultak, hol a Pannoniából visszatérő sereggel találkoztak.“

Szalai e szavai bár kissé homályosabban, ugyanazt fejezik ki, a mit Engel fennebb ismertetett véleményében nyiltabban állított.

A székelyeknek a hazai krónikák által fenntartott hún-scytha eredetősége ellen, a legújabb s minden eddig közlött ellenvéleménynél hatalmasabb támadást Hunfalvi Pál a nagytudományú

¹⁾ L. Engel idézett műveit. Credideram jam me nomen hoc forte a Szökely veteri aliqua vocabuli Hung. forma, quae fugitivum (hodie Szökevény) significaret, ex eo deducere posse, quod Siculi vi cedere et ex Atelcusu fugere coacti sint.

²⁾ L. Szalai: Magyarország Tört. I. h. 9. l.

nyelvész és ethnograph intézte: „Magyarország Ethnographiája“ czim alatt 1876-ban megjelent munkájában.

Szerinte a székelyek hún eredete mesénél nem egyéb. Állítja, miszerint Magyarországból telepítették Erdély keleti határszéleire, és pedig semmi esetre sem Szt. László kora előtt, „hanem vagy maga szent Szt. László által, ki Erdélynek pátronusa, vagy legközelebb utódjai által.“ Érvei a következők.

„A történelem világosan beszéli — úgy mond — hogy a gépidek királya Ardarik első, a ki Attila fiait ellen feltámadta; hogy a gépidek Daciában, tehát a mai Erdélyben, mely akkor Gépídiának nevezetetik vala, maradának: s ők nem vették volna észre a hún-székelyeket! Pedig ezek mint húnok, tehát mint még földmivelést nem űző (?) hanem csak barmai és zsákmányolás után élhető nép, vesztég nem is űlhetének; létüket mind a gépidek, mind a byzantinusok bizonyosan megéreztek volna. Mikor azután a gépidek élet-halálra viaskodtak a longobardokkal, s megszorúlva még a Maeotis mellett hanyázó kuturgurokhoz is segítségért folyamodtak 548-ban: a tőszomszédságukban, vagy éppen köztük (!) élő hún székelyekhez nem fordulnak! Ugy-e megfoghatatlan, ha ott voltak volna székelyek? — A gépidek földjét az avarok foglalják el, s 250 évig uralkodnak: a székelyek hol lappanghattak ennyi ideig, hogy se az avarokkal össze nem olvadtak, — mi pedig a történelmi tapasztalás szerint azért is okvetlenül megtörtént volna, mert némi rokonságban lehet a húnokat és avarokat képzelni — se pedig, ha csakugyan külön maradtak, másképen nem hatottak az avarokra. S midőn az avarok hatalma is elhanyatlott: miképen történhetett, hogy akkor sem mutatták ki magokat a székelyek?“

„De a csodás mesét — így folytatja — magok a székelyek megeczáfolják, még pedig nyelvökkel, mely legesalhatlanabb bizonyíték. A székelyek nyelve tökéletesen az, mi a magyar; tehát kereszttől ment a magyarral együtt a származási, török hatási és szláv hatási időszakokon; azért nem különbözik a magyartól. Legdöntőbb tanúbizonysága ez, hogy a székelyek a magyar nyelvnek már teljes históriai fejlettsége után, innen Magyarországból telepítődtek a keleti határra.“¹⁾

Végül, mint mindenki, a ki a székelyek telepítvény voltát csak vitatta, Hunfalvi is — nem magyarázhatván ki máskép a székelyek külön nemzeti nevét — ezek határörzés végett történt telepítését vitatja, s megkísérti a székely név értelmezésével, a Timon által felállított tannak nyelvészeti alapon való kifejtését.

¹⁾ L. Hunfalvi Pál: Magyarország Ethnographiája. Budapest 1876. 299 —303 ll.

Hunfalvi itt csak kivonatosan közölt véleménye — már első tekintetre — egy a hazai krónikások hitele ellen intézett merész, és nem egészen indokolt támadásnak tűnhetik fel minden e kérdésben elfogulatlan olvasó előtt. S bár alapjában Timon tév-nézetére, és Schuler okoskodására látszik felépítve lenni, s érvei nagy részét Fassching és Praytól kölcsönzé: elkell ismernünk, hogy a nyelvazonosság érvét Engel és Schulernél határozottabban hangsúlyozva s alaposabban kifejtve, Hunfalvi által látjuk először — úgy szólva — egész súlyával a mérlegbe dobni a névtelen jegyző s a csiki székely krónika azon állítása ellenében, hogy: „a székelyek előbb Attila népei voltak.“

Azonban, bár a legmélyebb tisztelettel hajlok is meg Hunfalvi nyelvtudományi s ethnographiai ismeretei előtt, sőt épen azért, mert az ő nagy tekintélye által támogatott tév-nézetek által egyenesen a történeti igazságot látom veszélyeztetve: megkísértem kimutatni, hogy Hunfalvi állításai úgy, mint az őt megelőző hasonló nézetűek e kérdésben felállított véleményei, még kevésbé állják ki a kritikát, mint a régi krónikák közleményei.

„Quis enim vel praestantissimus Historicus ab errore liber?“ — kérdé Praynak a székelyek eredete kérdésében felállított véleményére való vonatkozással Engel; s kértheti ép oly jogosan Hunfalvi hypothesisaival szemben méltán a történeti kritika. Mert azon elvet, hogy a ki történeti tényt állít, annak bizonyítania is kell: a hazai krónikák közleményeinek hitele ellen intézett támadásaikban sem Fassching, Timon, Pray, Schlözer és Engel, sem ezek követői közül senki nem ignorálta annyira, mint épen Hunfalvi.

Mindenki s tán legjobban maga Hunfalvi tudja azt, hogy az olyas kérdés felvetések, minőkkel ő a székelyek hún-scytha eredetűségét elvitatni megpróbálta: legkevésbé sem tekinthetők bizonyítékoknak, s legfeljebb csak irány mutatásul szolgálhatnak, hogy a vizsgálódás és történeti adatgyűjtés a jelzett kérdésekre nézve is kiterjesztessék.

Hasonló, sőt jogosultabb kérdéseket támaszthatni Hunfalvi állításai ellenében. Például, a nyelvazonosság érvét s a székely név hamis származtatását e helyen nem is érintve, csak azt a kérdést vegyük fel: honnan állítja és mivel bizonyítja Hunfalvi, hogy a székelyek Szt. László, vagy legközelebbi utódai által telepítettek Erdély keleti határait; van-e egyetlen a kritikát kiálló biztos adata rá, hogy éppen a határok őrzése végett, s Magyarországból, annak mely részéből, mikor, mily számban s minő feltételek alatt telepítettek legyen oda; s vannak-e adatai arra nézve, hogy a székelyek állítólagos későbbi telepítése előtt kik laktak azon a helyen?

Bizonyára, ha e kérdésekre megfelelő adatok állanak vala rendelkezésére, azokat el nem hallgatta volna. És mégis, Hunfalvi, ki a névtelen jegyző s egyéb hazai krónikák nemzeti hagyományokat fenntartó közlését, ugyan csak éles kritika alá vette, — a nélkül, hogy előbb vitte volna a székelyek eredete kérdésének megoldását: alaptalan hypothesisei, — s az amugy is sok eredetési vélemények egy új véleménnyel szaporítása által, a kérdést még bonyolultabbá tette, s önmaga ellen sokkal indokoltabban hívta ki a kritikát.

Való igaz ugyan, hogy a történelem eddig ismert anyaga közt, a Hunfalvi által felvetett kérdésekre, kielégítő feleletet adó adalékokat nem találunk, a melyek kétségbevonhatlan bizonyítékul szolgálnának a felől: vajjon minő viszonyban állottak a székelyek a gépidékkel és avarokkal. Ámde ez nem lehet indok arra, hogy, mert ily részletes bizonyítékaink nincsenek: dobjuk el a nemzeti hagyományokat s az ezeket fenntartó hazai krónikák közleményeit is, s fogadjuk el ezek helyett a még kevésbé megbízható hypothesiseket; annyiival inkább nem, mert vannak positiv adataink is, melyek a székelyek hún-scytha eredetűségét minden kételyen feljül helyezik.

III.

A német tudományosság sokszor és sokféleképen kigúnyolt szélsőségekben csapongásai között, semmi sem annyira nevetséges, mint az az új irány, melylyel az őس történeti vizsgálódás terén vált híres-nevezetessé, s mely abban culminál, hogy míg egy felől a görög és római s minden más népek őstörténeti forrásait a mesék országába útasítja, addig másfelől a hypothesisek önkényes gyártásában, s ezekből kény és kedv szerint levont következtetésekben, a legmerészebb játékot űzi a történeti igazság rovására.

Leplezhetetlen tény, hogy ez iskola hatása, a közel szomszédságnál fogva már jókor mutatkozott nálunk is, s főleg Schlözer és az ő nyomán járó szász írók közvetítése által, a magyar tudományos irodalomban is jelentékeny tért foglalt magának, sőt apostolai ma sem hiányoznak.

Tárgyamnál maradvá, félre értés kikerülése végett, meg kell jegyezmem, hogy legkevésbé sem a modern történeti irány ökszerű kételkedése s józan positivismusa, — ezeknek jogosultságát minden kritikai érzékkel bíró történész el kell hogy ismerje; — ismétlem, nem ez, a mire nézve óhajtanám, hogy legjelesebb történetiróink mindannyiszor s méltó fegyverekkel vissza verjék; hanem azon szélsőségig vitt s lépten-nyomon meg-meg újuló harc, mely, hazai legrégibb történeti kútforrásaink hitelét, indokolatlan gán-

csaival folytonosan ostromolja, s még az avatottabbak előtt is odáig szállította már le, hogy ma-holnap irodalmi közszokássá válik, hogy a ki valamely történeti tény bebizonyítása végett kútfőinkre hivatkozik, további bizonyítékok segítségül hívásával, a kútfők hitelességét külön is bizonyítsa.

A székely nemzet eredete kérdésében, hazai kútfőink közleményeinek hitelessége mellett felhozható bizonyítékokban, szerencsénkre nem szükkölködünk.

Fassching, Stilting, Timon és Pray véleményei, kik a székelyek IV-ik Béla király korában jászok, philiszteusok, és besenyők-ből való telepíttetését vitatják: oklevéli adatokkal megegyezhetők.

Ismeretes és közzétéve közkézen forog Vilmos erdélyi püspök 1213-ban kelt s eredetiben a königsbergi levéltárban őrzött oklevele, melyben a német lovagrend által birt Barczaság dézmáját, a lovagrendnek azon világos kikötéssel engedte át, hogy a netán azon helyre költözendő magyarok és székelyek dézmáját magának tartja fenn.¹⁾

Ez oklevél tartalma, a mellett, hogy a székelyről, mint a magyaroktól megkülönböztetett népről, nemzetiségről tesz említést: ezeknek a IV-ik Béla kora előtti időben Erdélyben való állandó lakását kétségsbevonhatlanul bizonyítja.

II. Endre egy 1222-ben kelt s a német lovagrend javára kiadott kiváltság levelében, a lovagrendet, a Székelyföldön s az oláhok földén jártukban, minden vámfizetés alól felmentette.²⁾ Ez oklevélben s a szász nemzetnek II. Endrétől 1224-ben nyert szabadságlevelében a Székelyföld, és Sepszi szék emléke fenn van tartva.³⁾ Dietrich kún püspök 1228-ban kelt levele azt tanúsítja, hogy a székelyek a kúnokkal és oláhokkal egy püspökség alatt lenni nem akartak;⁴⁾ egy 1235 előtti oklevélben Bogomérrel, mint a székelyek ispánjáról van említés⁵⁾ s végül — nem is említve több IV-ik Béla és V. István korabeli okleveleket, — az aranyos-széki székelység 1289-ben kelt adománylevelében bizonyíték van róla, hogy a kézdi székelyek, a tatárpusztítás idejében, Toroczko vára alatt, az országból zsákmánnyal kivonuló tatárokat megtámadván: több mint ezer rabot megszabadítottak, s hogy IV-ik László királynak a Hód mellé gyűlekezett lázadó kúnok leverésénél, vitézül harczolva, nagy szolgálatot tettek.⁶⁾

¹⁾ L. Szabó Károly: Székely Oklevéltár I. k. 3—4 l.

²⁾ L. Szék. Okl. I. 4 l.

³⁾ U. o. 5 l.

⁴⁾ U. o. 6 l.

⁵⁾ U. o. 7 l.

⁶⁾ U. o. 22 l.

Ez oklevéli adatok minden kételyt kizárólag bizonyítanak a székelyek telepítését IV-ik Béla korába helyező nézetek ellenében, melyeket különben Szalai is alaptalanoknak állított. De bizonyítanak a Schlözer, Benigni és Schuler-féle XII-ik századbeli telepítési tan, és kúnoktól való eredeztetés ellen is; mert, ha Timon elmondhatta a különböző osztályú székelyekről, hogy: „holló a hollónak szemét ki nem vájja,” sokkal inkább feltételezhető az, hogy a székelyek, ha kún-telep lettek volna, nem vonakodtak volna a kúnokkal egy püspökség alá helyezéstől, s még-kevésbé harcoltak volna testvéreik ellenében IV-ik László király mellett.

Az Engel Szalai által támogatott —, és a Hunfalvi újabban felállított hypothesisai ellen, s a székelyek hún-scytha eredetisége mellett is hozhatók fel a kritikát kiálló történeti adatok, melyek, míg egyfelől — amazok állításainak megdöntésével — a székelyek eredetét a magyarok bejövetele előtti időkre nézve kétségszövegként mutatják ki, másfelől egyszersmind a hazai krónikák feljegyzéseinek hitelessége mellett is bizonyítanak.

Mielőtt azonban e pozitív adatok részletes felsorolására térnénk, egy kis kitérő kalászatot kell megkísértenünk az őstörténeti vizsgálódás terén.

Az előtt, a ki a történeti vizsgálódás módszerében járatos, sőt a figyelmes laikus olvasó előtt is, feltűnhetett már eddig elé az a körülmény, hogy hazai történeti kútfőink egy része a székelyeket Attila húnjaitól származtatja, s mert nevét másképp ki-magyarázni nem tudja, a székely név felvételét a nyugati népektől való félelem indokában keresi; ellenben a Névtelen jegyző, a nélkül, hogy a székelyek hún-nemzetiségét vitatná, egyszerűen azt jegyzé fel, hogy „a székelyek előbb Attila népe voltak“ s végre a Csiki székely-krónika, s a székely nemzeti hagyományok¹⁾ a székelyeknek tiszta scytha eredetiségét tartották fenn.²⁾

Lássuk tehát mindenekelőtt, vajjon a székelyek scytha-eredetiségét fenntartó hagyományos hiedelemnek van-e valami történeti alapja?

Az egykor közép Ázsiában, később Európa keletén az al-Duna, Fekete tenger és a Don közötti roppant kiterjedésű területen lakott hatalmas scytha népről, az utóbbi háromszáz év alatt, különböző irányban, oly sokat és sokfélet irtak már a tudósok, hogy a ki az e tárgyban folytatott kutatásoknak csak eredményeit

¹⁾ L. erre nézve a székely nemzet 1506-ki agyagfalvi gyűlésének végzésében érintett hagyományt. Székely Oklevéltár I. k. 315. l

²⁾ L. e körülményekre nézve a figyelmeztetést fennebb 10. 13—14 lapokon.

akarná is egybe állítani, — Schafarikkal szólva — mindjárt kezdetben aggály, és szorongás kell hogy elfogja a fölött, hogy a Danaidákéhoz hasonló eredménytelen munkára vállalkozott. Mert e nép felől oly eltérők a tudósok véleményei, hogy talán nem akad két önálló munka, a melyekben teljesen rokon nézetekkel találkozni. Épen azért, a leleményes Niebuhrt követve, legezélszerűbb közvetlenül magukhoz a kútfőkhöz fordulunk.

Mellőzve azon jelentéktelen töredékeket, melyekben már Heziodosz, Hecataeus, Aeschyles s más régi írók a scythák emlékét a Kr. e. hetedik évszázadtól fogva fenntartották, — mint e nép őstörténeteinek fő kútféjéhez, Herodotoz folyamodunk, — a ki Scythiában személyesen is megfordult¹⁾ s tudósítását részint scythiai görög kereskedőktől, részint scyhtáktól vett értesülés alapján írta.

A történetírás ősatyja, Herodotosz (Kr. e. 484—405.) az Ister (Duna) Pontus Euxinus (fekete tenger) és a Maeotis-tó (Azóvi tenger) vidékén, egész a Tanais-ig (Don) elterülő európai Scythiát, — s Darius Histaspes persa királynak a scythák ellen Kr. e. 508-ban kezdett és az Ister közelében viselt hadjáratát leírva, az egymással szomszédos és szövetségben élő scytha néptörzsek felől sok olyat jegyzett fel, a mi a székelyek eredete kérdésére nézve kiváló érdekességgel bír.

Herodotosz közléséből tudjuk meg, hogy a scythák magokat Targitáosz-tól²⁾ származtatják. Ez a Targitáosz az ő nemzeti mondájok szerint, melyet azonban Herodotus hihetőnek nem tart, Darius Hist. hadjárata előtt mintegy ezer évvel, a teljesen pusztá scythiában Zeustől és a Borysthenes folyam isten leányától született. Targitáosznak három fia maradt: *Λευόγαυς*, *Ἀερὸγαῖς* és *Κολάγαῖς* a legfiatalabb. Ezek uralkodása alatt az égből lehulló arany műdarabok: eke, járom, két élő fejsze és csésze estek a scythia földre. A legidősebb első volt ki ezt látta s gyorsan oda szaladt, föl akarván venni; de az arany, midőn hozzá közeledett, égni kezdett. Ez vissza vonulván, a második közeledett azokhoz, és ugyan így járt. E kettőt tehát elűzte az égő arany, de midőn a harmadik, a legifjabb hozzá lépett, az arany tüze elaludt, és ő

¹⁾ L. Herodoti Musae. Baehr-féle kiadás. Lipcse 1830—35. IV. 81 fej. „*τοσόνδε μέτροι ἀπεφανόν μοι ἐς ὄψιν.*“

²⁾ L. ugyanott IV. 5—6 fej. Hammer és Zeuss a *Ταργίτας*-névben a Turk nép-nevet, — Reichard a kiewi orosz kormányzóság Targowitza és Taraschtscha, továbbá a Tarchan s a wolhyniai Tarezyn hely neveket, Barth a germanok Thor-isten nevét vélik rejteni. A ki ezekkel szemben azt vitatná, hogy Targitáosz emléke, a Székely-földnek a Kárpátokkal párhuzamos nagyszerű hegyláncza: a „Hargita“ nevében keresendő, melyet Benkő: Hara-Géta (talán inkább Kara = fekete Géta) hegynek értelméz, a név hangtani rokonságában szintén találhatna annyi indokot, mint amazok, állításuk támogatására.

a tárgyakat elvitte magához. A két idősb fivér megtudván ezt, az egész országot átadták a legifjabbnak. Ezekből származtak a különböző nevek alatt ismert scytha néptörzsek. (*Αῤῥάται, Κατί-φοι, Τράσπιες, Παρλαῖται.*)

A fekete tenger partjain lakó görögöktől vett hallomás után, Herodot még egy másik mondát is közöl, mely szerint a Geryon ökreivel a pusztá Scythiában eltévedt Herculesnek egy felső testére nézve nő, — alább kigyó-alkotású szüzzel nemzett három fiától: Agathyrus, Gelon és Scythes-től vették volna eredetüket a scythák. Sőt egy harmadik monda szerint, melyet ő hihetőbbnek tart, az európai scythák elődöi Ázsiából jöttek ki s a cimmerek kiűzésével alapíták európai roppant birodalmukat.¹⁾

A scytha népek közös neve Herodot szerint, a mint magokat nevezik: *Σκυλοῖποι*.²⁾ A görögök szkytháknak, a persák a scythákat egyetemben Szákáknak nevezik.

A scytha népcsaládhoz számítja Herodot a Kárpátokon belőli katiarok vagy agathyrzokat, a velük észak-keletről szomszédos Neurokat, a tenger parti Kallipidák vagy görög scythákat, alazonokat, továbbá a sazuromatákat, kik a Maeotis-tó fölött északra laktak s bár eltérő dialectussal, scytha nyelvet beszéltek;³⁾ továbbá az ezek fölött tizenöt napi járó földre helyezett Budi-

¹⁾ L. e. mondákat u. o. IV. 5. és a 9—11. fejezetekben.

²⁾ L. u. o. IV. 6. feje. *σύμπασι δὲ εἶναι οὐνομα Σκυλοῖτους, τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίην. Σκυθας δὲ Ἕλληρες οὐνόμασαν.* S alább a VII. 64. fejezetében: *οἱ γὰρ Πέρσαι πάντας τοὺς Σκύθας καλεῖν οὖσι Σάκας.*

³⁾ L. Herodot IV. 117. *Ἰωνῆ δὲ οἱ Σανυρομάται νομίζον οὖσι Σκυθικῆ, θολοταῖζοντες αὐτῇ . . .* etc. Érdekes mondát tartott fenn Herodot a scytha nép ezen törzsének az amazonokkal viselt cseles hadviselése felől, mely azzal végződött, hogy a scythá ifjak az amazonokkal összeházasodtak. Érdekes pedig e monda két szempontból: mert némi kapcsolatba hozható a Hunyor-Magyar-féle nőrablási mondával, s mert e monda elbeszélése által tartotta fenn Herodot egy ránk nézve fontos scythá szónak emlékét. A IV. könyv 110 feje. mondja ugyanis, hogy e scythá szó: *Οἶος* = férfi, az az mint a magyar nép asszonyai ma is mondják: *Úr, úram.* Például: „Még ne mondja komám asszony az úramnak.” stb. *Οἶος* = a sanskrit: *vira*; latin: *vir*; lith. *vyras*; goth: *vaira*, német: *Mann*, a magyar: *úr*, vagy *férj* stb. Lásd erre nézve s általában több más scythá szó (ugy a: *καβάλλης* = ló, vagy a székely *kabala*, továbbá: *κάδος* = Gefäss. Fass, Eimer, a latin *amphora*, magyar *kád*, szerb: *kada*, lengyel *kadz*, román *kadū*, stb. (Miklosich Lexic. 279 l.) s általában több más scythá férfi és helynév etymologiai értelmezésére nézve: Vaníček Alois művét: „Fremdwörter im Griechischen und lateinischen“ stb. Leipzig 1878 37. s. k. II. V. ö. Cuno Gust. Joh. „Forschungen im Gebiete der Alten Völkerkunde. Die Skythen. Berlin 1871. 61—74. II. Schafarik: „Szlavische Alterthümer“ Leipzig 1843. I. 282—285. II. Zeuss: „Die Deutschen und die Nachbarstämme“ München 1837. 275—302. II.

nokat,¹⁾ végül a Thyssagetákat a Budinok fölött hét napi járásnyira.

A scythák földéről Herodot szerint öt víz foly az Isterbe: „az a melyet a scythák Poratának neveznek (Pruth) a görögök pedig Pyretosznak; azután a Tiarantosz (Ptolomaeusnál: Aluta, a Peutinger-féle táblán: Alutum, ma Olt.) Araros, Naparis és Ordessus. Az első említett folyó nagy és keletre folyva az Isterrel közli vizét, a második helyen említett Tiarantosz inkább nyugatra és kisebb. Az Ararus (Hierasus, Szeret), Naparis (Jalomnicza) és Ordessus (Ardjisch) ezek közt folyván az Isterbe ömlenek.²⁾ Az Agathyr-szkyták földéről egy Maris (Maros) nevű víz foly az Isterbe.“ Az agathyr-szkythákról több jellemző feljegyzés után megjegyzi, hogy szokásaik közül nevezetes a vérrel való szövetségkötés, midőn karjaikból borral tölt edénybe vért eresztenek, abban a kardot, nyilat, bárdot és dárdát megmártják, azután sok szóval lekötik magokat (esküsznek, áldázkodnak?) s úgy iszszák ki a szövetség poharat, úgy a szerződő felek, mint kisérioik egyaránt.³⁾ Herodot a tulajdonképeni Scythiát, a Duna, fekete tenger és Don között, melyet a maguk nyelvén Szkol-nak (Σκολότοι) nevezett scytha népek laktak, négyszög alakúnak mondja, s úgy a Dunától a Donig, mint a fekete-tengertől észak-nyugati irányban számított, de természetes határral (kivéve az Olt folyó által határolt részeket) meg nem jelölt kiterjedését 4—4000 stadiumra teszi.

¹⁾ L. Herodot IV. 21. V. ö. a Budinokra nézve Schafarik: Slavische Alterthümer I. 184—194. V. ö. Mannert: Germania 17—24 és Norden der Erde 137—139. II. Mannert a Budinokat Galiczia észak-keleti közel szomszédságába helyezi, s a germanok és góthok ősét keresve a Budin névben, az utóbbiak Odin, v. Wodan nevű vezérével hozza kapcsolatba. Mások a Budinokat a Wend nép eleinek tartják. Van olyan vélemény is, mely a Herodot szerint a Don és Volga között északon fenn keresendő Thyssagetákat, hazánk Tisza-folyama nevével összeköttetésben lenni vélvén, a Tisza melyékére helyezik, mely szerint a Budinok tartózkodási helye a mai Erdélyben volna keresendő. Akár Herodotnak e népek hazája felőli kétségtelen bizonytalanságát, akár a későbbi költözködést tételezzük fel, hihetőnek látszik, hogy a Thyssageták csakugyan a Tisza vidékén tanyáztak s a Budinok rajtok belől délkelet felé a mai Erdélyben foglalhattak helyet, hol a hagyomány a Boud-szkyta eredetűnek tartott Reka szülőföldét és temetkezési helyét keresi. Nem akarom a hypothésisek számát szaporítani, sőt épen azért, mert a mai Oroszország, Lengyelország szintén számos oly helynevet őriz, melyben a Budinok emléke kereshető — s Magyarország területén is több mint harmincz ily helynév van: a legnagyobb óvatossággal kívánom megjegyezni, hogy épen azon körülménynél fogva, mivel a Budinok Darius ellen az al-Duna vidékén lakott szkytháknak (Szkoloták) a segítséget készséggel adták meg, s ezáltal közeli érdekeltséget mutattak, nem épen lehetetlen, hogy azok Erdélyben tartózkodtak, s a tudós világ által a Wendek és a góth Wodannal kapcsolatba hozott Budin név emléke, a székely földi két Boud-vár s a székely örlőcz-nemben foglalt nemzetségi ág: Boud-ága nevében, nem kevesebb jogosultsággal kereshető.

²⁾ Herodot IV. 48. fej.

³⁾ U. o. IV. 49. fej.

„Scythia országnak — úgy mond — minthogy négy szöget képez s két része a tengerig nyúlik, mind a benntartományba érő, mind a tenger melléki része egyenlő, mert Istertől a Borysthenesig (Dnieper) tíz napi út van, Borysthentől pedig Maeotis táváig más tíz nap; és a tengertől a benntartományba husz napi út van. A napi utat pedig mintegy kétszáz stadiumra teszem. Így Scythiaországnak határvonalai négy ezer stadiumra rughatnak, s egyenes vonala, mely a benntartományba visz szinte ennyi stadiumra.¹⁾

A Herodot által megjelölt határokon túl kelet felé, laktak még szerinte más scythia népek u. m. a Don keleti partján a már említett jász-szarmaták, a Wolga környékén a turkok és ezeken túl a kik a királyi scytháktól elpártoltak²⁾ (Parthusok); továbbá a Kaspi tenger vidékén a massagéták kiktől némelyek a húnokat származtatják.³⁾

Azonban emezektől határozottan megkülönbözteti Herodot azon scythia törzseket, melyek az általa megjelölt négy szög alakú területen — a Don és Duna torkolata között, a fekete tenger északi part vidékein, nyugat felől egy részt a Maros és Olt folyóktól határolva — laktak, s a kikről a görögök általában pontosabb ismeretekkel bírtak azon oknál fogva, mivel közöttük különböző pontokon már rég idő óta állandó telepeik voltak. A pontus fölötti scythia törzsek (*Αἰχάται, Καρίαί, Τρόοπιες, Παράλιται*) mint már említém, szerinte hazai vagy saját nemzeti elnevezéssel: *Σκολότοι*, Szkol-o-táknak hivatnak, s a görögök által, mint a scythia népek közt nagy számuk és kiterjedtebb hatalmuknál fogva legerősebb nemzet, kiválóan neveztettek: scytháknak, királyi scytháknak.⁴⁾

Herodot előre bocsátott közleményeiből ránk nézve kiváló fontossággal bír első sorban az a történetileg megállapítható tény, hogy az ő korabeli szorosabb értelemben vett Scythia, Erdély keleti részén a Maros és Olt folyók vidékét — mondjuk — a mai Székelyföldet is magában foglalta. Másik nem kevésbé figyelemre méltó körülmény, hogy a Herodot által az égből Scythia földére lehullott arany eke stb., s ezekkel járó uralomról

¹⁾ L. Herodot. IV. 101. fej. Herodot számítása szerint (1 stadium = 600 láb) Scythia kiterjedése hossz és szélességben 100—100 geogr. mértföldet tenne ki, a Duna és Don torkolata közötti hosszúság 72½ g. mértföld mérete helyett.

²⁾ L. Herodot IV. 22. fej. „ἐπὶ δὲ τούτων (τῶν Τύρκων) τὸ πρὸς τὴν ἡὺ τετραμμένοι οἰκονοεὶ Σκύθαι ἄλλοι, ἀπὸ τῶν βασιλείων Σκυθίων ἀποστάτες, καὶ οὕτω ἀπικόμενοι ἐς τοῦτον τὸν χώρον.

³⁾ L. Zeuss i. h. 301. l. V. ö. Wietersheim Eduard: Geschichte der Völkerwanderung. Leipzig 1859—1864. IV. Bd. 60. l.

⁴⁾ V. ö. Zeuss i. h. 276. l.

— fenntartott scytha nép-regének világos emlékét találjuk, a nép száján ma is élő udvarhelyszéki szt.-ábrahám székely nép-regében, mely szerint hajdan a dákok a scythák által azon helyről kiűzetvén, menekülésök alkalmával szentségeiket: az arany eke és szarvasokat az Ing-patak kútjába rejtették el.¹⁾

Végül, egyebeket mellőzve, s nem említve a nyelvünk segélyével legalább részben megfejthető scytha szók, személy- és helyneveket sem, melyek részletes vizsgálata amugy is az összehasonlító nyelvészet feladata²⁾, mint a Herodot közleményei közül ránk nézve legfontosabbat kell kiemelnem a scytháknak: „Szkol” nemzeti nevét, melyben én a hazai kronikáinkban: Zakal-, Zakul-, Zekel-nek, a persák által Herodot szerint: Szaka-nak, s mint alább látni fogjuk a később korú arab és persa írók történeti irataiban is: Szakal-, Szekelel- és Dsekelel-nek nevezett Székely nép nevére ismerek.

Ne hogy azonban ez állításom vak merészségnek tűnjék fel, megjegyzem, hogy előttem sem ismeretlenek azon vizsgálódások, melyekben igen tekintélyes tudósok a Szkol név kimagyarázását, többnyire az összehasonlító nyelvészet segélyével — bár Schafarik szerint is minden legkisebb alap nélkül — megkísérelték s kísérleteik alapján, a scytháktól hol a germanok s különösen a góthok, hol a szlávok leszármazását vitatták. Ismeretes Lindner állítása, ki azt is kijelenté, miszerint: „Semmi kétség, hogy a szlávok a scythák ivadéakai, mivel — ugy mond — nem származtak tőlök mások.” Reichard nézete, mely szerint a Szkol név a mohilewi orosz kormányzóság: Sklow, Sokolow és Sokolowka hely neveiben volna keresendő, — Hammer állítása, mely e név értelmét a persa: „Ssakalib” szóra vezeti vissza, s a szláv nép nevével hozza kapcsolatba; Murraynak a: sculas.

¹⁾ L. Orbán Balázs: A Székelyföld leírása I. k. 120 l.

²⁾ Fennebb (37. l.) egy pár ily szót említettem. L. e fölött Schafarik vizsgálódását: Slawische Alterthümer Leipzig. 1843. I. 282—285. Továbbá: Cuno Joh. Gust. Forschungen im Gebiete der Alten. Völkerkunde. I. Th. Die Skythen. Berlin 1871. 325—336. ll. V. ö. a scythá szók és nevekre nézve Vaniček Alois: Fremdwörter in Griechischen und lateinischen. Leipzig 1878.—Az assyr ékiratokban felfedezett scythá szókat Oppert összeállítása után Csengeri Tört. Tanulmányok I. 197—198 ll. így közli: Pi=fül; szí: szem; kas: kéz; kat: két, (katta: kettő); ha: hal; nap: nap; at, ata: atya; vur: ország; lub: láb; ar: orr; zal: zöld; sip (csip): csepp; pal: pallos; szal: szűl; rak: rokon; mu: mul; mu: mutat; tal: tölt; gir és gur: gerezd; tin: tenyész; szam: szám; asz: ész; assz: hossz. Feltűnt ezeken kívül magának Oppertnek is a méd-scytha: niman, numan, namri (race) és a magyar nem, nemzetség (nyám?) szó rokon hangzása és értelme. „S e példákat — ugy mond Csengeri — nem egygyl szaporíthatjuk mind Oppert mind Norris munkájából: Első tekintetre föl tetszik a méd scythá: val (ház) és a falu közti rokonság.” Az asszony scythá neve: nin, feltalálható a magyar nén, néne, szóban, s a schythá uk-nak megfelel a magyar úk; rilu: rómi, jui; tiri = terécselni stb.

sceola = Schütze-, úgy Beernek a: „skol-tha“ (=ország ura) szavaktól való származtatása, s Cunonak a „skala“ szláv szótól, majd a „kalati“ szóval kapcsolatba hozott Kolaxais személy névtől való eredeztetése, valamint Neumannnak azon kísérlete is, hogy a szkol nevet a mongol Burrättörzs Solok, Tsolok, vagy Dsolok (= szerencse) nevéből fejtsse meg: mind csak ötletek, találgatások, indokolatlan hozzávetések a történeti valószínűség legkisebb látszata nélkül.¹⁾

Ily állításokkal szemben, — támogatva azon figyelmen kívül nem hagyható érvektől is, hogy Herodot fül-hallomása is ronthatott valamieskét a fennforgó név alakján, s hogy sémi nyelvekben a szó értelme amugy is a mással-hangzókon alapszik: imént kifejezett nézetem mellett erős bizonyítékokul szolgálnak nemcsak a szkol és székel névnek ugyanazonossága, a Székelyföldnek egykor a régi Scythiához való szerves kapcsolata s népének a történet-írás emlékezete óta időről-időre kimutatható állandó ott lakása; de bizonyítékokul szolgálnak egyszersmind a már érintett scythia és székel népmondák, továbbá a hazai krónikákban és a nép ajkán megőrzött hagyományok, s végül a székel nép nemzeti köztudatában elejétől fogva élénk emlékezetben élő, — sőt nemzeti törvényhozó gyűléseiben is kifejezésre juttatott és a testvér magyar nemzet által elismert és tiszteletben tartott azon traditionalis hiedelme is, hogy első foglalásu földjét: az egyenes le-származás jog-utódsági czímen birta, a scythia eldődöktől öröklött őshintézmények és a legtökéletesebb nemzeti szabadság véde alatt.

A Herodot által megismertetett Scythia- vagy Szkol-nép felől — habár azok bel- és kultörténeteiről fontosabb mozzanatok nem tartottak is fenn — éber és szakadatlan folytonossággal emlékeznek a későbbi kori történeti források is. Jellemző adatokat tartott fenn különösen e nép szokásai, életmódja és ismeretesebb betegségei felől Hippokrates, a Kr. előtti ötödik század végén és a negyedik elején élt avatott gyógyászati író, kinek feljegyzése, főleg a scythák fajta-kérdésére nézve volt irányadó egész az újabb idő-kig, midőn Rawlinson amannak tévedéseire a tudomány-világot figyelmeztette.

Thukydidesz (Kr. e. 471—400) a scythák számereje és nagy hatalmáról azt jegyezte fel, hogy „nem csak lehetetlen, hogy Európa népei megmérkőzzenek velük, hanem még Ázsiában sincs nép, mely egyenkint képes volna a scytháknak ellentállani, ha mindnyájan egyetértének; sőt az élet körülményeihez tartozó egyéb megfontolásban és okosságban is felül mulnak minden másokat.“ Hasonlót jegyeztek fel Isocrates és Ephorus Kr. e. 4-ik századbéli

¹⁾ L. Schafarik i. m. I. 286. Cuno Joh. Gust. i. m. 325. I. Neumann: Die Hellenen im Skythenlande. 1855. I. k. 180 l.

írók. Clearchus jegyezte fel, hogy: „A scythák népe volt az első, mely egyedül élt közös törvényekkel,” de ugyan ő már e nép hanyatlásáról is tesz említést. Számos mások után a geographiai író Strabo (Kr. e. 66— Kr. u. 24.) ad részletesebb leírást a „jó törvényű scythák-“ról s Anacharsis scythia bölesről; a Kr. utáni I-ső században pedig Arrian, a másodikban Ptolomaeus foglalkoznak tüzetesebben e nép történeteivel.

Minő küzdelmeket és önvédelmi harcokat folytathatott a scythia nép, s annak az erdélyi Kárpátok között a mai Székelyföldön lakott része, a hódító római legiókkal szemben: részletes történeti feljegyzések emlékeztetben nem tartották;¹⁾ abból a körülményből azonban, hogy a Pannoniát és Daciát meghódított római nép nyomra a mai Székelyföldön, s főleg a természeti fekvésénél fogva könnyebben megvédhető Csikban, az archaeologiai vizsgáladások eddigi eredményei szerint alig-alig fedezhető fel²⁾, míg ellenben barbár és népvándorláskori emlékekben e föld gazdagnak mondható: bátran következtethetünk arra, hogy a scythia-székelyek ős foglalású földjük birtokát, sőt szabadságukat is, pillanatra sem veszítették el.

Meglepő jelensésképen tűnik fel, s állításomat támogatja az a körülmény, hogy a scythákkal rokon húnoknak nyugat felé előre nyomulásával megindult nagy nép-vándorlás mozgalmái között is, Scythia népei lakhelyükön megmaradtak; legalább a Kr. u. V-ik században, a régi Scythiában, név szerint a mai Erdélyben a Maros és Olt folyók vidékén s attól keletre be egészen a fekete tengerig: részint Attila, a nagy hún királylyal szövetséges, részint annak meghódolt scythia népekkel találkozzunk; a mi következtetést enged arra, hogy a scythia nép, mint rég óta állandóan megtelepült s fejlettebb állami szerkezetben élő és a műveltség magas fokára emelkedett nemzet: tartotta fenn magát Európa keletén a római hódítás korában is.

Az Attila korabeli Priszkosz Rhetor II.-ik Theodosiosz által Maximinoszsal 448-ban követségbe küldetvén Attila udvarába, útazásáról szóló munkájában e népekről figyelemre méltó adatokat hagyott fenn; főleg a Herodot-féle katiarok vagy is a gatyrazekről gyakran emlékezik. Megérkezésökkor, „Onégésiosz

¹⁾ L. Leo: Vorlesungen über die Geschichte des Deutschen Volkes und Reiches I. Bd. Halle 1854. 103. l., V. ö. Wietersheim i. h. III. 369—371 lapjaival Aurelius Victor, Traján felől Kr. u. 105 évből fenntartott, következő tudósításáról: „quippe primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis Sacisque nationibus, Decebalu rege ac Sardonio“ etc.

²⁾ L. e tekintetben Gooss Károly: Studien zur Geografie und Geschichte des Trajanischen Daciens. A segesvári ev. gymnasium 1874. évi Programmjában.

(Szabó Károly szerint: hon-vezér, vagy kún-vezér) éppen Attélasz öregebb fiával az Akatzir¹⁾ nemzet ellen volt küldve, mely szkútha nép s Attélasz által következőképen hódíttatott meg. E nemzetnek törzsek és nemzetségenként sok fejedelme lévén, Theodosiosz császár ajándékokat küldte nekik, hogy közakarattal mondják fel a szövetséget Attélasznak, s a rómaiakkal szövetkezzenek. Azonban, a ki az ajándékokat hozta, nem sorban osztogatta a nemzet mindegyik fejedelmének, úgy hogy Kuridakhosz,²⁾ ki a fejedelemségben legidősb volt, mint második kapott ajándékot, s mint ki lenézetett s az őt illető ajándékoktól elesett, Attélaszt hívta fel fejedelem társai ellen; ki is nem késlekedve, nagy sereget küldött oda s némelyeket leölván, másokat meghódítván, Kuridakhoszt fejedelemségében meghagyta, az akatzir nemzet többi részének fejedelmévé pedig öregebb fiát akarván tenni, ennek kivételére küldte ki Onégészioszt³⁾.

Attila idejében e szerint a mai Erdély keleti részét, Moldvát stb. s közelebbről a mai Székely-földet is szkútha népek lakták és pedig a Kuridakhosz vezér alattiak, mint szövetségesei a húnoknak, a többi akatzir-szkúthák pedig, — mely nép emlékét a Szólnok-Doboka megyei Kozárvár helységben ma is bírjuk — Ellák uralmának alávetve, meghódítva.

Csak közbevetőleg jegyzem itt meg, hogy a székely néphagyomány úgy tartja, miszerint Attila neje, a Szkol- vagy scytha népnek a mai Székelyföldön lakott Boudin törzsből származott Réka, (Priszkosz szerint Kréka és Rékán) halála után a róla nevezett Rika erdejében, az ugynevezett Attila-vára alatt folyó patak közelében temettetett el, hol sír-kövét a nép ma is mutogatja. Benkő szerint: „quam (Recam Attilae) in silva prolixa terrae siculicae cui a Reka seu Reka nomen Rika adhaeserit, sepelivisse traditur.⁴⁾

A VI-ik évszáz első felében élt közelkoru Jordanis a húnbirodalom felbomlását, a Netad (Nedao, Nedad)⁵⁾ vize melletti

¹⁾ Az akatzirok (ὁὶ Ἀκατιζῖγοι) a későbbi Χαζάροι, khazarok név alatt ismeretes, kozár nemzet, melynek nevét Priszkosz Ἀκατιζῖγοι Ὀύριοι, akatir-únoknak is írja.

²⁾ Szabó Károly e névben a Korda hún nevet véli rejleni. Vajjon nem inkább kell-e azt Gordás-nak olvasnunk, mely név a Maros-Vásárhely egyik alkotó részévé vált régi Gordás-falva nevében van fenntartva, s mely nem épen hihetetlen, hogy—a szintén Vásárhelybe olvadt Kis-Udvar tőzsomszédhelység nevével együtt—az agathyrz-szkútha törzsfőnök emlékét őrzi. Egy Gordás nevű hún király emlékét 527. évről Zonaras évkönyvei III. kötetében is feltaláljuk.

³⁾ I. Szabó Károly kisebb Tört. Munkái. I. 24—25. l.

⁴⁾ L. a Kriza által közlött mondát Új Magy. Múzeum 1853 I. k. 175. l. Továbbá Benkő: Imago Nat. Sicul. 24 l. V. ö. Kővári László: Székelyhonról Kolozsv. 1841. 53. l.

⁵⁾ L. Cuno i. h. 384 l. ki a Neutra, Nyitra folyó nevével hozza kapcsolatba.

döntő ütközetet s Ellák elestét elbeszélve, emlékezetben hagyta: hogy a legyőzött húnok közül a kik az ütközetből megmenekültek, kis Scythiának azon részébe vonultak, melyet a Dnieper ágai szel-
delnek, s melyet a húnok a magok nyelvén wárna-k neveznek.
„Quos tamen ille (Valemir) — így hangzik Jordanis feljegyzése —
quamvis cum paucis, excepit, diuque fatigatos ita prostravit, ut
vix pars aliqua hostium remaneret, quae in fugam versa eas par-
tes Scythiae peteret, quas Danapri Amnis fluente praetermeant,
quae lingua sua Hunni war appellant.“¹⁾

A menekülőket Irnák vezette, kiről Priszkosz egy szkü-
tha fő úr közlése után fenntartotta ama jóslat emlékét, misze-
rint a jósok Attélásznak azt jövendölték, hogy nemzetsége meg
fog bukni, de ezen (akkor 448-ban még) gyermek által ismét fel-
emeltetik.“²⁾

A menekülők irányáról s megtelepüléséről ugyancsak Jor-
danis a következőket jegyezte még fel: „Hernac (Priszkosz sze-
rint: *Hernax*, a székely krónika szerint: Irnák) quoque junior At-
tilae filius cum suis in extremo minoris Scythiae sedes delegit.
Emnedzur, et Ultzindur, consanguinei ejus, in Dacia ripensi Uto
(a mai Olt vize) et Hisco Almoque³⁾ potiti sunt, multique Huno-
rum passim proruentes tunc se in Romaniam dederunt.“⁴⁾

Ime, egykoru és közelkoru kútforrások kétségbe nem von-
ható hitelű történeti feljegyzéseinek egyszerű egymás mellé állí-

¹⁾ Jordanis de Getarum, sive Gothorum Origine et rebus gestis. Carol.
Aug. Closs. Stuttgartiae 1866. 180. l. Megjegyzendő itten, hogy a „Danapri“ ne-
vet többen, s köztük Pray is régebb Danubii-nek olvasták. Felmer, mint fen-
nebb említve van, a menekülő húnokról azt véli, hogy Erdélyben települtek
meg, s a Hunni-vár nevet Hunyadvárában véli feltalálni. Továbbá fel kell em-
lítenem, hogy Schuler Károly kritikai tanulmányaiban egy párisi codexről
emlékezik, melyben a legvitásabb „Hunnivár“ olvasása így áll: „lingva sua
huni war appellant“ a mi világosabb és érthetőbb is. Így olvasta ezt Bél Pro-
drom. I. 51. l. és Deseritzky is fenn idézett műve I. k. 49 l. L. Schuler Um-
risse u. Krit. Studien I. 21. l.

²⁾ L. Szabó Károly Kisebb Tört. munkái I. 52 l.

³⁾ Jordanis e szavai olvasására nézve: „et Hisco Almoque“, szerfelett
eltérnek a különböző kiadások. Egyik: „Dethisco Almoque“, másik: Hislo Ali-
voque,“ más ismét „Hedisco Almoque“-nek olvassa. Van nézet, mely Iscalmus
férfi nevet keres benne. Thierry: Attila fiai stb. Szabó K. fordítása szerint 25.
l. a Hiscus alatt az Oescus (Isker) folyó nevét véli feltalálni. V. ö. Wieters-
heim i. h. IV. 385. l.

⁴⁾ L. Jordanis u. o. 177—178 ll. Jordanis szerint Attilának egy egész
sereg szerelem-gyermeke volt, ilyenek Emnedzur, melyet Jászai és Szabó
J. Emets-ur (Imecs)-nek olvasnak; és Ultzindur, melyet Ulczi, Ultzind és Uzind
(Bonfini szerint) és Olci-urnak olvasnak, összeköttetésbe hozván a háromszéki
Imecs és Uzoni családok, s Imecsfalva és Uzon helységek neveivel. Szabó K.
Székely Okl. I. 33. l. előjő: Blasius filius Olcy de Kéz. l. különben: Tudom.
Gyűjtem. 1827. I. 25. l. s Jászai: A magyar nemzet napjai stb. Pest 1855.
146. ll.

tása, minő világot vet, a legelől közlött hazai krónikákban a székelyek hún-scytha eredetősége felől feljegyzett történeti tényekre, s mily erős érveket szolgáltat azok ellenében, kik a székelyek hún-scytha eredetőségét elvetve, önmaguk által felállított hypothesisekre épített más eredeztetési vélemények alapításában tetszelegnek önmaguknak.

A névtelen jegyző azt jegyezte fel, hogy a székelyek előbb Attila népe voltak. Kézai krónikája, a Mark- és Turóczi-féle krónikák szerint Csaba vezérlete alatt mintegy 15,000 ember Görögországba (a kelet-római birodalomba, vagy a Jordanis szerinti Romaniába) menekült s onnan kis-Scythiába települt. Három ezer hún vitéz pedig a Chigle (helyesebben Chyk) mezejére Erdély keleti hegyei közé vonult.

Nemde nem hihetőbb-e minden más eredeztetési véleménynél inkább, hogy a székelyek a Herodotosz Szkol vagy szkútha népének utódai, melyek Priszkosz szerint Attila idejében is, részint mint szövetséges, részint mint hódított népek, az Olttól egészen bé a Fekete-tengerig terjedő Scythiának a történetírás által ezred év óta már ismert lakói voltak?! S nemde nem ugyanazt állítja-e Jordanis általánosságban, Csaba helyett Irnákról, s a három ezer hún vitéz helyett az Emnedzur és Ultzindur, Attila e két fiának kicsiny sergéről, mit a hazai krónikák s a nép-hagyomány a székelyek hún-scytha eredetősége felől tanítanak?! — Valóban, indokolt a nagyérdemű Katonának ama nyilatkozata, hogy: „Si Emnedzur et Ultzindur, consanguinei ejus (sc. Irnachi) in Dacia ripensi Uto . . . potiti sunt, multique Hunnorum passim prouentes, se in Romaniam dederunt: cur idem de siculis Turocianis credi non possit, non video.“¹⁾

S mert — hogy korunk egyik nagy tekintélyű tudósát, Pulszky Ferenczet idézzem — „nem tehető fel, hogy akár a visszavonuló, akár az előre vándorló népek bizonyos része ne maradt volna meg szokott lakhelyein“²⁾, kérdem: támadhat-e indokolt kétely az iránt, hogy a hazai krónikák szerint a crímhildi csatából menekülő három ezer vitéz, Erdély hegyei közé, talán épen, mint szkol vagy szkuthák: övéik —, vagy ha húnok voltak, szövetségeseik körébe, de minden esetre a Kr. előtti ötödik évszázad óta ez időpontig (469 Kr. u.) állandóan ott lakott scytha testvéreik közé menekülve: amazokkal együtt, hagyományos vitézségök által, régi állam-szerkezetükben, ott továbbra is fenntarthatták magokat.

¹⁾ L. Katona Hist. Crit. Tom. I. 260.

²⁾ L. Fővárosi Lapok 1878. 141. sz. tárcza közlemény.

Hiszen éppen nem új nézet, sőt már Otrokoesi Fóris Ferencz felhozta a hazai krónikák közleményének védelmére: „me non putare eos (siculos) tantum Hunnorum illorum, qui post Attilae mortem et filiorum ejus infelix imperium in extremum Transylvaniae manserant, esse reliquias; sed illis quidem auctos numerum eorum.“¹⁾

Azonban bármily valószínűnek tűnjék is fel, hogy a székel-
yek a Herodottól Priszkosz-ig hatásukból általánosan ismert szköl-
vagy szkütha nép s a Jordanis szerint Emnedzur és Ultzindur-
ral ide menekült húnok utódai: tagadhatatlan mégis, hogy az ezt
bizonyító adatok közötti szakadozottság s a nagy időközök óvatos-
ságra intenek. Az a körülmény, hogy a gépid és avar korból a
székel-
yek sorsa s bel- és kultörténetei felől éppen semmi bizto-
sat sem tartott fenn a történelem, az óvatosságot még inkább kö-
telességünkbe teszi.

Amde, mindez távolról sem lehet indok annak feltételezésé-
re, mintha a scythia-hún maradványok elenyésztek-, vagy ős hazá-
jukban lakni megszűntek volna. A Székelyföld természeti fekvése,
könnyen védhetősége s a várromokból ma is ismeretes nagyszerű
várrendszere,²⁾ népvándorláskori emlékei³⁾ s maga a nép tisztán

¹⁾ L. Origines Hung. I. 454. l.

²⁾ A székelyföld várrendszerére nézve Orbán Balázs a Székelyföld Le-
írása című munkája mindenik kötetében számos nagybecsű adattal találkozunk.
Az udvarhelyi és etédi két Budvár, Zeta vára, Márévára, Gyulavára, Firtos-
vára, a két Bálványosvár, Szetye vára, a zsögödi vár, a hargitai pogányvár,
Bogáth- és Bothvára, Fergettyű vár, Torja vára és Ikavára: mind megannyi ős
várerőde a hún-scytha székel-
yek földének. Fölötte érdekes, a mit e tekintet-
ben O. B. a Székelyföld nyugati határán elvonuló várlánczolatról mond, mely
szerint a Nagy-Küküllő völgyétől, egészen az Oltnak alsórákosi szorosáig, a Vár-
fele, Galathvára, Szabarcsvára, bágyi vár, Hagymás vára, Kustaly vára, rákosi
Tepej, ürmösi Tepej, és Mihályvára; továbbá a Nagy-Küküllő völgyétől a Kis-
Küküllő és Nyárad felvidékéig a gagyi vár, Solymosvára, Zsákodvára, Bözöd-
vára, Makavára, Csombódvára, Bekecsvára és a nyárad-remetei ötvár, mintegy ha-
dászati céltudatossággal a Székelyföld nyugati határa biztosítására szánt erő-
dítési várlánczolat tűnik fel. Hasonló a háromszéki várlánczolat is. L. ezek-
ről bővebben O. B. A Székelyföld Leírása I. 31—33 és III. 70—71 ll.

³⁾ Torma Károly, kitérő archaeologusunk, az erdélyi részekre nézve
egybeállított és már csak kiadásra váró nagybecsű archaeologiai repertoriumá-
ban, Orbán Balásznak a Székelyföld Leírása című munkája alapján, a Székely-
föld ős-, barbár-, népvándorláskori és római korból régészeti adatait, korszak-
ok szerint egybeállítván, jegyzeteit lekötő előzékenységgel szíves volt ve-
lem közölni. Ez adatok bősége miatt, azok részletes felsorolása helyett s azon
reményben, hogy azok amugy is nemsokára közzé lesznek téve, e helyen a ki-
tűnő archaeolog néhány sorát idézem csak némi tájékozásul: „A Székelyföld e
nagy szorgalommal egybeállított monographiája — úgy mond — elvonatkozva az
ugynevezett kereszténykori archaeológiát illető számos becses és nagygyánt
új adataitól, az ős-, római- és népvándorlási kor maradványaira vonatkozó s
eddigelő nagybőrszerű ismeretlen adatoknak oly gazdag és értékes sorozatát nyújt-

katonai szerkezete: hosszas önvédelmi harcok közötti önfenntartásukra engednek következtetni.

A ki ezt elvitatni akarja, s a fennebbi adatokkal szemben a könnyű tagadás útjára lép: attól méltán várhatjuk el, hogy ne hypothesisekkel, hanem bizonyítékokkal álljon elő, s mutassa ki, hogy ha nem Erdély bérczei közt, hát hol laktak a székelyek a magyarok bėjövétele előtt, — s illetőleg kik laktak hát a régi scythák azon földén, melyet ma a székelyek laknak; ha pedig későbbi telepítvénynek állítja, ám mutassa ki — a mint ez az ország minden jövény népeire nézve kimutatható — mikor és ki által, minő indokból, széles nagy Magyarország vagy az egész világ mely tájékáról s mily feltételek alatt telepítették Erdély keleti határhegyei közé?!

Hunfalvi, fennebb közlött véleményében, a nélkül, hogy az imént felvetett kérdéseket csak figyelemre is méltatná, három érvet hozott fel a székelyeknek a hazai krónikákban fenntartott hún-scytha eredetűsége ellen.

Nagy súlyt fektetett első sorban ama körülményre, hogy a gépidek, midőn élet-halálra viaskodtak a longobardokkal, s megszorulva, még a Maeotis mellett tanyázó kuturgurokhoz is segítségért folyamodtak 548-ban, a tőszomszédságukban, vagy éppen közöttük élő (!) hún-székelyekhez nem fordultak. „Ugy-e megfoghatatlan, ha ott voltak volna székelyek?“ — kérdi Hunfalvi.

Nem is reflectálva a nagytudományú írónak a székelyeket a gépidek közé helyező játszi feltevésére, csak a „tőszomszédságot“ fogadva el, s e tekintetben is a Székelyföld nyugati határa hosszában bizonyára nem ok nélkül felállított várlánczolatra utalva: megvallom, én nem tartom éppen oly megfoghatatlannak, hogy a gépidek a hún-scytha székelyekhez segítségért nem folyamodtak.

Avagy képzelhető-e, hogy a hún-scytha székelyek előtt oly hamar feledésbe mehettek legyen a hálátlan Ardarik és gépid népének, Attila fiai, s a velők szövetséges scytha-népekre oly végzetes kimenetelű támadása s évtizedeken keresztül meg-megújított

ja, hogy valóban kívánatos volna ez adatoknak úgy általában hazai régészeink, valamint különösen ó-kori föld- és helyiratunk érdekében való tüzetesebb értékesítése és méltatása, sem mint az eddig történt. A nagyérdemű szerző e maradványokat jobbadán ugyan csak mint nyomjelző sorolja fel, de általában véve, mégis elég részletesen és híven arra nézve, hogy a régészet, e mű autopszián alapuló kalauzolója mellett, szakszerűen utánnyomozva, egybevetve és tisztázva, hazánk amaz érdekes részének ó-kori térképét s archaeologiai repertoriumát történeti ismereteink tetemes gyarapodására és hasznára valahára elkészíthessék.“

harczaik?! Bizonyára nem. S ha a fajkülönbség magában nem, de a gépidéknek az egykor oly hatalmas, fényes és tekintélyes hún birodalom oly rohamos gyorsasággal történt megalázásában játszott jelentékeny szerepe, s úgy ennek, mint a feltételezhető későbbi ellenségeskedéseknek a hún-scytha székelyeknél még élénk emlékezetben léte: elég ok lehetett rá, hogy a gépidék segítségért bárhová, csak a székelyekhez ne forduljanak.

Hunfalvi másik argumentumát arra alapítja, hogy a midőn „a gépidék földét az avarok foglalták el s 250 évig uralkodtak: a székelyek hol lappanghattak ennyi ideig, hogy se az avarokkal össze nem olvadtak, — mi pedig a történelmi tapasztalás szerint azért is okvetlenül megtörtént volna, mert némi rokonságban lehet a húnokat és avarokat képzelni — se pedig, ha csakugyan külön maradtak, másképen nem hatottak az avarokra.“

Noha az e korból fennmaradt történeti adatok figyelmes el-elbírálás alá vétele, meggyőző indokokat szolgáltat annak valószínűsége mellett, hogy a fajrokon avaroknak, a gépidék leverésében, a hún-scytha székelyek segítségükre voltak, s mint velük szövetséges nép, további vállalataikban is részt vettek; mindazonáltal nem látom át, miért kellett volna ebből okvetlenül a két nép egybeolvadásának következnie. Hiszen a történelem — épp ellenkezőleg — arra szolgáltat a legtöbb példát, hogy rendesen a nagy nép családok egyes törzsei, önállóság és függetlenségre törekedve s idők folytán mint méhrajok el-elszakadozva, mind megannyi külön népekké válnak, a melyek semmire se feltékenyebbek inkább, mint épen önálló és független külön nemzetiségekre. Én — e nép-élettani tapasztalat igazságánál fogva — megvallom, nem tartom oly könnyen feltételezhetőnek, hogy két, habár rokon, de egymással csak szövetséges s legfennebb fegyvertényeikben érintkező nép közül egyik, és épen a jövevény és szervezetlen, a már rég meghonosult s tökéletesebb szervezet és intézményekkel bíró másikat, alig pár évszázad alatt absorbálni képes lett legyen. Még meghódított nép is későn veszti el nemzeti jellegét, egyéniségét, s nagy idő kell, míg teljesen beolvad és felismerhetlenül elvegyül a hódító nép absorbáló egységében. Példa erre épp az avaroktól meghódított gépid nép, mely Theophylactus és Paulus Diaconus adatai szerint, még leigázott állapotában is, nemzetiségét sok ideig fenntartotta.

Hogy mily alaptalan ellenvetés a székelyek itt léte- vagy itt nem léteire abból vonni következtetést, hogy különben összeolvadtak volna az avarokkal, példáulul szolgálhat erre nézve az a körülmény is, hogy a székelyek, kik a hazai krónikák szerint a magyarok bejövetelekor is mint szövetséges nép szerepeltek, régi törzs-

szerkezetüket, sajátos nemzeti intézményeiket nem 250 évig, de a honfoglalás után egész a XVI-ik száz közepéig, külön nemzeti jellegüket s régi nemzeti nevüket pedig egész a jelenkorig megőrizték; holott a nyugati szellem befolyása alatt fejlődésnek indult magyar állam — mint ilyen — még az első századok kétségtelenül lazább kapcsolatában is, több erővel és amalgamizáló hatással rendelkezhetett a fajrokon népek beolvasztására, mint a kevésbé kedvező időben és viszonyok közt feltűnt, s úgy szólva, — fejlődésnek alig indult állami szervezkedése kezdetén már — korán elenyészett avar birodalom.

Említém előbb, hogy sok valószínűség szól a mellett, hogy a hún-scytha székelyek az avaroknak a gépidék leverésében s egyéb vállalataikban, mint szövetségeseik, segítségükre voltak. Az alább közlendő adatok e nézetem egészen indokoltnak tűntetik fel.

Paulus Diaconus, a longobardok történetírója, a Tisza vidékén s Erdély azzal szomszédos részeiben lakott gépid népnek az avarok bejövetele utáni állapotáról, azt jegyezte fel a VIII-ik száz vége felé: „Gepidorum genus ita est diminutum, ut ex illo tempore (553.) ultra non habuerunt regem, sed universi, qui superesse bello poterant, aut Longobardis subjecti sunt, aut usque hodie (790.) Hunis, eorum patriam possidentibus duro imperio subjecti gemunt.“¹⁾

Majd az avaroknak Thuringiába való beütéséről emlékeztet meg, többek közt így ír: „eo quoque tempore comperta Huni qui et Avars, morte Chlotarii regis, super Sigisbertum ejus filium irruunt.“²⁾ Egy salzburgi névtelen pedig a IX-ik század második feléből azon fontos adatot közli: „Huni expulerunt Romanos et Gothos atque Gepidos. De Gepidis autem quidam adhuc ibi resident.“³⁾

A szent galleni évkönyv 862-ből szintén húnokról, (Huni, terra Hunorum) emlékezik. Vannak, kik ez adatok húnjai alatt az avarokat kívánják érteni, de többen, s köztük Szabó Károly is úgy az ezen adatok húnjai, mint a Hinemar krónikája Ungri, továbbá a Georgius Monachus és Leo Grammaticus X-ik százbeli byzanti írók által (826, 842-ből) *Ούροι* és *Ούγγροι* név alatt felváltva emlegetett nép alatt „a hún birodalom felbomlásától Árpád-ig fennmaradt hún fajú székelyeket“ vélik értendőnek, „Árpád magyarjainak őseit — az utóbbi szerint — 840 körül képzelní sem lehetvén a Duna táján.“⁴⁾

¹⁾ L. Gothicarum et longobardicarum rerum Scriptores aliquot veteres etc. Pauli Warnefridi. I. 27.

²⁾ L. u. az u. o. II. 10.

³⁾ L. Zeuss: Die Deutschen und die Nachbarstämme. München 1837. 441. l.

⁴⁾ L. Szabó Károly Kisebb Tört. munkái II. 266. l., továbbá Új Magyar Muzeum 1858. II. 564. l.

A IX-ik századbéli geographia-író, Ravennai Guido presbyter, kinek korát és hitelességét a derék Kurz Antal minden kétségtől kizárólag bebizonyította,¹⁾ tárgyunkra nézve a következő megbecsülhetlen adalékot hagyta fenn. „Iterum ad partes quasi meridiem, ut dicamus ad spatiosissimam terram, sunt patriae spatiosissimae quae dicuntur Dacia prima et secunda, quae et Gippidia appellatur, ubi modo Uni qui et Avari inhabitant.“ (XIV. c.)

Kurz imént idézett értekezésében kimutatván Ravennai Guido adataiból, hogy Dacia primát²⁾ a IX-ik évszázban dák népség lakta, Dacia secundát pedig, mely a mai Erdély keleti és északkeleti részeiből, továbbá Moldvából állott a Szeret-folyamig, vagy még azon is túl terjedőleg kelet felé, s mely akkor Gépidiának is hivatott: a húnok lakták, így folytatja tovább kritikai vizsgálódását.

„Wenn es nun richtig ist, und ich wage es zu behaupten: so lange richtig bleiben wird, bis nicht das historische Zeugniß des Guido Presbyter von Ravenna kritisch entkräftet, und die Periode, in welcher er geschrieben, anders bestimmt sein wird, — dass im neunten Jahrhundert das zweite Dacien, oder Gepidien von Hunnen bewohnt wurde, und wenn es ferner richtig ist, dass dieses zweite Dacien nur aus dem östlichsten Theile unseres heutigen Siebenbürgens und einem groszen Theile der an dasselbe gränzenden Moldau bestanden habe: so muss es auch richtig sein, dass das ganze heutige Szeklerland und der an dasselbe gränzende Theil der Moldau bis zum Szeret vor dem Einbruch der Magyaren in Európa von Hunnen, die auch Avaren bewohnt war.“

„Der Ausdruck des Ravenna „Uni, qui et Avari“ — így folytatja Kurz érvelését — darf uns hier durchaus nicht beirren; vielmehr beweiset er dadurch, dass zu seiner Zeit zwischen den Avaren und Hunnen noch immer ein Unterschied gemacht wurde, und dass diese beiden Nationen, wenn auch mit einander rücksichtlich ihrer Abstammung verwandt, doch nicht in eine und dieselbe zusammengeschmolzen waren.“³⁾

Kurz ezen kritikailag megalapított nézete felvilágosításul szolgálhat azoknak, kik a gépid és avar korban szerepelt húnok alatt is az avarokat vélik lappangani.

¹⁾ L. Dacien im neunten Jahrhundert. Nach Guido von Ravenna, einem geographischen Schriftsteller desselben Jahrhunderts, von Anton Kurz. Magazin für Geschichte etc. Kronstadt 1844. I. 358—379. II.

²⁾ V. ö. Dáciának a Rómaiak alatti felosztásával három részre, s erről Torma Károly értekezését az Erd. Muzeum Egylet Évkönyvei II. kötetében (IV. fejezet.)

³⁾ L. i. h. 236—237 II.

Az imént felsorolt hiteles történeti adatok, s főleg ez adatokban a húnok és avarok nevének hol együtt és hol felváltva való emlegetése, s a mai Székelyfölddel szomszédos gépidéknek egyesítésére a húnok alá helyezése, Hunfalvinak fennebb közlött két érve ellenében — míg egyfelől indokul szolgálnak annak feltételezésére, hogy a hún-szkytha székelyek az avaroknak, mint fegyvertárs és szövetséges nép, a gépidék meghódoltatásában s egyéb vállalataikban legalább is segítségükre voltak — : másfelől kétségbevonhatlanul bizonyítják a székely népnek, a gépid és avar korban, Erdélyben való állandó tartózkodását. Herodot, Priszkosz, Jornis adatai, s a fennebb közlöttek csak ezen combinatiót engedik meg. A ki ezt megtagadja: ám mutassa ki, hogy a salzburgi névtelennek a római góth és gépid népet kiűző húnjai alatt, valamint Paulus Diaconus és Ravennai Guidonak az avarokkal együtt szerepeltetett húnjai alatt, mi más nép értendő, ha nem a Herodot és Priszkosz: szkol vagy szkytha-, s a Jordanis szerint emezek közé települt hún néptörődék azon utódai, kiket hazai krónikáink Zakal, Zekul, Zewkal, és Zékel néven ismernek, vagyis a persák által (Herodot szerint) Saka-nak nevezett azon nép ősei, melyet ma székely nemzeti néven nevez a történetírás, és a mely hogy a magyarok bájjövele előtt már: Sagh al vagy Seghel, Szakal vagy Szekel név alatt jelenlegi hazáját lakta, alább még világosabb adatokkal teszem kétségtelenné.

„Midőn az avarok hatalma is elhanyaglott — kérdi Hunfalvi második ellenvetése végén — : miképen történhetett, hogy akkor sem mutatták ki magokat a székelyek?”

E kérdésre direct feleletünk nem lehet. Megadta e kérdésre a választ, lelkiismeretes kritikával irt munkájában Thierry a következő reflexióban: „Minden valószínűség szerint az avar népnek azon töredéke, mely Dáciában maradt, könnyen védelmezhető helyeken vonta meg magát, a mocsárok közt vagy a Kárpátok völgyeiben, hol biztos menhelyet találtak a szláv csapatok rohamai ellen. Ilyen természetes erősség lehetett Erdély, s ha a hagyomány, mely az első húnok egy töredékét ez országban helyezi el, történelmileg való: Baján fiának katonái találkozhattak s egybeolvadhattak Attila fiának katonáival.”

IV.

Az Attila menekülő húnjai-, és a rokon avarok maradványai-ban új és névrokon elemekkel gyarapodott szkytha székelyeknek, Erdély keleti bércei közt, a nép-vándorlás legrohamosabb hullámlázása közben, s a magyarok beköltözését megelőző időkből kimutatható állandó lakása: nyomós bizonyítékul szolgál a történet-

íróink által, Fassechingtől—Hunfalviig, felállított különböző hypothesek ellenében, melyek különböző úton, egymással is sokban ellenkező, azt igyekeznek való színben feltüntetni, hogy a székeltek, vagy a magyarok bejövetelével egyidejűleg, vagy még azután évszázadokkal telepítettek Erdély keleti határ-hegyei közé.

És minél tovább kutatunk az újabb történeti vizsgálódás által eddig napfényre hozott, s egymással lánczolatos összefüggésben álló történeti adatok sorozatában, annál világosabbá válik előttünk, a székelteknek a szkol-scytháktól egyenes leszármazása, annál bebizonyítottabbá hazai krónikáink régi szájhagyományok után feljegyzett közléseinek hitelessége, s annál szilárdabbá lesz meggyőződésünk emezek — némelyiknél jogosult kétely-, másoknál ellenben indokolatlan fajgyűlöletből kiinduló — hypothesisekre épített új eredeztetési véleményeinek alaptalansága felől.

Lássuk az újabb vizsgálódás által napfényre jött ide vonatkozó adatokat rendre.

A magyar tud. akadémia 1841. decz. 14-ki ülésében b. Hammer-Purgstall József, a nagyhirű orientalista egy levele figyelmeztette először a magyar tudomány-világot a XIII-ik századbéli arab geographiai író: Ismael *Abū'lfedā* őstörténetünkre nézve kiváló érdekességű tudósítására.

A hamati herczeg-kormányzó, s később szultáni czímmel felruházott tudós fejedelemnek „az országok valódi fekvéséről“ — *Ketab thakwim al-bolḍan* — czímű geographiai munkája: „sokkal régiebb munkáknak éles ítéllettel készített és saját hosszas tapasztalataival gazdagított kivonata. Forrásai: a (legrégebbi) „Hosszúságok könyve“, melynek szerzőjét Hadzsi-Khalifa bibliographiai lexiconában nem nevezi meg; továbbá a X-ik századbéli Ibn Haukal és Ibn Szaid munkája, és Hassan el-Mohallebi „*Kitab el-azizi*“, meg Ibn-al-Athir „*Labab*“ czímű könyve s a XII-ik századbéli El-Edrizy geographiája. Ő az első geographiai író, ki a városok és tartományok leírása, a nevek kimondásának meghatározása s a helyek fekvésének hosszúság és szélességi fokozat szerinti kijelölésére figyelmet fordított, bár mint b. Hammer-Purgstall már jelzé, a helyek fekvésének hossz- és szélességi fok szerinti megjelölései nem oly astronomia pontossággal készült meghatározásból folyók, miszerint azok bizton elfogadhatók lennének.

Műve egyik-másik része 1650 óta több kiadást ért, teljes kiadása, a párisi két példány s a leydeni egyetem könyvtárában levő — sajátkezű javítgatása és pótló jegyzeteivel bővített *Abū'lfedā* harmadik példány egybehasonlítása alapján, Reinaud és Mac Guckin de Slane kitűnő orientalisták által sajtó alá rendezve, 1834—1840. Párisban jelent meg. E kiadás hetedik fejezetéből fordítá latinra Hammer-Purgstall a magyarok átelközi hazájára vo-

natkozó következő tudósítást. „A magyarok — írja Abül'lfedä — turk nemzet, földüket a Bedzsnak és Sekek¹⁾ (Székel) tartománya közöttinek mondják a bolgári vidéken. Tüzet imádnak, sátorok alatt és kunyhókban laknak, a patakoktól nedves és füves helyekre vonulnak. Országuk szélessége száz paranzangára (75 német mértföld) terjed és Rum tartományával határos a pusztaság végső szélénél.“²⁾

Jerney János Abül'lfedä ezen leírását Hammer-Purgstall közleménye alapján részletesen ismertetvén, értekezésében többek közt így nyilatkozik: „Fontos világítást nyer historiánk a székel nemzet azon időről meglemlítése által, két(ség)telenné válván azoknak Árpád bejötte előtt már mostani földükön lakta, egyszersmind erősen támogatván Béla névtelen jegyzője és krónikáink hitelessége a székel származás dolgában. Ily bizonyításra támaszkodva, nem leendő immár szükség e törzsök fajnak későbbi beköltözését, a magyarok után nyomuló patzinakitáktól eredetét vitatgatni. Eldönté a kérdést Abül'lfedä tekintélye. Hátha még az általa idézett hajdankori arab kútfőre is reátalálunk.“³⁾

Gróf Kemény József Abül'lfedä ezen tudósításának biborban szül. Konstantin feljegyzéseivel való egybevetése után minden kételyt eloszlatólag mutatja ki, hogy a „Regio Bedzsnak“ alatt a mai Ukraiát, a „Regio Sekel“ alatt a mai Székelyföldet és a magyarok közbefogott hazája alatt Ateleköt kell értenünk, hol a magyarok, mai hazájukba költözésük előtt, a IX-ik évszázad utolsó felében tartózkodtak.

„Das heutige Szeklerland (terra siculorum) in Siebenbürgen, — írja gr. Kemény — durch Abulfeda „regio Sekel“ genant. Nicht nur die Benennung „Sekel,“ — „Székely,“ — „Szekler“ sondern auch selbst ein flüchtiger Blick auf die Landkarte, und die Reihenfolge der nachfolgenden Grenzen ist fast genügend, um einzusehen, dass unter der „regio Sekel“ gerade das heutige Szeklerland verstanden werden müsse.“⁴⁾

Egy szintén a XIII-ik százban élt arab író, *Zakarija Ben Muhammed Ben Mahmud el-Cazvini*, arab nyelven irt kosmo-

[¹⁾ Abül'lfedä eredeti kéziratában: **السكر** = el-szakak vagy el-szekek; a mi kétségteljesül: **السكر** = el-szakal vagy el-szekel helyett áll, az egymáshoz hasonló: **ك** = vég l és a: **ك** = vég k betűk másolói hibából történt összetévesztése miatt.

²⁾ „Sunt Magyari gens turcica; dicunt terram illorum sitam esse inter regionem Bedzsnak et Sekek (legendum Szekel) in tractu bulgarensi. Adorant ignem, vivunt sub tentoriis et in tuguriis, sequuntur locos imbribus irrigatos et virentes. Extendit se regio illorum in latitudine ad centum parasangas et confines regioni Rum ultima ex parte deserti.“ L. Tudománytár. Értekezések XI-ik kötet 82—83. ll.

³⁾ L. Tudománytár i. h. XI. k. 91. l.

⁴⁾ L. Kurz. Magazin i. h. 261. l.

graphiájában a turk nemzetségekről, a X-ik századbéli *Ibn Fadlān* s más öt megelőző arab és persa történeti kútforrások után, részletes és terjedelmes ethnographiai közlést tartott fenn. E tudósításában Borthász, Bedzsnák, Bedzsá, Bogdradzok tartományait, Tatárok országát, Tagazguzok földét, Khazarok, Ruszok, Ghuzok stb. tartományait leírva, a Tagazguzok után „Dzsekel, (az eredeti kézirat szerint: *جكك*) tartománya“ felirat alatt így ír: „Turk nép; országuk negyven napi járásnyi s az biztos és lakott. Vannak köztük keresztények. Arczra szépek s a férfi lányát, testvérét vagy más nőt vesz el, holott nem magusok, hanem szokásuk ez. Imádják a canopust, huyagot és gönczölt. A jemeni sziriust istenek istenének nevezik. Az összes turk nemzetségeknek kedve volna reájuk, minthogy oly szendék, békességben élők. Eledelők árpa, borsó és juh hús. Öltözetők gyapjuból és bőrből készül, miken kívül egyebet nem viselnek. Ott van a barna-piros kő is. Királyok nincsen és házaik fából és esonthból építvék.“¹⁾

A székelyeknek, még a magyarok bejövetele előtt, jelenlegi hazájukban tartózkodása felől döntő bizonyítékokat szolgáltatott a IX-ik száz végén s a X-ik elején élt persa író: *Abū Ali Ahmed ben Omar Ibn Dustah*, midőn: *Kitāb al-'Alā'q al-Nafisal* (Kincesek-könyve) című munkájában a magyarokról — valamely öt megelőző s még Kr. u. 888 előtt, a magyarok Atel-közben lakása idejében befejezett kútforrásból merített rövid tudósításában — azt jegyezte fel, hogy: a besenyők és a székelyek földje között terül el a magyar vidékek elseje.

Ibn Dustah művét felfedezte, és a British Muzeum arab kézirati példányából először kiadta Chwolson Szt.-Pétervárt 1869-ben; Chwolson munkája után hazai irodalmunkban ismertette Gyoroki Antal.²⁾

Habár Jerney azon reménye még eddig be nem teljesedett is, hogy hátha még az eredeti forrás is napfényre jön, melyből *Abūlfedā* (s kétség kívül *Ibn Dustah* is) merített: nem tagadhatni, hogy a közeli koru *Ibn Dustah* ezen — főleg a székelyek eredete kérdésében — végtelen fontossággal bíró rövid tudósítása, a netán még *Abūlfedā* tanutétele után is fennmaradhatott kételyt végképp eloszlatá. Az *Abūlfedā*nál másolói hibából *el-szakak* vagy *el-szekek*-nek irt nép nevét *Ibn Dustah* kéziratában: *اسكل* (= *a-szakal* v. *e-szekel*) és: *اسغل* (= *a-szaghal* v. *e-szeghel*) alakban látjuk

¹⁾ L. a Wüstenfeld 1848-diki göttingeni kiadása II. r. 391—2 II. után Repiczky János fordítását Új Magyar Muzeum 1855. I. 169—180 l.

²⁾ L. Gyoroki Antal *Ibn-Dasztā Tudósítása a Magyarokról. Századok* 1871. 465—478 II. és Edelspacher Antal (Gyoroki) *Ibn Dustah. A magy. Történelemre vonatkozó legrégibb feljegyzés szerzője.* Budapest 1878. 8. r. 1—22 l.

fenntartva, mely a nem-szó elhagyásával, más mint s z a k a l- vagy szekel-nek nem is olvasható, s mely név alatt: maga Chwolson is az erdélyi székelyeket véli értendőnek.

Azt hiszem, fölösleges e helyen csak föl is említenem, hogy sémi nyelvekben a szó értelme a mássalhangzókon alapszik s az al- vagy felhangu hangoztatás az értelemre nézve semmi lényeges különbséget nem tesz.¹⁾

Ibn Dustahnak az Abulfédáéval kétségtelenül egy és ugyanazon forrásból merített tudósítása, melyben a Székelyföld mint a magyarok atelközi hazájával nyugatról szomszédos tartomány, határképen jelöltetik meg — a mire nézve megjegyzendő, hogy csak régi és tartósan állandósult geographiai helyzetet szoktak felvenni — a mellett, hogy a közekorúság hitelességével a székelyeknek mai hazájukban tartozkodását oly időben mutatja ki, a midőn a magyarok még Atelközben laktak: különös fontossággal bír még azért is, mert ha a Herodot szerint saját nemzeti elnevezéssel: szkol, a görögök által: szkútha, és persák által: szaka egy és ugyanazon jelentésű névvel nevezett népet a székelyek eldődeiül el nem ismerné is a kritika, a józan positivismus kénytelen megállapítani, hogy ez adatban s Abulféda és Cazwini tanutételeiben: a székely népet jelen lakföldükön történetileg már a magyarok bejövetele előtti időben megtaláljuk.

A székelyek eredete kérdésében Ranzanótól Hunfalviig, a hazai krónikák közleményei ellen, minden positiv bizonyíték nélkül felhozott és egymással is ellenkező ellenvetések, — alaptalan hypothesisek — és különböző eredeztetési véleményekkel szemben: igyekeztem a rendelkezésre álló s előre bocsátott történeti adatok alapján kimutatni, hogy igenis: van legalább halvány nyomdoka annak, hogy a székelyek a Herodot-féle szkol-szkútha nép utódai; hogy továbbá idők folytán rokon hún és avar nép elemeket vevén fel magába, e népnek a hagyomány által fenntartott hún-scytha eredetősége nem alaptalan mese, mint az ellenvéleményűek állítják.

Nem vitatom, hogy ez adatok ellen épen a köztük levő nagy időközök miatt a hízagosság s a kevésbbé összefüggés kifogása

¹⁾ Figyelemre méltó a magyarnyelvnek ezt szintén megengedő sajátsága, mire nézve a nagyérdemű nyelvtudós: Lugossy József ezer példát mutatott ki. I. Hangrendi párhuzam ezer példában. Debreczen 1858. Erdekies példák többek között: magyar—megyer; szika, czika, szik—szék; zakatol-zeketel; zokog—zökög; vaszok—fészek; zsák, szokrány—zeke; nyom, (embernyom)—nöm. nem, nemzet, nemzetség (generatio); stb. Fennebb a 27 l. 1 jegyzetében a: Szák, Szék, Szakál, Szokol, Székel helynevekre nézve megjegyeztem, hogy azok egymással ily nemű rokonságban képzelhetők. Csalódom-e e hitemben, az újabbkori nyelvészetnek majd a magyar helynevekre is kiterjedő vizsgálódásai ki-derítendik.

felhozható ne lenne. Sőt ellenkezőleg, készséggel vallom be, hogy a székely nemzeti név helyett a gépid és avar-korban mindennütt csak a húnok emlegetése, az adatok közti összefüggés kimutatását majdnem lehetetlenné teszi, és e körülményt alig fedtetheti el az, hogy az e korra nézve idézett idegen kútfőktől természetesen látszik, hogy az egykori hún-birodalom alkotó elemeként ismert székelyeket: mint húnokat emlegessék.

De igenis vitatom, hogy a székely nép közt elejétől fogva élő s a hazai krónikákba is felvett ősrégi nemzeti hagyománynak ez adatok általi bármily halovány megvilágítása, a székelyeknek a scytháktól és húnoktól származása mellett a valószínűség igen sok figyelemre méltó jelét tünteti fel; a legutóbb közlött adatok meggyőző ereje pedig minden kétségen feljül helyezi, hogy a székelyek Erdély keleti határhegyei közt állandó hazát alkottak önmaguknak és e sziklavárban tartották fenn magukat a magyarok bejövetele előtt már, s tartják fenn azóta is.

Ez történetileg megállapítható tény.

És e tény-állás teljesen megdőnti a Fassching, Timon, Stilling, Pray, Schlözer, Benigni, Schuler, Engel és Hunfalvi hypothesisekre épített ellenkező véleményeit, melyekben a székelyeknek a magyarok bejövetelével egykoru, vagy éppen későbbi telepítését, s besenyő-, kún-, jász-, vagy magyar eredetűségét hirdetik és vitatják.

Valóban meglepő jelenség, hogy Herodot, mint egy nagy és hatalmas népről beszél a scythákról, a kik saját nemzeti nevükön: szkol-o-táknak, a persáktól szakák-nak hívatnak; s e nagy és hatalmas nemzet által egykor birt terület egy részén ma is él egy nemzet, melyet a hazai legrégebbi történeti kútfők és az ősidőktől fogva élő nemzeti hagyomány ama nagy nép egyenes utódainak tartanak, s Herodot által három nyelv variatioiban fenntartott nemzeti nevét, melyet viselt Herodot idejében két ezred év előtt, s a magyarok bejövetelekor ez előtt ezer évvel: viseli ma is; és mégis éppen a hazai írók egy része, igyekezik e nép napnál világosabb őseredetének elvitatásával, más eredetet tulajdonítani annak, a nélkül, hogy ki tudná mutatni: hova tűntek el nyomtalanul Herodot szkúthái, honnan eredt, mikor jött és települt amazok helyére a szerintök későbbi telepítésű székely nemzet, s minő csodás keresztségen mehetett át, hogy későbbi telepítése s állítólagos más nemzetűsége daczára, mégis éppen a régi scythák nemzeti nevét viseli ma iglan.

A ki előtt egyes bármily tekintélyes, de emberi gyarláság és tévedésektől nem ment írók ötletei, hypothesisei, többet érnek az egykorú és közelkorú kútfők bizonyítékainál és a nemzeti hagyományok drága kincseinél: ám induljon e történet gyártók

nyomdokán; én az ama kútfők bizonyítékai, és egy nemzet hagyományos hiedelme által támogatott történeti igazságot a legragyogóbb phantasia által alkotott csalképekért is fel nem áldozom.

Mennyi mindent segítségül hvtak az imént említett ellenvéleményfiek arra, hogy ingatag talajra fektetett tanaikat a valószínűség mezébe öltöztessék, s a hazai krónikák közlésével szembe állíthassák. Segítségül hívták többek közt a nyelvész kedést is, s a helyett, hogy hazai krónikáinkat a krónikások nyelvészkedése által behozott tévedésektől megtisztították volna: segítettek, hogy a hazai őstörténelmünket környező amugy is eléggé sűrű homály minél sötétebb tömkeleggé váljék.

Egyik víta tárgyává tett kérdés, a székely nemzet nevének annyiféle értelmezése: ily törekvések eredménye szintén.

A kik a székelyek telepítvény voltát elfogadták, nem nyugodtak meg abban, hogy a székely név lehet ép oly eredeti nemzeti név, mint a hún vagy kún, gépid, kozár, bolgár, besenyő, magyar, német, lengyel stb., hanem a székelyeknek Erdélykeleti határán teljesített honvédelmi missiojából elvonva, s úgy a hogy indokolva, felállították a tant, hogy „székely“ annyi, mint: „határ-őr.“

Fennebb kimutattam, hogy a székelyek határ-őr voltáról szóló tant először Timon állította fel; Pray, Schlözer, Benigni, Schuler stb. elterjesztették, Hunfalvi nyelvészetileg kimagyarázni megkísérelte, nem látván bé, hogy e név magyarázat ép oly alaptalan, mint Engel „szókélye.“ Fejér György „szék-őre,“ vagy a mily alaptalan Horn azon állítása, hogy „székely“ hún nyelven „nép-maradványt“ (reliquias) jelent.

Hunfalvi szerint „a székely (szék-elv) név azt teszi: széken túli, vagy szék megetti; mint az erdely (erdő-elv) szónak jelentése is: erdőn túli, erdő megetti.“ „A kifejezés: székely — így ír Hunfalvi — valóban a német mark (mark-graf) szónak felel meg, mit bánságnak nevezünk, nem mervén a magyarosabb és helyesebb székelyt alkalmazni.“ — „Merte ám — úgy mond — a régi nyelv szokás (?), midőn a szónak értelme még világos vala, mert székelyek az ország nyugati határain is valának Soprony, Pozsony, Nyitra vármegyékben. Jelesen Sopronyban a Vág helységbeli székelyek (Siculi de Wagh) tűnnek elő, Árpás mellett, mely fészke vala a besenyőknek (?); a nagy-szombati apácza földje egy nagy erdőig ért a székelyek felé stb. stb. pedig a nyugati székelyek, valóság szerint besenyők valának. A székely nem jelent hát külön nép-fajt, hanem határőrzőt, ki bármilyen eredetű is lehetett.“¹⁾

¹⁾ L. Hunfalvy: Magyarország Ethnographiája. 301—302 l.

Igy adja elő Hunfalvi a székely névről nézetét.

E szó-származtatás és értelmezés azonban sehogy sem állja ki a kritikát. Lényeges hibája első sorban, hogy az „elv“ képzőt nyelv-történetünk nem ismeri, s ily alakban, mint a nagy tudományú író leírja (szék-elv) sehol soha elő nem fordul. Erdély (nem = erdely) nevét, mely latinúl *Ultrasilvania*, és *Transsylvania*-nának iratik, Kézai krónikája: *Erdewel*, Mark: *Erdeelw*, a pozsonyi krónika: *Erdevevu*, a budai: *Erdeel*, és végre Turóczi: *Erdewelwe* alakjában közlik ugyan, de legalább is vitás, vajjon az: *Erdőelv*-nek vagy *Erdőelö*-nek olvasandó. S elismerve annak lehetőségét, hogy Hunfalvi olvasása e kérdésben helyes: vajjon ez egyetlen adatból lehet-e, s szabad-e azt következtetni, hogy a székely név a szék-elv, székestüli alakra visszazavihető volna. Én ezt lehetségesnek, s indokoltnak nem tartom. Csodálatos, mily különösen igazolja sokszor a véletlen ama közmondást: *magna ingenia conveniunt*. Hunfalvi merész állítása épp azon az úton indult s épp annyi alappal is bír, mint egykor Dankowszki állítása, midőn a szlávok tót elnevezését, Hunfalvi ötletét megelőzve, — a szlávoknak a magyarok mellett valamely „tón-túl“ való lakásából magyarázta ki.¹⁾

Feltéve azonban, hogy mégis elfogadtatik Hunfalvinak, mint nyelvtudományi tekintélynek, állítása az „Erdő-elv“ = erdőntüli, s a „szék-elv“ = székestüli jelentésére nézve, még akkor is fennmarad az a további kérdés, hogy a „szék-elv“ szóban mi teszi azt, hogy: ör és épen határ-ör?! Avagy a mi valamin túl van, az egyéb nem lehet, mint: ör, határ-ör? És ha a székely név jelentése annyi, mint határ-ör, akkor minő jelentésű a felhozott hasonlat (?) alapján az Erdély név? Ebben is valami előre tolt ör rejlik talán? Hiszen akkor, per analogiam, a hely, hüvely, pehely, gerely, kehely, zsindely, pendely, tengely stb. szavakban, melyek a székely szóval összehasonlításra ugy alak-, mint hangtani tekintetben még alkalmasabbak, mint a Hunfalvi által felvett Erdély: mind az elv képzőt, valamin túlvalót s valami „ör“-jelentésűt kereshetnénk.

De megczáfolja Hunfalvi szó-értelmezését az is, hogy a magyar nyelvnek azon korban, — mikorra ő a székelyek állítólagos te-

¹⁾ Kúriozum kedvéért idézem Dankowszky analog néveredeztetését: „Et hac de causa — írja Dank. — Hungarorum majores Slavos, a quibus per Macotim paludem et Tanaim fluvium inde ab antiquo aevo disterminebantur, tón-túl, i. e. incolas trans lacum, vocitabant. Pro tón túl succincte dicebant tót, quemadmodum plebs Hungara pro tudom pronunciat tom, hodieque Slavus apud Hungarum Tót audit.“ *L. Hungariae Constitutionis origines Gentis incunabula et diversae sedes. Posonii. 1826. 13. l.*

építését helyezi — ősrégi egytagú „ör“ szava már megvolt; sőt bátran mondhatni, hogy „út-“ és „határör“ jelentéssel csakis e szava volt meg. Mert hiszen éppen Szt. László III-ik végzeménye 2-ik fejezetében említés van örökről, „qui dicuntur Ewrek.“¹⁾ Lám, a Hunfalvi által emlegetett „régí nyelv szokás“ e helyen sem „merte“ a székely nevet használni, már pedig nem látom át, miért ne használta volna a végzemény szerkesztője az örök megjelölésére a „székely“ nevet, ha t. i. a székely név jelentése valósággal annyi volna, mint: ör, határör.

Nem kevésbé téves Hunfalvi azon további állítása is, mit, a „régí nyelv szokás“-ra hivatkozva bizonyítékul hozott fel tévnézete mellett, mintha a „Vág helységbeli székelyek“ ily határörök és pedig besenyő eredetűek lettek volna. E tévnézet megalapítói azonban Fejér György és Jerney voltak.

A valószínűleg IV-ik Béla által Erdélyből az anya Székelyföldről²⁾ kitelepített Vág-vidéki székelytelep emlékét ugyanis két oklevéli adatban bírjuk; mindkettő IV-ik Béla korából maradt fenn. Egyik a nagyszombati apácák részére 1248-ban adományozott birtok 1259-beli határleírása, melynek a székelyekre vonatkozó része így hangzik: „Prima meta incipit . . . inde per rium tendit ad magnam Syluam (Fejérhegység) versus Siculos, et ibi sunt tres mete versus occidentem, una meta pertinet ad villam S. secunda ad villam Baralach, tertia meta pertinet ad Siculos.“³⁾

„Ez adat szerint — írja Szabó Károly⁴⁾ — Boleráz falutól nyugatra a Fejérhegységben már 1258-ban laktak székelyek. De hogy ezen Vág-vidéki székelyek telepe a Fejérhegyen túl is terjedt, bizonyítja a Pozsonvármegye nyugati szélén, az ország határát képező Morva folyótól mintegy félóra távolságra fekvő Székelyfalva (tótul Székula) nevű falu, mely — mint a hazánkban számos Németi, Olaszi, Oroszi, Oroszvár, Tótfalu, Besenyő stb. az illető népségektől, — székely lakósaiktól nyerte nevét.“

A nagytudományú Fejér György, ki már Codex Diplomaticus IV-ik darabja I. kötetének előszavában jelét adta annak, hogy a székelyek határör voltáról Timon nyomán Praytól is elfogadott tévtan által félre van vezetve, ez oklevelet közölván, azt a következő megjegyzéssel kísérte: „E documento hoc innotescit Siculo-

¹⁾ L. Endlicher: Rerum Hung. Monumenta Arpadiana. Sangalli 1849. 342. l. V. 6. Ipolyi: Magyar Mythologia 39—40. ll.

²⁾ Hogy ez ekkor már túlnépes volt, igazolja az V. István korabeli aranyosszéki telepítés is.

³⁾ L. Fejér: Codex Diplomaticus VI d. I. k. 159. l. és Székely Okl. I. 13. l.

⁴⁾ Székely Oklev. I. 13—14. ll.

rum nomen gentile haud quaquam esse, sed munii, correspondens nomini Eöriorum; ita concludendum est ad nomen etiam Jaszi-
orum seu Philisteorum.“

Fejér ezen állítását az érintett határ-leírás fennebbi szavaiból — melyeknél több ott a székelyekre nem vonatkozik — egy betűvel sem lehet igazolni; mert az egész oklevélben szó sincs arról, hogy a vágvidéki székelyek határőri tisztet teljesítettek volna, annál kevésbbé arról, hogy a sículus név az őr, határőr szóval egyértelműnek volna vehető.

Másik történeti adalék IV-ik Béla királynak azon oklevele, melyben a vágvidéki székelyeket, — kik egy előbbi kiváltságlevele értelmében száz fegyveressel tartoztak neki szolgálni, de a kik az ő minden hadjárataiban ezen számon felül szolgálva, hősileg viselték magukat — abban a kegyben részesíti, hogy ezután nem megszabott számban, hanem mint a nemesek, fejenként és személyesen tartoznak vele együtt táborozni.¹⁾

Ez oklevelet, melyben a székelyek határőr voltáról egy betű említés sincsen, Fejér György szintén közölve, ismételte Timon után elfogadott s már ismert tévnézetét, hihetetlennek tartván, hogy ezen székelyek a szlávok által lakott Vág vidékén Attila népének maradványai voltak volna-, vagy a Székelyföldről kerültek legyen ide. Közölte ez utóbbi oklevelet Jerney²⁾ is, ki a vágvidéki székelyeket a Sopron vármegyei Vág falu lakóinak-, és minthogy Sopron vármegyében besenyő telepek voltak — valóságos besenyőknek tartotta, azt állítván, hogy a besenyő és székely név alatt egy és ugyanazon nép értendő, s a székely név őr, határőr értelemben veendő.

Ime Hunfalvi második tévedésének kútforrása.

De Hunfalvinak a székely név értelmezésére nézve, s a régi nyelvszokásra hivatkozása ellenében, van még egy további észrevételem. Vajjon a szászok, a kik valóban a honfoglalás utáni telepítvény, „ad custodiendum confinium“ telepítették meg s nemzeti pecsétükön e hangzatos körirat olvasható: „ad retinendam Coronam“, sőt hozzá még szék-ekben is laknak, mint a székelyek: ugyan miért nem neveztetnek mégis székelyeknek?! Felelet erre csak az lehet: mert határőr nem annyi, mint székely, s viszont székely nem annyi mint határőr; és mert a székely név — mint csak Ibn Dustah feljegyzése is minden kételkedőt meggyőzhet — : a magyarok béjövetele előtt már létezett nemzeti név.

¹⁾ L. Fejér: Cod. Dipl. V. d. III. köt. 547—548. ll. Székely Oklev. I. 14—16. ll.

²⁾ L. Jerney János: Keleti Utazása I. k. 255—256 ll. L. Fejér és Jerney állításainak magvas czáfolatát Szabó Károly Szék. Okl. I. 15—17. ll.

A kik a Névtelen jegyző, s a többi krónikák közleményeinek hitelt nem adva, a székelyek telepítvény és határőr voltát hirdeték, meggondolhatták volna, hogy ha a székely nemzet valóban telepítvény lett volna, csak fennmaradt volna valami oklevélben a telepítésnek emléke, s a feltételeknek és kiváltságoknak valami nyoma, melyek mellett a telepítés történt. Megfoghatatlan, hogyan vélik ezek kimagyarázhatni, hogy sem a kézdii vagy aranyosszéki székelyek adománylevelében, hivatkozás nincsen ily megelőző telepítésre és korább nyert privilegiumokra, sem a nemzeti hagyományokban semmi emléke fenn nem maradt még az állítólagos telepítőnek sem.

Azt is tudhaták — ha egyébből nem, a szászok példájából, — hogy egy privilegiált nép mennyit emlegeti, s minő zajt szokott ütni a maga kiváltságaival. A székely nemzet királyi kiváltságlevelekre soha sem hivatkozott: csak első foglalásu földé szabad tulajdonjogára, „a Seythiából reá maradt tökéletes hűségnek dícséretére,“ született nemes voltára, s a legtökéletesebb nemesi jogai és szabadságára, melyeket nem királyi kegytől nyert, s melyektől királyi hatalom és önkény meg sem foszthatá.

A Schuler és Hunfalvi által vitatott: Magyarországból való telepítés, már azon oknál fogva sem valószínű, mert Magyarország népe oly bő soha sem volt, hogy egy ily nagy kitelepítés valószínű lett volna; de különben is, hogyan volnának akkor kimagyarázhatók, a székelyeknek a Magyarországból bizonyára magukkal viendettektől sokban eltérő sajátságos intézményei, népszerkezete s a Székelyföld jogi természete?! A szt. László korabeli telepítés semmivel sem bizonyítható, szt. László Erdély-védnökségével legkevésbé; hypothesis ez is, melynek illusorius voltát Pauler Gyula már erős érvekkel mutatta ki.¹⁾

A székelyek kún-eredetűségét vitató Schlözert és Benignit is megczáfolja azon körülmény, hogy ezek a kúnokkal még egy püspökség alatt sem akartak élni. Dietrich kún püspök már érintett 1228-beli levele, mely az apostol (szt. Pál Koloss. III. r. 11. v.) szavait bizonyos célzatos leleményességgel alkalmazta a scytha eredetű székely nemzetre, fényes bizonyíték ezek állítása ellen. „Quid vobis officit nominis mutatio — így ír a megnevezett püspök a székelyekhez — eadem manente Episcopatus erga vestram Nationem ratione et virtute? Nonne in Ecclesia Christi D. lupum et agnum una pasci conuenit? Quidni etiam Siculum cum Comano Olahoque?... Audite Apostolum dicentem, non esse Graecum vel Iudaeum, non Barbarum vel Seytham.“²⁾

¹⁾ L. Századok 1878. 390. l.

²⁾ L. Székely Okl. I. 6. l.

Ha pedig a székelység határőri intézmény lett volna, bizonyára fennmaradt volna valami emléke oklevelekben katonai regulamentumokban, a székely nemzet külön,- vagy az ország köz-törvényeiben azon kötelezettségek szabályozásának, a melyek ily viszonyból folyólag feltételezhetők. Sehol semmi emlék reá. . .

Sőt tény az, hogy minden székely, teljesen szabad és független nemes volt, mint Magyarország legtisztább nemesei lehettek. Szabad volt megtelepülnie mindenütt s csak székely nemzetiségét kellett bebizonyítania, hogy széles e hazában bárhol feltétlen nemesi jogokat gyakorolhasson.

Erős bizonyíték e körülményre nézve a Sényői Domokos és fia Pál esete¹⁾ I. Lajos király korából, midőn a király által elrendelt vizsgálat folytán, az esztergomi és egri káptalanok útján, amazok igaz székely volta kiderítettén: a hazában bárhol való szabad megtelepedési joguk elismertetett. Feltéve már most, hogy e név: székely, valóban annyit jelentene, mint: határ-őr, azaz olyan, a ki határőri szolgálatra van kötelezve: akkor lehetetlen lett volna I. Lajos királynak azt mondani ki Sényői Domokos és Pálra nézve, hogy: igaz székelységök el levén ismerve, a hol nekik tetszik ott lakjanak; sőt ellenkezőleg, helyes logikával, kötelezettségük helyére kell vala az illetőket visszaútasítania.

Valljuk meg, hogy bármennyire igyekezzünk is azok álláspontjára helyezkedni, kik a székelyek telepítvény és határőr voltát hirdetik, lehetetlen elképzelnünk, hogy a hazai jogtörténelmi forrásokban — melyek a nemesség mellett a várjobbágyok, várkatonák, polgárok, udvarnokok, szolgák, parasztok s jobbágyok anynyi különböző jogozatu osztályairól bő ismertetést adnak, az állítólagos határőrség — mondjuk Hunfalvival székelyek — kötelezettségi viszonyáról semmit sem találunk feljegyezve.

Nem, mert a székely — habár mint harcziás, vitéz, szabad nép, védte hazáját mindig hősiességgel s a „hominum genus bellicosissimum“ nevet kivívta is magának, — határőr azon értelemben, mint Timon, Pray, Schlözer, Benigni, Schuler és Hunfalvi értik, a XVIII-ik száz második feléig soha sem, s ezóta is csak egy része volt.

A székely név: külön nemzeti név s a székely nemzet, mint a magyarokkal önkényt egyesült szövetséges nép: szabad, nemes és a szt. korona tagja volt. „Mű is a kútfőhez, tudniillik királyunknak kegyelmességéhez és Magyarországnak segélytségéhez, kinek mi is tagjainak hivattatunk, vagyunk is, illendő orvosságért mehetünk“ — mondja magáról az agyagfalvi 1506-ki nemzeti gyűlés végzéseinek közt maga a székely nemzet.

A székelyek eredete kérdésében Ranzano, Fassching, Stil-

¹⁾ L. Székely Oklev. I. 52. l.

ting, Pray, Schlözer, Benigni, Schuler, Engel és Hunfalvi által felállított különböző nézeteket, az azok ellenében önként keletkező reflexiók, s az előre bocsátott idegen történeti kútfők által fenn-tartott töredékes adatok világánál véve vizsgálat alá, elfogulatlan szemmel lehetetlen fel nem ismerni, hogy bármily leleményes érveléssel s merész combinatiokkal legyenek is az érintett ellenvé-lemények támogatva, mégis csak hypothesisek maradnak, melyek-ben együttvéve sincsen annyi történeti valószínűség, mely a Név-telen jegyző azon állítását, hogy „a székelyek előbb Attila népe voltak,” vagy a székely krónika azon hagyományát, hogy „Attila nemes Scythia népétől vették nevöket és eredetüket” — csak meg-ingatni is képes lehetne.

Ellenben a hazai krónikák hitele- és a székelyek hún-scytha eredetősége mellett, a felhozott kútfők, a hagyományokat támogató nyomós bizonyítékokat szolgáltatnak s mindkettőt a történeti igaz-ság védpaizsa alá helyezik,

Nem kevésbé fontos érveket szolgáltatnak a hazai krónikák közleményei és a székelyek scythia-hún eredetősége mellett: a szé-kely nemzeti hagyomány, a Székelyföldön találtató scythia-hún emlékek, a székelyeknek a magyarokétól sokban eltérő ősi intéz-ményei s e népnek, székely nemzeti név alatti összetartozandó-sága tudatában; mult emlékei-, érdekei- és érzelmeiben, elejétől fogva minden időben kifejezésre jutott, és a testvér magyar nép részéről is elismert s névleg és tényleg évszázadokon keresztül érvényesített külön nemzetisége.

A „székelyföldön található hún-scytha emlékek, röviden fel-sorolva, a következők: a) a szent-ábrahámi rege a dákok-nak a scythák által lett kiűzéséről s az arany eke és szar-vasoknak az Ing patakába történt elrejtéséről; mely regében travestálva bár, lehetetlen az arany ekéről Herodot által fenn-tartott s fennebb érintett scythia-regének emlékére nem ismernünk;¹⁾ b) továbbá a húnok nyelvéből fennmaradt „vár” és „vadon” szavak, melyek a székelyek nyelvében ugyanazonos értelműek, mint voltak a húnoknál;²⁾ c) Balamér nevű falu a Maros partján, a hasonló nevű hún vezértől; d) a mai néven Várfalva, régi oklevéli nevén Thurdawár nevű aranyosszéki falu fölött ma is látható Thur-dawár nyomai, a hagyomány szerint Turdáról Attila ösatyjá-ról véve nevét, továbbá az ezzel kapcsolatosan felemlítendő: Tor-da, Tordos, Tordátfalva nevű helynevek; e) Udvarhely At-tila egy ideigvaló s a rabonbánok későbbi székhelye; f) a közel Segesvár közelében Attila halm a, Attila barlang nevű he-

¹⁾ V. ö. fennebb 40. lap.

²⁾ A vár szót már Jordanis fenntartá; a vadon szóra nézve l. Byzanti Faust. Jahrbücher 1833. 62 k. 63. l.

lyek. g) A Boudszkytákról, a székely Örlöcz-nem Bud-ágáról vagy a székely krónikában fenntartott hagyomány szerint Attila testvére Budáról nevezett udvarhelyi és etédi két Boudvár; h) Csele-tornya Csele hún vezérről; i) Rika erdeje, mely Attila neje Réka vagy Kréka-tól vette volna nevét; k) az úgynévezett hon- vagy húnárka, melynek nyomai Udvarhely és Háromszéken keresztül a Bodza-szorosig felfedezhetők, s általában a népvándorlaskori számtalan emlékek; l) a régi székely nevek, melyek hún-scytha eredetűeknek tartatnak, mint: Agh, Abód, Antos, Apor, Bencző, Barra, Boda, Bank, Benkő, Bakesi, Bardócz, Baczó, Bod, Bora, Bú, Beke, Bedő, Bodor, Bomhér, Biás, Bongor, Csoma, Czike, Czikó, Czakó, Csató, Csulak, Csobot, Csipor, Czupor, Csala, Csog, Csere, Csukor, Darkó, Demes, Dózsa, Daczó, Dáné, Damó, Donát, Dulló, Ethe, Endes, Firtos, Fodor, Fűzi, Fóris, Fetés, Finta, Goró, Gecző, Gálna, Gegő, Gyönös, Göncz, Gidró, Hodor, Imecs, Inak, Ika, Jó, Jenő, Jakucs, Kádár, Kandal, Kálnok, Kölne, Koréh, Konesag, Kaján, Kolecza, Kele, Keménes, Lőfi, Léta, Lacz, Láz, Loki, Mólnos, Mikes, Matis, Orbók, Olezy, Pakot, Pócsa, Pető, Póka, Radó, Reznek, Rafaj, Sala, Sebe, Séra, Simén, Sépsi, Simó, Sükő, Tuson, Tana, Tar, Tompos, Tanka, Tegző, Ugron, Ütő, Zongor, Zudor, Zonda, Zsakó, Zámbó, Vida, Vaska, Vargyas, Vagyas, Végh stb. stb.

Hunkori emlékek vehető továbbá m) a Theodosius-féle aranyok gyakori s már több ízben nagymennyiségben történt találása, mely aranyokkal Theodosiosz Attilának adózott; n) és a hún-scythai rmodor, melynek történeti emlékezetét Kézaitól fogva legrégibb íróink fentartották, s kézzel fogható bizonyítékai a csik-szt.-mihályi, cs.-szt.-miklósi s az énlaki egyház felirataiban a jelenkorig maradtak fenn,¹⁾ melynek eredetére nézve, a mit a régi hazai krónikákban és íróinknál fennmaradt hagyomány részint Scythiába helyez, részint fajrokon elődeinknek, a húnoknak tulajdonít, — Szabó Károly jeles tudósunk megjegyzi, hogy az, a magyarok Európába költözését megelőzőtt korra s fajunk ősi éjszaknyugati ázsiai honába helyezendő, s hogy továbbá ezen írásnak a székelyek közötti fennmaradása — mert történelmi adataink és emlékeink azt hazánkban csak a Székelyföldön hirdetik divatozottnak — azon szóhagyományt támogatja, mely szerint a székelyek — szerinte — Attila húnjainak maradványai. o) Több helynév, főleg a Kénos

¹⁾ L. Szabó Károly: „A régi hún-székely írásról“ Budapesti Szemle új foly. 1866. V. k. 114—143. és a VI. k. 106—130. és 233—277. II. közlött tüzetes tanulmányát, melyben a csikszentmiklósi főlirat hitelességét is igazolván, minden kételyen feljül helyezte: hogy a székely írás valósággal létezett, hogy annak kétségtelen hitelű emlékei maradtak ránk, hogy ezen írás alphabetje annyira kifejtett egyediséget képez, hogy egyetlen egy ismert alphabettel sem hozható rokonságba.

és Vágás székely falvak nevei, melyek a „per media viscera scinderentur“ és a „per media viscera transfigatur“ — hún-székely sanctiók végrehajtásának színhelyéül szolgálván, nevüket hagyomány szerint innen vették. Végül *p*) a tejútról (*h a d a k - ú t j a*) szóló *U h a b a*-monda, mely hagyományszerűleg a következő szép regében tartotta fenn a hún-székelyek évszázados viszontagságos önfentartási küzdelmei emlékét.

„Fogyatéknépével hátrált Csaba, — így szól a rege — hogy az elvesztett hon viszszaszerzésére ázsiai rokonaival egyesülten térhessen vissza, s Etele szent kardját — mert így hagyá a jóslat — a puszták tengerének habjaiban tisztára mártván, annak büverejét visszaadja. Erdély véghatárinál örködni hagyja a székelyt, visszakeltében majdan támaszúl szolgálándót; elváláskor áldoznak tűz-, víz-, lég- s földnek, s a távozók megesküsznek, fenyegető vész idején segítséggel fordulni vissza a világ végéről is. Ám alig haladtak a havas aljáig, már a körül lakó népség felemelkedik a maroknyi székely ellen: de megrendül a föld, megrázkodnak a fenyük koronái, s hírül adják a vonulóknak társaik veszedelmét; a hadak egyrésze visszafordul, s meglepvn, pozdorjaként szórja szét az ellent. Egy év múlva ismét megírigylik a völgyek lakói a székely nyugalmát s fenyegetik sergeikkel; de a patak sikoltva szalad a folyamba, folyam a tengerbe; hírt visznek; a segély nem késik s a székely ismét mentve, az ellenség veszve lőn. Három év multán új nemzetségek veszik ismét körül a székelyt s küzdelem fejlődik ki élet- és halálra. Már a szellő is alig érte a Görögország tájára eltávoztakat, de mégis a puszták viharának adván társul magát, megtalálta őket messze délkeleten, s harmadszor is győzelmet vívniak feleiknek. Sok idő folyt le ezután; a magban elültetett diófák agg törzsekké nevededtek, a fiak megvénültek s unokák lettek fegyverhordó bátor férfiakká. Szorgalom a rengeteget kies teleppé, hosszú időzés az örállomást hazává alakította át, s nem volt ki merje háborítani a székely tűzhelyét, kinek védelmére saját erős karja s ismeretlen segítő sergek megjelenése késznek látszott. De végre is kitör a szomszédok régi gyűlölete a nyelv és szokásban egyedül álló székely ellen; megszámlálhatlan nép kel föl kiirtására s a bércezes kis hazát minden oldalról ostromolják. Dicsően vív a székely, de már-már lankadoz a túlnyomó erők ellenében. A segély messze van, tán feledésbe is mentek s az elszakadt hű társak rég a földben alusszák álmaikat. Csak a székelyek csillaga nem szunnyadoz s megemlékezve az áldozatról, az esküről, lobogva viszi a hírt a földről az égi csarnokokba. Már itt lent az utolsó csata készül, maroknyi nép az ellenséggel szemközt, midőn egyszerre paripák dobogása és fegyverek moraja hallatszik s fényes hadak némán vonulnak éjente az égen fölfelé; a dicső harcztársak, kik három-

szor jövének segítségre, most negyedszer, mint hallgatag szellemek hosszú sorban nyomulnak a csillagos égen keresztül feleik segédelmére s leszállnak ott, hol a kék boltozat ama havasokkal ölelkezik. Nincs halandó erő, mely megállhatna a halhatatlanok előtt, rémülés szállja meg a tengerellenséget s fútnak mindenfelé többé hátra sem tekintendők. Azóta áll a székely háborítlanul, s nem sokára véget ér hű örökdedése, midőn a végelköltözöttek hű unokáihoz mint kalauz csatlakozva, örökségöket széles magyarhont visszafoglalják. A fényes hadak ösvénye pedig, melyet jöttökben s visszatértökben taposának, eltörölhetlen marad az ég boltozatán, az ő lábaik és lovaik patkóinak nyomdoka az, mit derült éjféleken, mint tejfehér szalagot, látsz tündöklenni a magasban, s melynek neve azon órától fogva hadak útja a székelyeknél, melyre tekintve, megemlékeznek ők Csabáról és apjáról Eteléről.¹⁾

Felhoztam bizonyítékképen a székelyek hún-scytha eredetisége mellett, ezeknek a magyarokétól sokban eltérő őshintézményeit. Ez állításomat részletesebben kell indokolnom.

Herodot feljegyzése nyomán az ő korában itt tartózkodott szkya nép szokásairól már emlékeztem; csak azt kell megjegyez-nem, hogy a székely krónikának a székely nemzeti áldozati szer-tartásról fennhagyott leírásában, lehetetlen az amazal rokon ele-meket fel nem ismerni. A későbbkoru Priszkosz is feljegyezte a hún-scythákról, hogy azoknak saját nemzeti törvényeik voltak, mely szerint „mindenki tartozott katonáskodni, háborúba menni; de mi-nek utánna megtette a had-munkát, aggodalom nélkül élhetett mindazon javakkal, melyeket a szerencse adott neki, a legkisebb terheltetés nélkül.“ Vajjon a székelyek általános hadkötele-zettsége s teljes adómentessége nem ezen átöröklött hún-scytha intézményben gyökerezik-e?

A csiki székely krónikában fenntartott 6 pontu vérszerződés, a székelyek ősjogának e legrégibb jogtörténeti emléke, nemcsak megengedi ennek feltételezését, de — a székely nemzet s magyarok intézményei között lényeges eltéréseket is tüntetvén fel: egyszer-smind kulcsául szolgál ez eltérések megfejtésének.

Ezen szerződés szövegének a Névtelen által fenntartott 5 pontu magyar vérszerződéssel való egybevetéséből kitérnek első sorban, hogy míg amaz: a hét magyar törzsfőnöknek egy mind a hét nemzetségre kiterjedő közös főhatalom alatti egyesülése iránti szerződés, addig emez: két önálló és egymástól teljesen független nemzetnek, a magyar és székelynek, modern kifejezéssel szólva: véd- és daczszövetsége, — mely a székelyek addigi állam-

¹⁾ L. Ipolyi: Magyar Mythologia. Pest 1854. 581. l. V. ö. u. o. 272. 354 ll.

szerkezetét, nemzeti souverainitását érintetlenül hagyta. Azaz elismerte, hogy a mint Pannonföldön a főhatalom az örökösen Arpád fiágából választandó vezér kezébe tétetett le, épp úgy a geographiai határai között Magyarországtól különálló Székelyföldön, a főhatalom az örökösen Apold nemzetségéből választandó főrabonbánt illeti. Ez egymástól független, önálló, külön államiság jellegével, s csakis fegyvertényeikre nézve szövetséges viszonyban, élt egymás mellett a magyar és székely nemzet, a keresztény vallás terjesztésében buzgólkodó székely István idejéig, midőn 1002-ben a székelyek is a magyar királyok főhatalma alá vetették magukat.¹⁾

Mellőzve a vérszerződéses egyes pontjainak tűzetes egybevetését, csakis a 3-ik és 4-ik pontra nézve kívánom megjegyezni, hogy a két pontból magyarázható ki a magyarok törzsszerkezetéből aristocraticus egyeduralkodó szellemében fejlődésnek indult intézményeivel szemben, a székelyek népuralmibb szerkezete: az előbbiben a közügyek intézésére a székelyeknél a nemzet egyetemének befolyása biztosítottván, az utóbbiban a nemzet ellen való törekvésre szabotván a leszigorubb büntetés.²⁾

A székely nemzetnek a magyarok bejövetelekori demokráciát polgári jogegyenlőségre alapított összerkezetében: minden székely egyenlő szabadsággal bírt, s harszias nép lévén, a nemzet katonai szervezetében minden egyes tagja egyszersmind katona. Az egész Székelyföld (vagy mint diplomatikailag gyakran nevezetik: Székelyország) több székere s minden egyes szék népe hat törzsnemzetségre (Halom, Örlöcz, Jenő, Adorján, Medgyes, Abrán) és mindenik nem négy nemzetségi ágra oszlott fel. A nemzeti kormány élén álló — s hajdan a nemzet kebeléből tetszés szerint, Arpád bejövetele óta — örökösen az Apold nemzetségéből választott főrabonbánt tisztelte: a nemzetgyűlést összehívni; a vészjelek meggyújtatása, száldobosok-, vagy a véres kard széthordoztatása által a nemzetet hadba szólítani, a fővezéri tisztet teljesíteni, s békében a vallási és világi törvények-, a nemzet akarata kihirdetése alkalmával, a népet a szokásos áldozat, később polgári áldomás (sacrificium gentile, vagy profanum) szertartásai között: a törvények megtartására feleltetni. A mi e hatáskörből az 1002-beli unio után

¹⁾ L. Szegedi Joh. Tyrocinium Juris Ung. Tyrnaviae 1734 III. r. 150 l. „Hi (Siculi) devicto per S. Stephanum Gyula Transilvanorum Duce, Provinciae Ejus Ungariae adjecta, ad Coronam Regni nostri etiam accessere: ea tamen Lege, ut immunes a solita contributione, armis dumtaxat Regibus servirent Ad haec, in signum nunquam violandae fidei, quoties Ungariae Reges coronarentur, matrimonium inirent, vel prole mascula augerentur, singuli Bo-ves singulos se eisdem daturos spondebant.“

²⁾ L. A. székelyek Alapszerződése felől Balássy Ferencz jeles kritikai tanulmányát: Értekezések a történeti tud. köréből. II. k. X. sz. Budapest, 1873.

fennmaradt, később a királyok által kinevezett ispánra (Comes Siculorum) szállott át.

Az alárendelt katonai és polgári közhivatalok, (hajdan törzs-rabonbán, gyula, harkáz, utóbb hadnagyság, bíróság¹⁾) nemek és ágak szerint szállottak ivadékról-ivadékra, mint a földbirtok; s a földbirtokkal eladható volt a jog is a hivatal viselésre.

A rendiség, melyet a szomszéd és testvér Magyarországon a nyugati befolyás korán kifejlődésre juttatott; a Székelyföldön késő kori fejlemény, s az is demokratikus és katonáskodási alapokon keletkezett. A főbbek (primores), lő-fők (primipili) és gyalogok (pixidarii) között csak a XIV-ik évszázadban kezd különbség tétetni; ekkori keletű a „Siculi trium Generum“ diplomatikai név. Megjegyzendő azonban, hogy ez sem jogi és politikai, hanem katonai osztályozás volt; a székelyek között egynek sem levén több szabadsága, mint a másoknak. A primori rend elsősége nem a jogok és szabadságok, hanem a kötelességek és terhek többségén alapult.

És e demokratikus szerkezet, a nemek és áganként évről-évre változó hivatal viselés-, a földbirtok-, jogok-, szabadságok- és kötelességekben való teljes egyenlőség, a nemzeti összetartozandóság minden intézményt átható közérzete: szembeötlő eltéréseket mutatnak Magyarországnak — már az első királyok korában teljesen kifejlett aristokratikus rendisége s feudális hadszerkezetével szemben.

Amott ugyanis a törzsszerkezet Szt. István alatt már átalakult, s ha a vérrokonság kapcsa megmaradt is, az egyéni szabad birtoklás elvének érvényre jutásával a nemzetségek társadalmi politikai szerkezete hamar megszűnt. E mellett a királyságnak a birtokjog forrásává tétele, az adományozási jog, jus regium, s a korona örökösödése hűtlenség és kihalás esetén: mind oly intézmények, melyek Szt. István törvényei II-ik könyve 5. 6. 35. fejezetében megalapítva, Szt. László és Kálmán (I. 20.) törvényeiben már kifejlődve vannak.

Ha tehát a székelyek telepítvény volnának, hogyan kimagyarázható a székelyek törzsszerkezetére utaló s egész a XVI. századig kimutatható nemek és ágak szerinti földbirtoklása és hivatal-viselése; hogyan lehet, hogy a Szt. István alatt Magyarországon már kifejlett jus regium, adományi rendszer- s háramlási jog-

¹⁾ L. Kovács István: A székely nemek és ágak lajstroma Marosszékből 1545—1548. című közleményét Erd. Tört. Adatok I. k. 261—264 ll. Továbbá Gr. Lázár Miklós: A Marosszékből 1491—1515 közt hadnagyságot és bíróságot nemek és ágak rendje szerint viseltek lajstroma. Századok 1868. 673—692. ll. és az Erd. Tört. Ad. III. 244—261. Székely Oklevéltár II. k. 78—81 ll.

nak a Székelyföldön semmi nyoma; honnan a különbség, hogy míg a magyar nemes hűtlenség czímén fejét és jószágát veszti, a székely fejét elveszthetné ugyan, de jószága a koronára semmi szín alatt nem szállhatott¹⁾

Köztudomásu, hogy a Székelyföld, jogi természetére nézve egész kiterjedésében első foglalásu közös nemzeti birtok-, nemes- és szabad földnek tekintetett, melyen a koronának földtulajdoni joga vagy királyi adománynak helye nem volt²⁾ s örökös jobbágyságnak még emléke sem lelhető fel. Az egyéni birtok kifejlődése szintén későkoru fejlemény s kétségtelen, hogy az osztozó nemek és nemzetségi ágak osztályából előbb keletkezett a községi birtok, s csak ebből további felosztás útján (sors, nyilhuzás), vagy a községnek a katonáskodás tekintetéből egynek-másnak tett adományából keletkezett az egyéni birtok; sőt nem egy példája maradt fenn az osztozó nemek, nemzetségi ágak és községek osztatlan birtokaira nézve egészen az újabb időkig fenntartott jogközösségnek is: a marosszéki Székhavasa, az udvarhelyszéki 17. falu havasa, s a Bardocz fiu-szék Hatod-havasában stb.

Az említett körülmények határozottan tanuskodnak az ellen, hogy a székelyek telepítvény volnának; mert ha csak a Szt. László korabeli telepítést tételeznők is fel, lehetetlen, hogy ez — az azon korban Magyarországon már kifejlett intézmények átültetése nélkül — megtörténhetett volna. És ez eltérések felett, a székely nemzetnek mindég kifejezésre juttatott külön nemzetisége, saját nemzeti belügyi törvényhozása szintén: a telepítési tan ellen bizonyítanak.

Számtalan adattal bizonyíthatnám még a székelyeknek az idők során soha kétségbe nem vont, sőt diplomatikailag elismert külön nemzetiségét. E helyen azonban legyen elég, a hazai krónikák megkülönböztetése mellett, az 1437-ben a magyarok, székelyek, és szászok között létrejött — úgy nevezett — három nemzet uniojára,³⁾ továbbá I. Ferdinánd király biztosainak

¹⁾ L. A székely nemzetnek 1555. apr. 28-án Sz.-Udvarhelyt összeirt s Kendi Ferencz és Dobó István erdélyi vajdák által megerősített régi szokások törvényei 30-ik pontját: „Székely ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha a fejét hűtlenségért elvesztené is, hanem atyja-fiára marad.“ Szék. Okl. II. 121 l.

²⁾ Az 1562-beli székely lázadaskor II. János választott kir. a segesvári jun. 20-iki gyűlés végzéseiben kimondatá: „Minthogy a székelység régi szabadságokban bizván, hogy ők jószágokat, örökségeket el nem veszíthetnék, az király méltósága ellen s országunknak békességes állapotja ellen sokszor fel-támadának stb. Azért is végeztük, hogy ezután, valamikor ők oly dologban vétkezzenek, kiből örök hűtlenség szokott következni, ők is azonképpen, mint a nemesség és országbeli több híveink, örök hűtlenséggel büntetessenek és mind fejüket, jószágokat és örökségeket elveszessék st.“

³⁾ L. Székely Oklevélt. I. 134—136. l.

1552-ben a székelyekről tett ismertető jelentésére;¹⁾ a székelyek katonai szervezetének Erdély fennmaradása tekintetében végtelen fontosságát államférfiúi éles látással felismerő Boeszkai övő intése-re²⁾; I. Rákóczy Györgynek³⁾ továbbá a Leopoldi hitlevélnek⁴⁾ a székelyek szabadságát biztosító intézkedéseire, s maguknak a székelyeknek az 1506-ki agyagfalvi nemzet-gyűlés végzéseinek közöt „az igen-igen Nagy-Scythiából rea maradt tökéletes hívségnek dícséretére“ való hivatkozására s végül maga a székely nép között, annak nemzeti köztudatában élő, — e nép scytha eredetűségét fenntartó ősrégi száj-hagyományra utalnom, melyet tagadással s hypothesisekkel az egész nemzetet átható közmeggyőződésből kitörülni nem lehet.

Harmadik és legnyomósabb érve Hunfalvinak: a székelynek a magyarral ugyanazon egy nyelvűsége. „Legdöntőbb tanubizonyysága ez — úgy mond —, hogy a székelyek a magyar nyelvnek már teljes historiai fejlettsége után Magyarországból telepítődtek a keleti határra.“

Nóha, mint nem nyelvész, — illetékesekre hagyva a választ — ki is térhetnék ezen érv elől, mindazonáltal a már előre becsátott történeti bizonyítékok után, minden észrevétel nélkül Hunfalvi ezen állítását sem hagyhatom. Nyilván elősmerem, hogy ez érv egy magában képes volna megdönteni a hazai krónikáknak a székelyek scytha-hún eredetűsége felől fennhagyott közléseit, ha a székelyeknek a magyarok bejövetele előtt már jelenlegi hazájukban tartózkodása egyéb hitelt érdemlő történeti adatokkal kimutatható nem volna. Ugy de, mivel erre nézve kétségsbe vonhatlan hitelű történeti bizonyítékok állanak rendelkezésünkre, sőt a valószínűség minden jele arra mutat, hogy a székelyek a Heródot által Európa keleti részébe helyezett Szkol (scytha) népnek

¹⁾ L. U. o. II. 95—101. ll. „Siculi in communi omnes sunt Nobiles, et ab omnibus Contributionibus exempti. . . Tenentur viritum (ut dicitur) Regem in bello sequi et gratis militare per mensem, expleto vero mense, si non configitur cum hoste, ipsi stipendia a Regibus dantur, si eos diutius cum exercitu retinere velint.“

²⁾ L. Magy. Tört. Tár. XIII. k. Torma Károly közleményét. „Intjük a Ns. Országot Erdélyt, — hagyá Boeszkai végrendeletében is — mint édes Hazánkat, sőt megmaradásoknak örökségéért az Istenre kényszerítjük, ez egy dologból látván mind jelenvaló mind következő állapotjokat, a Székely Nemesiséget a mi tőlünk néki adott szabadságban tartsák meg, és successorunknak is erre légyen főgondja s így mind magának mind az Országának birodalma örökösebb lehet.“

³⁾ L. Erd. Tört. Adatok I. k. 276—280. ll.

⁴⁾ „Siculi, genus hominum bellicosissimum, ab omni tributo, ab omni hybernorum aut aestivorum molestia, a decimis et praestationibus ratione honorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum sint penitus exempti. E contra pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant.“

s a később közjük elegyedett hún- és avaroknak egyenes utódai: rendíthetetlenül szilárd meggyőződése, miszerint nyelvtörténetünknek nem a székelyek Magyarországból később lett telepítésében, hanem valahol másutt kell keresnie a két nemzet egy nyelvűségének magyarázatát.

Noha nincsenek nyelvtörténeti emlékeink, — s ilyeket állítása támogatására Hunfalvi sem képes felhozni, — melyek alapján kimutatható lenne az: miben hasonlított s mennyiben volt eltérő a székelyek nyelve a magyarokétól ez utóbbiaknak Pannoniában való megtelepedésük idejében; mindazonáltal nem lehet még csak feltételeznünk sem, hogy egyik vagy másik, saját nemzeti nyelve feladásával a másikat fogadta volna el. A magyarokról nem lehet feltételeznünk, mint számban erősebb népről és Szt. István óta a székelyekkel szemben is uralkodó elemről; a székelyről nem, mert hiszen — mint Kézai közléséből is sejthető s Turóczi krónikájából kétségtelenül világos — azoknak a jelen korra is átszállott hún-scytha írás jegyeik már a legrégebb időkben megvoltak s nyelvük ebből következtethető bizonyos mérvű fejlettsége és nemzeti miveltségük mellett, védte még azon faj fentartó jellemvonásuk is, hogy idegen vérrel nem szerették összeelegyedni.

A két nemzet egy nyelv-családhoz tartozosága ennél fogva kérdésbe sem jöhetvén: el kell fogadnunk azok egy nyelvűségét, vagy legalább közel rokonságát, már a hon foglalás alkalmával történt első érintkezés idő-pontjára nézve. Miben állott azonban a különbség akkor, s közel ezer éves egy folyamatu állam-élet folytonos érintkezésének fejlesztő hatása, az egymástól kölcsönzés és újalkotás által, minő változásokat idézett elő mindkettő nyelvében; hogyan olvadt az egygyé — a különbségek lassu-menetű elenyészésével — az évszázadok során: ezt megfejtani a nyelvtörténeti kutatás késő jövőre terjedő nagy és nehéz feladata.

Ennek megoldására nem elég egy oda dobott merész állítás, minő Hunfalvi imént idézett véleménye, melynek előfeltételét, a székelyek telepítvény voltát kétségbevonhatlan hitelű történeti adatok megdöntvén, fölösleges is tovább vitatni, hogy a nyelvazonosság kérdése — mely amugy is egészen más úton megoldandó —: a székelyek hún-scytha eredetűsége ellen számbavehető érvet nem képezhet.

A nagytudományú nyelvész merev állításával szemben, fel kell különben említenem azt is, hogy a XVI-ik században a székely és magyar beszéd között, a különbség még igen feltűnő lehetett, mivel e kor egyik jeles történet írója, Véráncz Antal, a székelyeknek a magyaroktól erkölceik és szokásaikban való egyéb eltérései mellett ezt különösen kiemelte. „Mores penitus incultos non habent, verum qui Scythicam ad huc praeseferunt erudita-

tem, — írja Véránéz — *omnique pêne consuetudine legibus et vi-
tae institutis ab Hungaris, religione excepta discrepant, ne lin-
gua quidem omni ex parte, quam veterum more
loquuntur, similes.*“¹⁾

Hogy különbség ma is van, a ki a Székelyföldön csak meg-
fordult, mind tudja, s bizonyítja az a körülmény is, hogy e kér-
désnek újabb időben egész irodalma keletkezett.

A magyar nemzeti muzeum 1822-ben a Marczibányi alap-
ból pályázatot hirdetvén e kérdésre: „Vagynak-e az Erdélyországi
magyar nyelvnek a magyarországi nemzeti nyelvre nézve különös-
ségek? Ha vagynak, melyek azok, és melyek egyenesen a székely-
ség magyar nyelvének különös tulajdonai?“ — a kérdést Kovács
Tamás bölcsezzettudor pályanyertes értekezésében a különbségek
beható ismertetésével fejtette meg.¹⁾ Érdekes adalékokat nyújtanak
e tekintetben továbbá Lőrincz Károly és Budenz József értekezé-
sei.²⁾ Kriza gazdag székely szótára mintegy kétezer tájszóval, s ér-
tekezése a székely nyelvjárásokról.³⁾ Ezekben a székely nyelvjárás-
nak a magyartól való számos eltérései — melyek okait a nyelvészet
mindeddig hiában fürkészte — kritikailag vannak kimutatva.

Különös figyelmet érdemel e tekintetben Budenz azon kér-
dése: „az összes magyarság azon része, mely a székely név alatt
több mint ezer év óta Erdélyországnak legtekintélyesebb lakóit
foglalta magában, vajjon elejétől fogva mindig különbözött-e anynyira
beszédejtésében, mennyire most különbözik a többi magyarságtól;
vagyis a székely beszéd eltérései a magyarok itt telepedésükkor
megvoltak-e már, vagy pedig csak azután fejlődötteknek kell-e te-
kintenünk?“⁴⁾ E kérdésre sem Hunfalvinál, sem a hazai nyelv-
észeti vizsgálódások eddigi eredményeiben kielégítő választ nem ta-
lálunk. És én megvallom, e kérdést megfordítva, inkább azt óhajta-
nám — s hiszem, mások is óhajtanák velem együtt — megtudni
nyelvészeinktől: vajjon a székely nyelv a magyarok bejövetelekor
már megegyezett-e anynyiban a magyarok nyelvével, a meny-
nyiben ma, ezer évi együttlakás után a kölesönös érintkezés s kü-
lönösen az újabb időkben élénkebb közlekedés, — a tanügynek nyelv-
vet és mivelődést általánosító nagyobb lendülete után megegyezik?
Hát a legközelebbi négy század — magyar tanintézetekben fel-
nőtt és az ígét magyar nyelven hirdetett római és nem római ke-
resztény papsága — s tanítói karának éppen semmi hatást nem tu-
lajdonítunk a magyar és székely beszéd közötti különbségek elegyen-
getése tekintetében?

¹⁾ L. Kovachich: *Scriptores* I. 109. l.

²⁾ L. Tudom. Gyűjt. 1828. X. k. 121. l.

³⁾ L. Magyar Nyelvészet V.—VI. évfoly.

⁴⁾ L. Vadrózsák. Kolozsvárt 1863. 489—524. és 547—565 ll.

⁵⁾ Magyar Nyelvészet 1860 348. l.

De mindezekről eltekintve, ha Konstantinosznak a magyarok bejövetelkor ezekhez csatlakozott kozár néptörzsről fenntartott adata szerint megáll az, hogy a kozárok csak eltérő dialectussal, de a magyarokkal egy és ugyanazon nyelvet: beszéltek, a kozárokról pedig tudjuk, hogy a Herodot által megismertetett Szkol vagy Scythia népnek egy ága voltak; ha továbbá, a mint tudva van, a húnok utódainak tartott moldvai kúnok ma is a magyarokkal egy nyelvet beszélnek; s ha mindezek felett: az ékírás adalékai közül a régi scythák nyelvmaradványai, évezredek után, a mai magyar nyelv hasonlatossága alapján megfejtethők, s a székely, magyar és a régi scythia nyelv közt a hasonlatosság ma is felfedezhető: vajjon felhasználható-e a székely nyelvnek a magyarnyelvvel való ugyanazonossága a székelyek hún-scytha eredetűsége ellen argumentumképen, midőn a magyarokat is hún-scytha eredetű népek tartják a történeti források s midőn a székely és a magyar egy folyamatu állami életet él együtt közel ezer év óta?!

Nézetem szerint a nyelv-azonosságból a székelyeknek bizonyított hún-scytha eredetűsége s a magyarok bejövetele előtti itt lakása ellen döntő érvet kovácsolni nem lehet.

Hunfalvi e merész állításával szintén téves úton járt. Senki jobban, mint ő, nem tudhatja, s mégis kevesebb figyelemre nem méltatta soha a nagytekintélyű Humboldt által kifejezett ama nagyjelentőségű igazságot, hogy: „a nyelvnek sem rokonsága, sem különbözőségéből nem lehet megoldani a népek származásának nagy és nehéz problémáját; azokból legfőlebb valószínűségeket lehet következtetni.“

* * *

A magam elébe tűzött feladat végére jutottam. Ha figyelmes olvasóm türelme eddig elkísért, azt hiszem, sikerült őt meggyőzőnöm a felől, hogy némely újabbkori történetíróinknak, a székelyek scythahún eredete s a hazai legrégibb történeti kútfők e felőli közleményeinek hitele ellen támasztott kételye és ellenvéleményei semmi jogosult alappal nem bírnak. Akarom hinni, hogy sikerült minden kételyét eloszlatnom az iránt is, hogy a székelyek mai lakföldükön laktak már a magyarok bejövetele előtt, s így azoknak, besenyő, jász, kún népekből, vagy éppen Magyarországból való későbbi telepítése hitelt nem érdemel. A rendelkezésre álló adatokkal bebizonyítottam, s hiszem, hogy a Székelyföldnek ősrégészeti átkutatása is igazolni fogja annak valószínűségét, hogy e nép, a mint hagyománya és nemzeti neve is mutatja, valóban a hajdan oly nagy és hatalmas scythia néptől vette eredetét, s később Etele húnjai s a rokon avar nép maradványaiból új elemeket fogadva magába, évezredek óta lakik Erdély bércei közt.

Már Thierry, Attila nagynevű történetírója megállapítja ama történeti igazságot, hogy: „A hún-scytha népcsalád különböző név alatt, néha e földről kiűzve, néha önállóságától megfosztva, 15 század óta áll fenn Erdélyben és a Tisza és Duna partjain a végre, hogy őrkdjék Európa és Ázsia kapuján s polgári és szabadság fenntartó rendeltetését az északi barbarsággal szemben betöltse.“

És én — vizsgálódásomat ezzel be is fejezve — hozzá tehetem, hogy ama népcsalád leghősiesebb s legéletrevalóbb nép eleme: a székely nemzet az egyedüli, mely Anteusként tartotta fenn magát Erdély bércei közt, a régi scytha ősök által elfoglalt föld jogfolytonos birtokában, a népvándorlás hullámverései között; s a mely ama missió teljesítésében: előőrsét és mellvédét képezi ma is a nyugati civilisationnak Európa keletén.

